

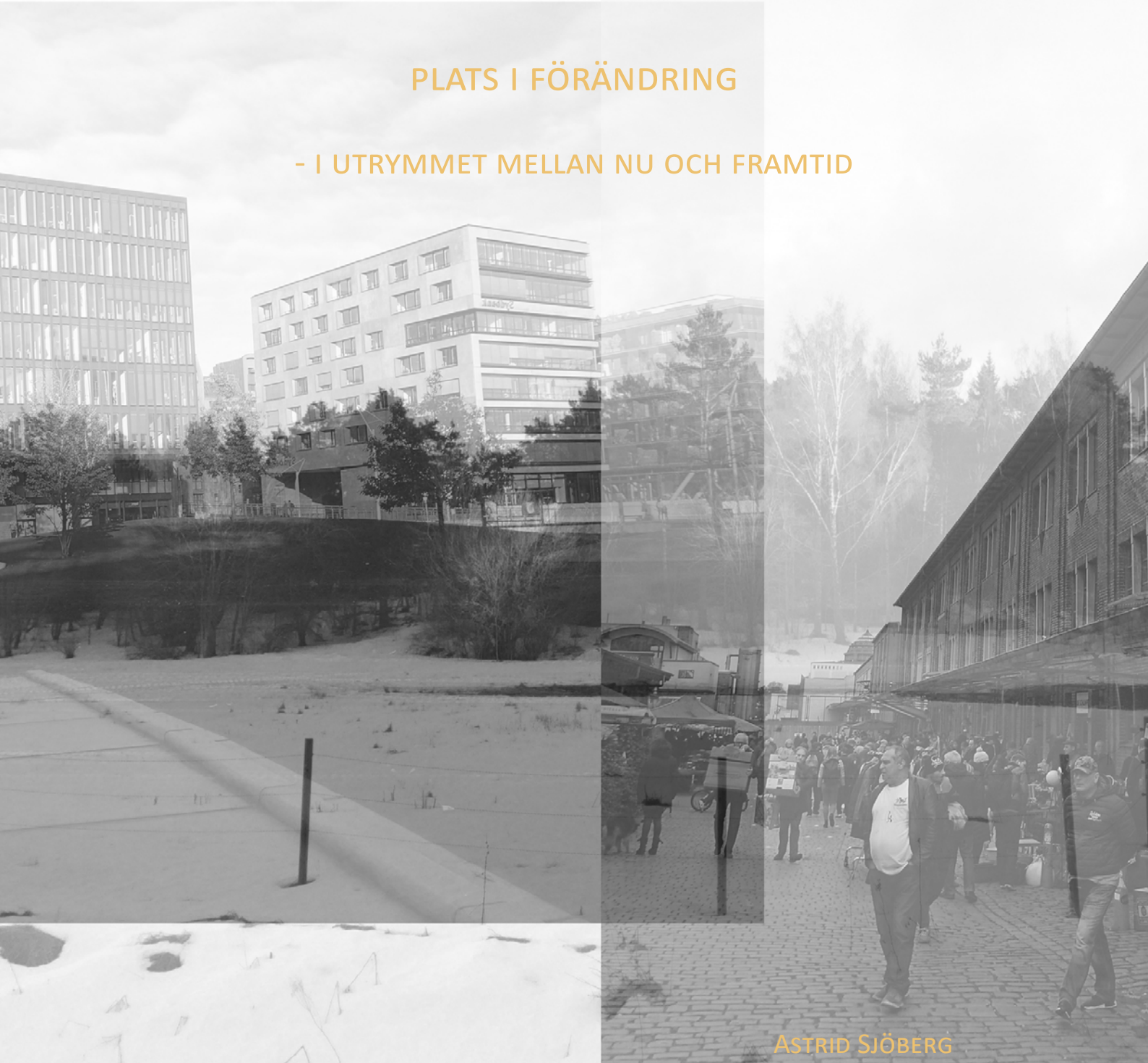

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

PLATS I FÖRÄNDRING

- I UTRYMMET MELLAN NU OCH FRAMTID

ASTRID SJÖBERG

Examensarbete 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Institutionen för stad och land
Uppsala 2019

Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala

Examensarbete för yrkesexamen vid landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna

EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Kursansvarig institution: institutionen för stad och land

Nivå: Avancerad A2E

© 2019 Astrid Sjöberg, e-post: astrid.na.sjoberg@gmail.com

Titel på svenska: Plats i förändring - i utrymmet mellan nu och framtid

Title in English: Place in change - in the space between now and the future

Handledare: Susan Paget, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Gunilla Lindholm, SLU, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Sylvia Dovlén, SLU, institutionen för stad och land

Omslagsbild: fotokollage gjort av författaren.

Upphovsrätt: Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren

Originalformat: A4

Nyckelord: landskapsarkitektur, tillfällig arkitektur, tillfällig offentlig konst, stadsplanering, förändring, tid, platsspecifikt

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

TACK

Under min arbetsprocess är ni flera personer som stöttat och inspirerat mig, jag vill tacka er alla för detta.

Till att börja med vill jag rikta ett tack till alla er som tagit sig tid till att prata med mig och på olika sätt bidragit till arbetet och min arbetsprocess. Katarina Fehler, Robert Engblom, Martin Allik, Katarina Fredrika, Malin Unger, Ann Magnusson och Lina Sofia Lundin - tack för att ni har delgett era tankar, funderingar och erfarenheter.

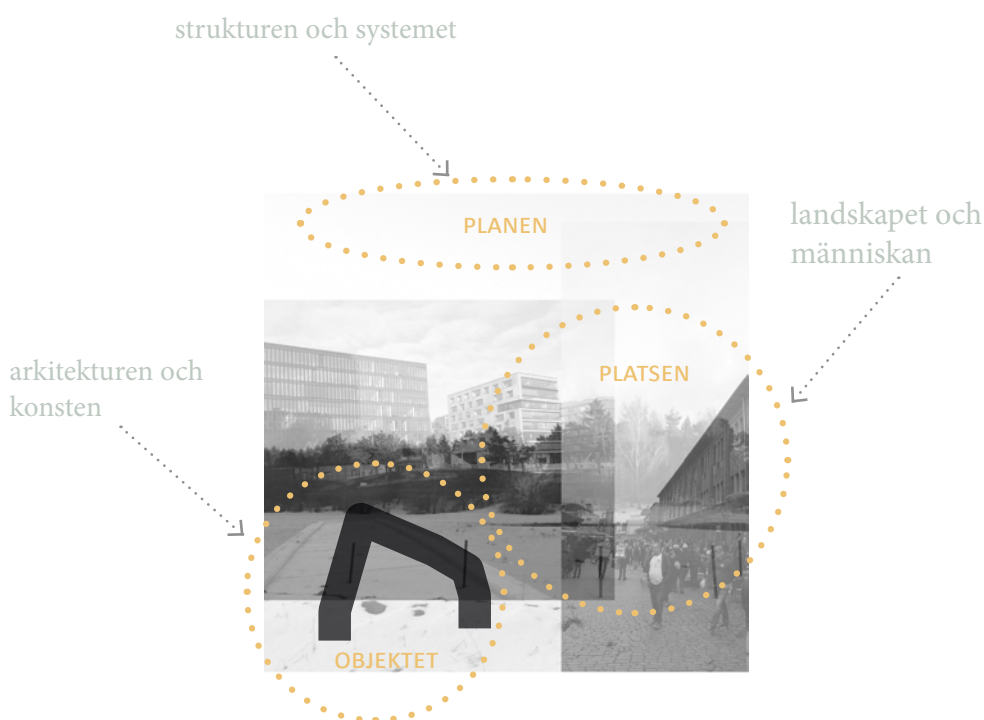
Ett stort tack vill jag rikta till Jakob Lundkvist på White Arkitekter som bollat tankar och funderingar hela projektet igenom, men också till min handledare Susan Paget som bistått med stort engagemang. Ni har båda inspirerat och motiverat.

Jag vill också tacka er alla på SWMS Arkitektur för den fina arbetsplatsen och det goda sällskapet under projektperioden. Slutligen vill jag tacka vänner och familj som bistått med hejarop, korrekturläsning och sällskap, ett extra tack till Inga Charlotte, Isabelle och Lovisa.

SAMMANFATTNING

En bärande del av landskapsarkitektens arbete är att delta i och forma processer för platsers förändring, i såväl storskaliga och strategiska frågor som mer småskaligt gestaltande. Genom att undersöka om, hur och när tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en förändringsprocess försöker jag i detta examensarbete formulera hur de mer små- och storskaliga frågorna kan hanteras parallellt.

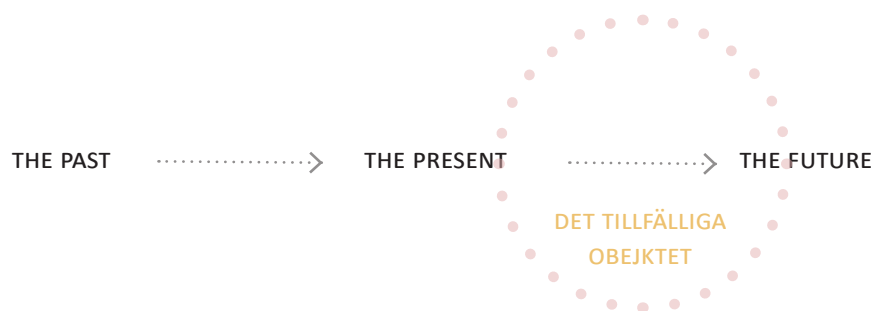
Arbetsprocessen startade i en tankeskiss som förenar de tre komponenter jag såg för mig att arbetet skulle handla om; platsen (landskapet, människan), planen (strukturen, systemet) och till sist objektet (arkitekturen, konsten) som skulle verka förenande på ett eller annat sätt. Genom litteraturstudier, studier av referensprojekt och intervjuer ville jag undersöka relationen mellan dessa tre komponenter. Jag ville också tillämpa resultatet från förstudierna i ett verkligt projekt och pröva idéer om vad objektet skulle kunna utgöras av.

Platsen (landskapet, människan), planen (strukturen, systemet) och objektet (arkitekturen, konsten), är de tre komponenter som inledningsvis formulerades i en skiss och som utgör utgångspunkt för förslaget och diskussionen.

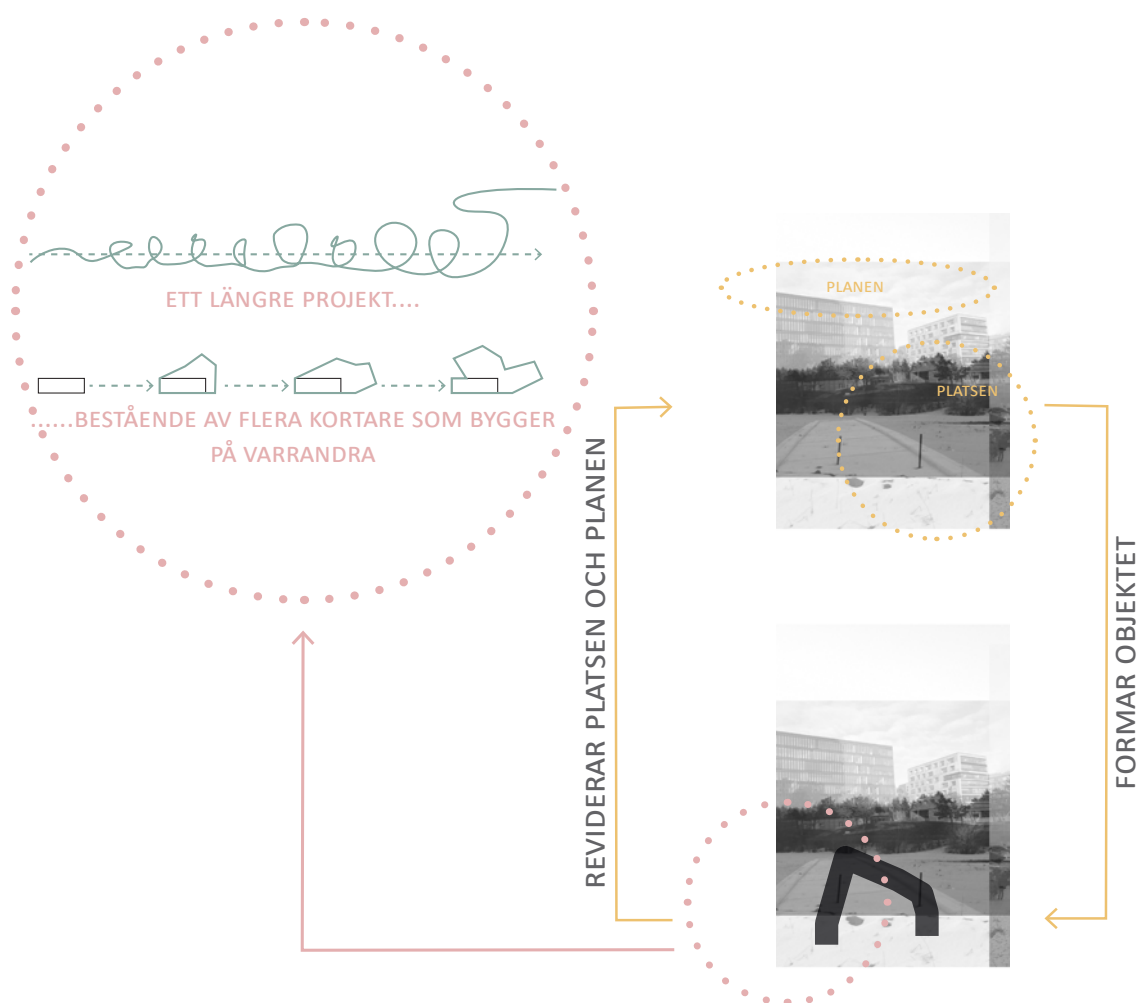
Arbetet är uppbyggt utifrån tre delar. Den första utgörs av inledande förstudier vilka ger ett underlag för att kunna diskutera ämnet i sig och avslutas med att föreslå ett processflöde för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planeringsprocess. Förstudien består av ett teoretiskt ramverk som byggts upp genom litteraturstudier, en studie av två olika referensprojekt samt intervjuer. Den andra delen fokuserar på exempelområdet Bergsbrunna som ligger i Uppsala. Det avslutas med ett idébaserat koncept för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av planeringsprocessen för just Bergsbrunna. I den tredje och avslutande delen diskuteras resultaten från del ett och två samt att slutsatser för hela arbetet presenteras.

Resultatet från arbetets första del besvarar den mer generella frågeställningen för huruvida tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planerings- och förändringsprocess. I del två har idéer, kunskap och erfarenheter konkretiserats inom ramen för pågående utvecklingsprojekt av Bergsbrunna i Uppsala. Objektet har då specificerats och tagit form utifrån ett specifikt sammanhang.

En av de huvudsakliga slutsatserna från förstudien är den att tillfällig arkitektur och offentlig konst kan användas som ett redskap för att forma planprocessen och därmed en plats framtid. Det tillfälliga kan vara en del av en förändringsprocess och ge uttryck för utrymmet mellan det befintliga och framtida.

Förslaget för utvecklingsområdet Bergsbrunna utgår från en identifierad utmaning; de stora skillnaderna i karaktär mellan nutida och det planerat framtida Bergsbrunna. Den huvudsakliga idén bygger på två olika typer av projekt; ett längre utifrån vilket fler mindre uppstår och formas. På så sätt är det tillfälliga en del av en långsiktig kontext och inte bara något kortvarigt.

Arbetet med att utveckla den inledande tankeskissen har tydliggjort relationen mellan en plats och en plan och hur ett objekt kan påverka såväl komponenterna i sig som relationen mellan dem. En cirkulär påverkansprocess formas.

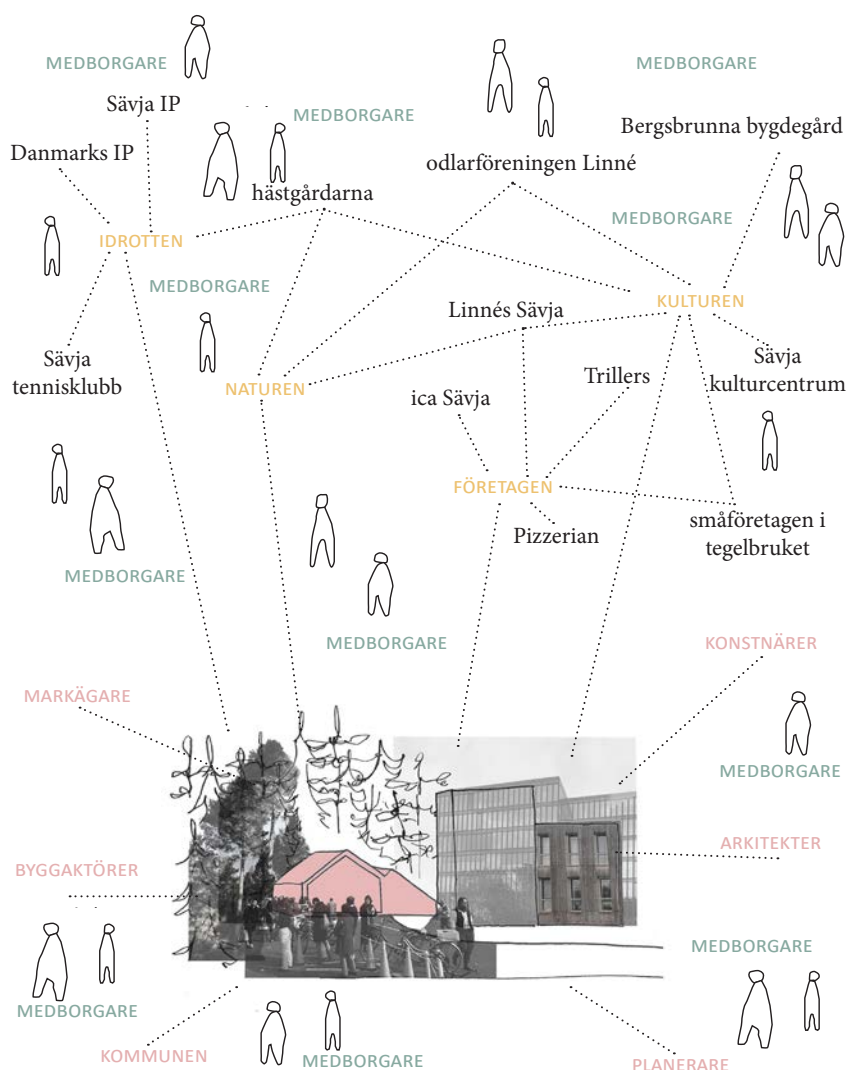
Det längre projektet presenteras utifrån titeln *Sågverket*, som är en byggnad – men framför allt en mötesplats och en plattform för fler projekt som knyter an till Bergsbrunnas förändring. Dessa kortare projekt utvecklas inte i detalj, men bygger på samverkan mellan exempelvis invånare, planerare, företag och andra aktörer och kan handla om workshops som berör utvecklingsalternativ för platsen. Som ett exempel på hur detta kan se ut presenteras projektet *Kom så täljer vi!*. De projekt som förslås avser verka i det mellanrum som uppstår mellan det Bergsbrunna som är och det som komma skall. Därmed är det tillfälliga en del av en förändringsprocess som skapar samband mellan olika förändringsfaser över tid.

Genom att låta Sågverket, och de kortare projekt som formas utifrån det, verka som det tillfälliga objekt som länkar ihop en plats och en plan visar förslaget för Bergsbrunna på en möjlighet att skapa mellanrum och ett utrymme i tiden där relationer förändras.

De svårigheter som identifierats med att låta tillfälliga projekt ute på platsen påverka planeringsarbetet berör framförallt mötet mellan det planerade och oplanerade. Det krävs att det i ett tidigt startskede ges utrymme för det som då är odefinierat. En del av resultatet betonar vikten av att intensionen med det tillfälliga ska vara att det är just en del av en planeringsprocess - och inte endast verka som en kanal för information eller reklam. Denna aspekt samt att roll- och ansvarsfördelningen hitintills är odefinierade i en process likt den jag presenterar sammanfattar de största utmaningarna jag har mött under arbetets gång men också de som jag kan se med att i praktiken arbeta med tid och förändring utifrån det förhållningssätt förslaget visar.

Arbetet har i större utsträckning än vad jag först trodde kommit att handla om just ett förhållningssätt till tid. Genom att ge utrymme för fler möten och diskussioner om framtiden, kan frågan bli mer av en gemensam angelägenhet. En annan insikt är den att tillfälliga objekt behöver utformas platsspecifikt, kanske t o m i högre grad än permanenta förändringar. Med det platsspecifika menas inte bara objektets relation till den fysiska platsen utan även till de människor som platsen utgörs av, så som invånare och lokala aktörer. Ett tillfälligt objekt som är platsspecifikt utformat kan bidra till att skapa mer organiska förändringsprocesser där berättelser om en plats i förändring kan växa fram över tid.

Sågverket är det tillfälliga objekt som samlar de medborgare och aktörer som platsen utgörs av idag, som arbetar med att omforma den och som kanske kommer vara en del av det framtida. En av utmaningarna med att arbeta med det tillfälliga på det sätt som förslaget visar berör den faktiska roll- och ansvarsfördelningen. Det viktiga är sättet som projekten genomförs på - inte vem som är projektledare, vilket skapar goda förutsättningar men också utmaningar med att arbeta med tillfällig arkitektur och offentlig konst som en del av en planerings- och förändringsprocess.

SUMMARY

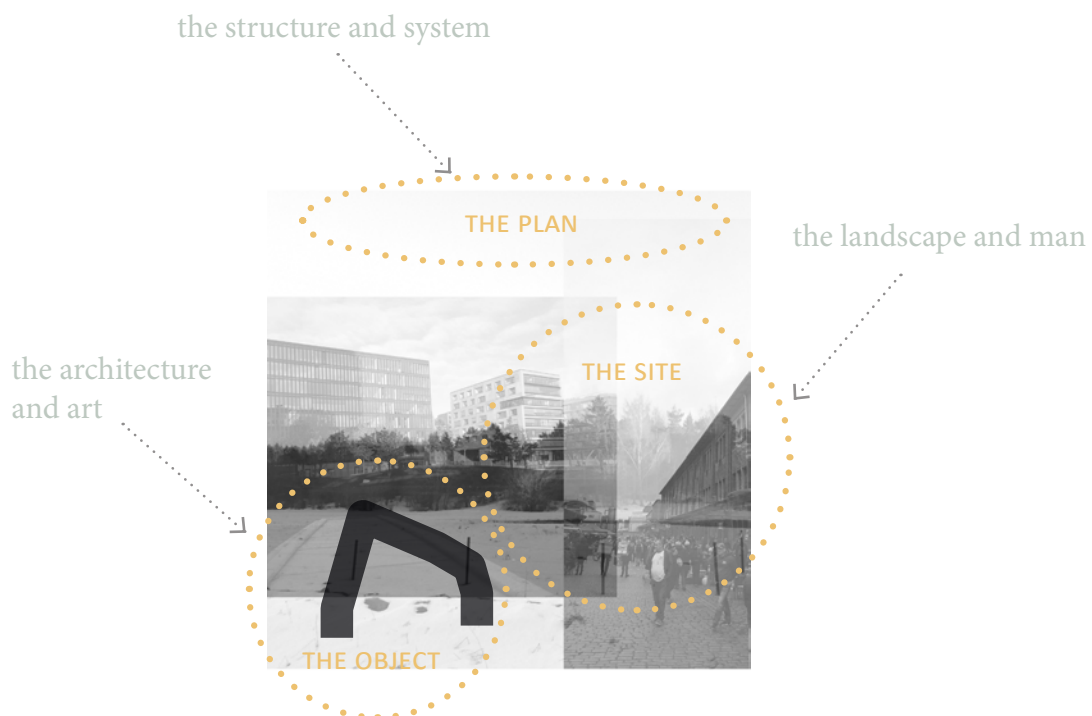
This thesis is based on my curiosity for combining two fields that I'm interested in; urban planning and public art, both fields can be included in the description of landscape architecture. My wish has been to explore how small-scale design and artistic projects can create frameworks for and be a part of large-scale design and urban planning.

Introduction

An important feature of landscape architects, in both urban planning and small-scale design, is to take part in and shape the process in which places changes.

There is currently an expansion of new urban areas in several Swedish cities. The large-scale planning and design work is usually taking place long before it is possible to notice the change that may occur at site. I'm wondering whether it is possible to use the place as a resource during planning, and thus transform the process of change for a site. By allowing a more small-scale design work and exploration of the site in scale 1:1 to be a part of the planning process, further qualifications may be achieved in the changing process itself but also in future urban structure.

Therefore, in this work I want to bring the two moments of urban planning and small-scale designing together. In this way, an attempt is made to tie the three of my formulated components together; the object (the architecture and art), the site (the landscape and man) and the plan (the structure and system). Based on this conceptual thought picture and sketch, temporary architecture and public art is in this thesis presented and discussed in relation to the site and the planning process.

Aim and research question

The aim with this thesis is to investigate if, how and when temporary architecture and public art can be part of a process of change. The purpose is further to explore how small- and large scale matters can be handled simultaneously. The two scales are defined by examining how an artistic process and an exploration work can be a part of a more large-scale and strategic planning process. Finally, the work aims at presenting an idea-based concept for how temporary architecture and public art can be a part of the process of planning and change in a development area.

- How can temporary architecture and public art be a part of a process of planning and change for a development area with Bergsbrunna as an example?

Methodology

The thesis is composed in three parts. The first part consists of initial background studies, resulting in a proposed process flow in which temporary architecture and public art is a part of a planning process. The background studies consist of a theoretical framework, a study of two reference projects and interviews. The second part focuses on Bergsbrunna, located outside the city of Uppsala in Sweden, which is used to exemplify a development area and further specify how temporary architecture and public art can be a part of a process of planning and change. In the third and final part, the results from part one and two are discussed and conclusions presented.

PART 1	PART 2	PART 3
THEORETICAL FRAMEWORK	UPPSALA	CONCLUSIONS
REFERENCE PROJECTS	BERGSBRUNNA	DISCUSSION
INTERVIEWS	A IDEA-BASED CONCEPT; TEMPORARY ARCHITECTURE AND PUBLIC ART, A PART OF A PROCESS OF PLANNING IN BERGSBRUNNA	
A PROPOSED PROCESS FLOW; A PARALLEL PROCESS IN PLANNING		

PART 1

This part focuses on investigating whether and how temporary architecture and public art can be a part of a planning process. The part consists of literature study, a study of two reference projects and interviews with people working with the subject from different aspects.

In the space between now and future

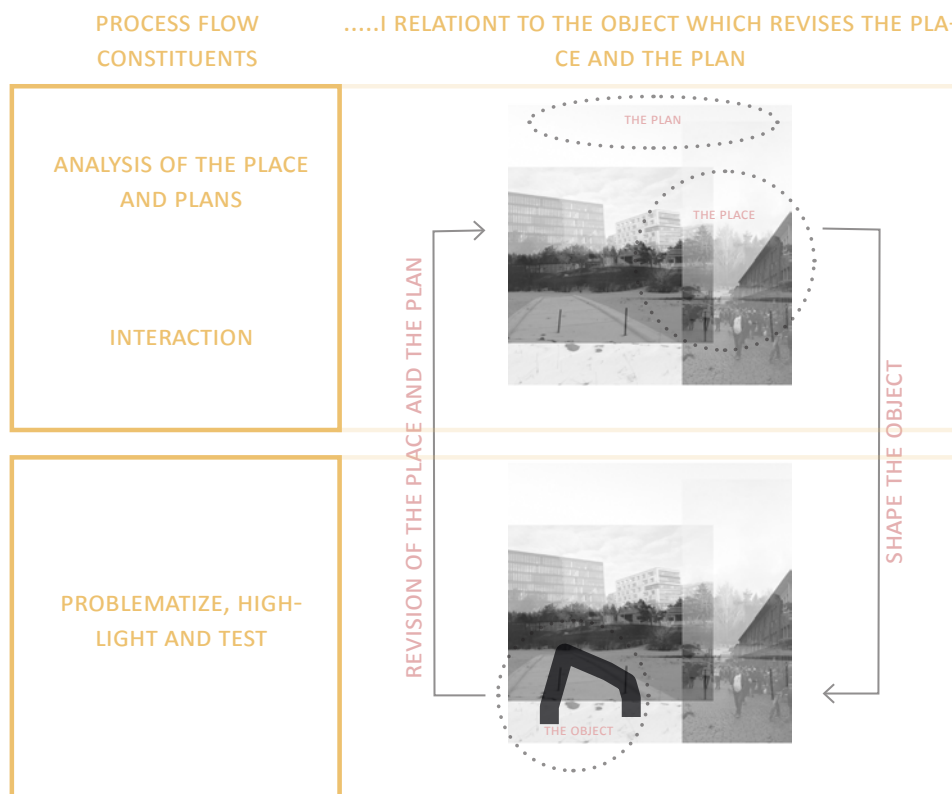
When summarized, the conclusions from the different background studies shows that temporary architecture and public art can be a part of a planning process, if that is the intention. The temporary can be used as a way of testing structure, material and function. A temporary and for a site new function and form can change the impression and thereby also future plans for a area, existing qualities can be highlighted and new expressions formed.

A proposed process flow ;

- a parallel process in planning

Based on the conclusions made from the background studies, I present a process flow – that runs parallel to and together with an ordinary planning process - for temporary architecture and public art. In addition, an overall structure for temporary project is presented. The process flow and the project structure deepen the answer to the question on HOW temporary architecture and public art can be a part of a planning process.

The process description is based on the picture presented at the beginning of the thesis. Temporary architecture and public art may be a part of a planning process if it is able to revise the site and the plan. The analysis of the site and the plan along with the interaction between planners, architects, citizens and other actors can form temporary architecture and public art that problematizes, tests and highlights. The flow is circular which means that the temporary object can affect the interaction and analysis – and then generate more temporary objects.

PART 2

This part is focus on Bergsbrunna, located outside the city of Uppsala, and further specifies how temporary architecture may be a part of a process of planning and change in a development area through an idea-based concept.

Bergsbrunna, an identified gap between now and future

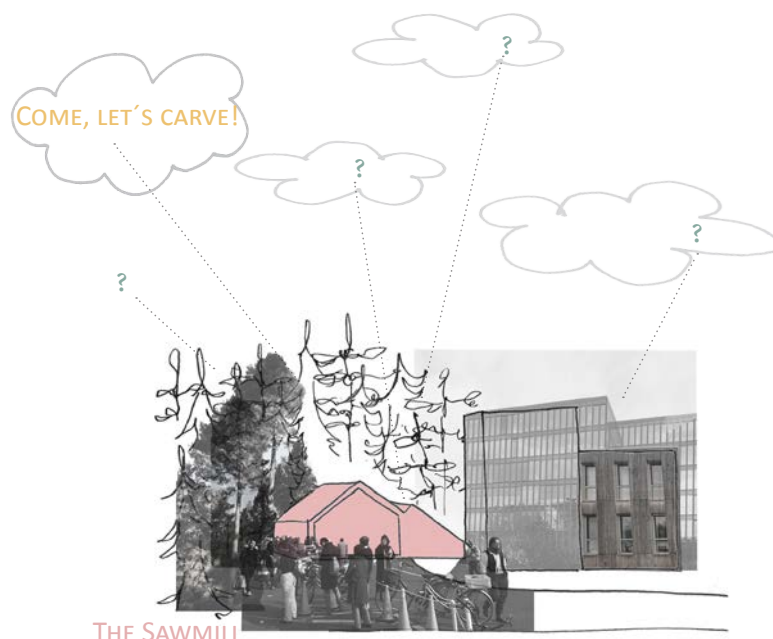
To be able to present an idea of how temporary architecture and public art can be part of a process of planning and change in Bergsbrunna, I have investigated the site as it is today and the plans for its future. This was done through a series of site visits, map studies and through studying current overview plan as well as a memorandum detailing the plans for Bergsbrunna.

My conclusion after analysing the site and the plans for its future development is linked to aspects relating to the character of the area. The plan is to develop Bergsbrunna to one of Uppsala's larger city nodes. Expanding just outside existing Bergsbrunna, but formed in one – for the site – new urban structure.

A idea-based concept; temporary architecture and public art - a part of a process of planning in Bergsbrunna

In this section I present an idea of how temporary architecture and public art can be a part of a process of planning and change in Bergsbrunna, based on the results from Part one and on my exploration of Bergsbrunna. The concept contains two parts, but several different projects based on temporary architecture and public art. The first part is the *Sawmill* (*Sågverket*), which is a longer lasting project, based on the *Sawmill* several smaller and shorter projects are then formed. To exemplify these shorter projects I present the project *Come, let's carve!* (*Kom så täljer vi!*).

The *Sawmill* is a temporary project in itself; the mills function is to create a space in which a change process can take place. During the planning, and later construction process, the *Sawmill* can change location. Regardless of the location, the *Sawmill* retains its function as a meeting place, starting point and platform. From here, other projects with temporary architecture and public art can take place to problematize, test and analyse, which can lead to revision of the site and the plan.

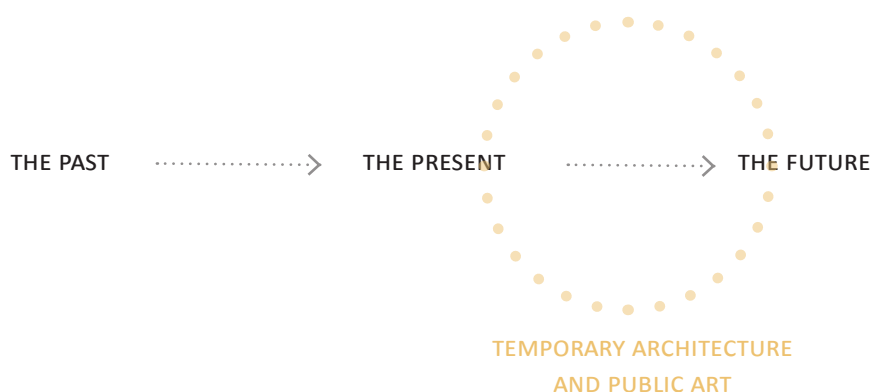

PART 3

In this final part of the thesis, conclusions that can be drawn from the results of part one and two are presented. The conclusions and methods used are discussed and finally I present my thoughts about continued studies.

The conclusions I have reached

The main purpose of the work has been to investigate if, how and when temporary architecture and public art may be a part of a process of change. I have sought a space where planning and more small-scale design issues can be combined and have found it in the time gap that occurs within the transformation process.

The thesis shows that temporary architecture and public art can be used as a part of a planning process. It shows that there are qualities in temporary and artistic work that create prerequisites for an elaborate civil dialogue, a stronger connection to the site, an expanded foundation for those planning and greater opportunities for architects and other actors to work directly at the site, in scale 1:1, before bigger and more extensive projects are launched.

Discussion

The difficulties identified in processes where temporary projects effect and are used in urban planning concern the meeting between the planned and unplanned. The process flow and the concept for Bergsbrunna that I present in the thesis presupposes that there is room in the planning process for the undefined. The proposals show that more site-specific projects can be created if images of the future are not defined in detail too early in a process of change.

The result emphasizes the importance of the intention with the temporary project – that it is a part of a planning process, and not only a channel for information or advertising. To formulate and maintain the intention of temporary projects as well as distributing responsibility are the biggest challenges I've identified when working with a process similar to the one I present in the thesis. I find that a way to further investigate these challenges would be to explore the subject through practice.

DEL 1	DEL 2	DEL 3
TEORETISKT RAMVERK	UPPSALA	SLUTSATSER
REFERENSPROJEKT	BERGSBRUNNA	DISKUSSION
INTERVJUER	ETT IDÉBASERAT KONCEPT; TILLFÄLLIG ARKITEKTUR OCH OFFENTLIG KONST, EN DEL AV PLANERINGSPROCESSEN I BERGSBRUNNA	
ETT FÖRESLAGET PROCESSFLÖDE; EN DELPROCESS VID PLANERING		

Arbetet är uppbyggt utifrån tre delar. Den första avslutas med ett förslag på ett processflöde och övergripande strukturer för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan utgöra en del av en planeringsprocess. I den andra delen utvecklas förslaget genom att presentera konceptbaserade idéer specifikt utformade för området Bergsbrunna i Uppsala. Den tredje och avslutande delen rymmer slutsatser och diskussion.

INNEHÅLL

	INTRODUKTION	17
	Bakgrund	18
	De till arbetet inledande tankarna	20
	Syfte och frågeställning	22
	Avgränsning	22
	Begreppsprecisering	23
	Metod och genomförande	24
DEL 1	TEORETISK RAMVERK	33
	Tid	34
	Konst och kultur, i rummet och processen	35
	Planering - från fast till flytande, övergångsfaser	36
	Avsändare och mottagare	37
	Temporär urbanism, tillfällig landskapsarkitektur	38
	- summering	42
	REFERENSPROJEKT	45
	Jubileumsparken - Göteborg	46
	Konsten att skapa stad - Stockholm	50
	De två referensprojekten, i relation till varandra	54
	- summering	56
	INTERVJUER	59
	Varför, vart och hur	60
	Tvärdisciplinärt arbete	60
	För vem	61
	- summering	62
DEL 2	SAMMANVÄGD SUMMERING	65
	I utrymmet mellan nu- och framtid	67
	ETT FÖRESLAGET PROCESSFLÖDE;	71
	EN DELPROCESS VID PLANERING	
	UPPSALA	83
	Befintliga dokument och genomförda projekt	84
	BERGSBRUNNA	87
	Platsen	88
	Planer	98
	Tolka planerna	100
	Platsen och planerna - en lucka mellan nu- och framtid	102
	ETT IDÉBASERAT KONCEPT;	105
	TILLFÄLLIG ARKITEKTUR OCH OFFENTLIG KONST,	
	EN DEL AV PLANERINGSPROCESSEN I BERGSBRUNNA	
DEL 3	SLUTSATSER	123
	I mötet mellan plats, tid och skala	124
	DISKUSSION	127
	Tankar och reflektioner över resultatet	128
	Underlaget som format resultatet	132
	Utmaningar och fortsatt arbete	134
	Epilog	136
	REFERENSER	

INTRODUKTION

BAKGRUND

Jag är intresserad av att knyta an två för mig stora intresseområden; stadsplanering och offentlig konst. Båda dessa rymms under begreppet landskapsarkitektur och inom professionen kan du som yrkesutövare röra dig inom båda fälten.

Under utbildningen till landskapsarkitekt har jag kommit att intressera mig för stadsplanering, tidiga skeden och mer strategiska frågor. Dessa frågor tycker jag är extra spännande då arbetet i många fall sätter ramar för vad som i ett senare skede kan utvecklas på en plats. Utöver landskapsarkitektutbildningen har jag studerat textilt hantverk på Handarbetets vänner skola i Stockholm. Där fokuserade jag på vävning och undersökte i mitt examensarbete hur ett textilt objekt kan formas för offentlig utomhusmiljö. I det projektet undersökte jag det textila uttrycket i en utomhusmiljö samt hur det befintliga rummet – och rörelsen igenom det – förändrades genom det textila tillägget.

I detta arbete vill jag undersöka hur mer småskalig gestaltning och konstnärliga projekt kan sätta ramar för och forma planeringen. Jag är nyfiken på att se vilka kvalitéer som kan finnas, för såväl platsen som arbetsprocessen, med att i tidiga planskeden arbeta med såväl tillfällig arkitektur som konst.

DE TILL ARBETET INLEDANDE TANKARNA

Arbetet utgår ifrån de reflektioner jag tidigt under arbetsprocessen formulerade kring min roll som landskapsarkitekt. Hur jag förhåller mig till en plats som utgörs av människor, ett landskap och hur vi arkitekter tillsammans med andra professioner har i uppdrag att forma de offentliga rummen.

Att utforma ett offentligt rum

I arbetet med att omforma en plats formar vi i ett längre perspektiv även samhället och som landskapsarkitekt är jag extra intresserad av det offentliga rummet. Hur rummet planeras, formas, diskuteras och utgör just den plats vi alla medborgare har tillgång till. Här har vi alla samma juridiska rättigheter att uttrycka och uppehålla oss dygnet runt, utan begränsade öppettider. Den offentliga platsen ger utrymme för samvaro och dialog medborgare emellan men rummets utformning kan även tolkas som ett samtal mellan arkitekten och brukaren. Jag funderar över på vilket sätt vi arkitekter styr de offentliga rummens funktion och huruvida medborgaren och brukaren ges möjlighet att prägla dem. Vad skiljer sig mellan ett torg i Bollnäs och ett i Sundbyberg, på vilket sätt har vi låtit nya planer och gestaltning präglas av de människor och det landskap platsen redan utgörs av?

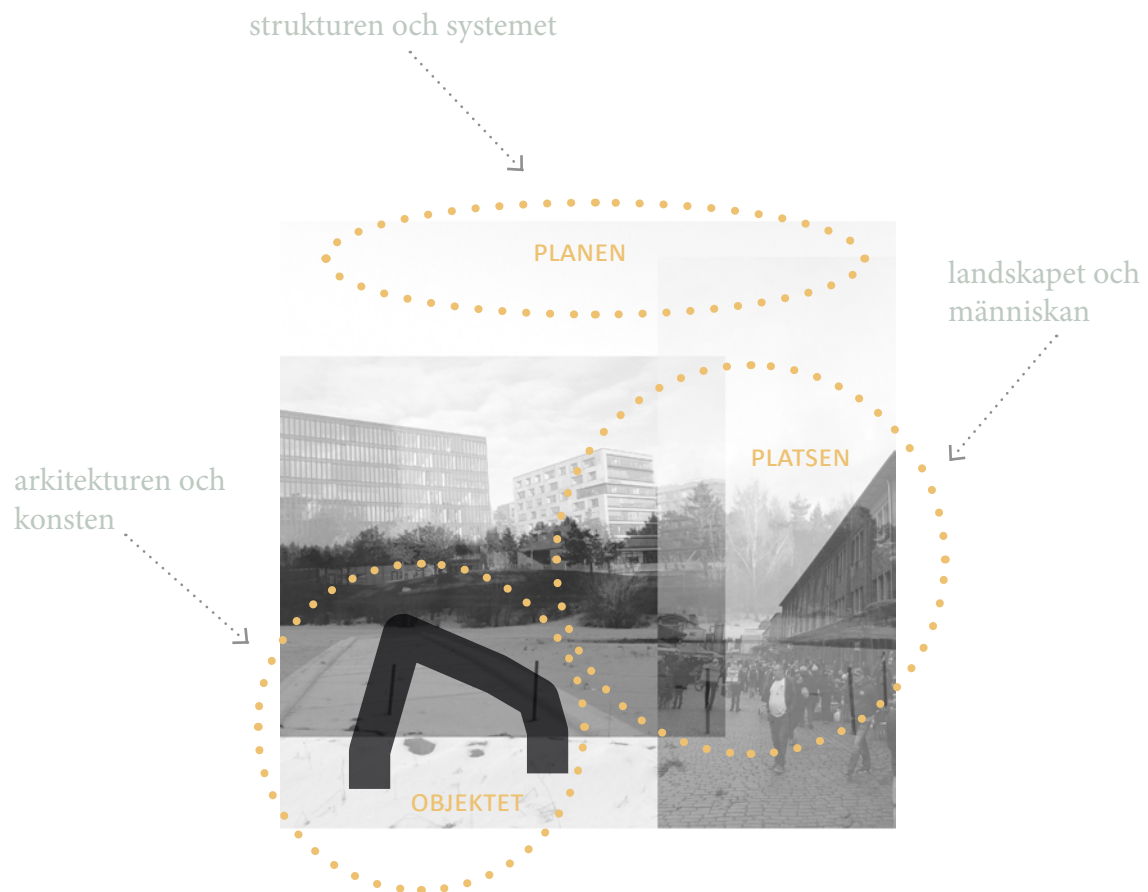
I uppdrag att skapa förändring

En bärande del av landskapsarkitektens arbete, i såväl planering som gestaltning, är att delta i och forma processen för en plats förändring. I dagsläget sker i flera svenska städer en utbyggnad av nya stadsdelar. Det storskaliga planerings- och gestaltungsarbetet påbörjas och pågår i regel långt innan det ute på platsen är möjligt att märka av den förändring som komma skall. I och med att planeringen och omformningen av ett område ofta pågår under en längre tid kan platser under en längre period utgöras av ett slags tomrum som senare i byggprocessen snabbt fylls med nya gator, torg och byggnader. Jag funderar över om det finns möjlighet att i större utsträckning nyttja tomrummet som en resurs i planeringsarbetet och därmed omforma förändringsprocessen för en plats. Innan det som ska bli permanent uppstår finns kanske en möjlighet att tillfälligt använda platsen på ett sätt som berikar processen och den framtida funktionen och utformningen. Jag upplever ofta nybyggda områden som statistiskt iordningsställda och med en historisk avsaknad, de är fint möblerade men saknar spår från människor och tid som passerat. Därför tror jag att om platsen kan användas under den tid som planeringsarbetet pågår att det finns möjlighet att skapa nybyggda områden som i större utsträckning präglats av tidens förlopp.

I stor och liten skala

En plats förändras bland annat genom både ett mer storskaligt planerings- och mer småskaligt gestaltungsarbete. Som redan nämnt kan du som landskapsarkitekt arbeta med såväl den lilla som stora skalan och jag tror att det är av vikt att vi kan göra just både och. En distans mellan de processer som styr planering och gestaltning tror jag kan leda till oförståelse och att vi lätt missar viktiga aspekter längs vägen. Ett exempel på detta kan vara i och med utformningen av en park, lokaliseringen av parken - som kan vara en del av ett tidigt planeringsarbete - kanske i ett senare skede konstateras vara svår att kombinera med den gestaltning och funktion som senare i processen visar sig vara efterfrågad och önskvärd. Om det utredande arbete som i regel genomförs som en del av en gestaltungsprocess också kan vara en del av en planeringsprocess kanske ytterligare kvalitéer kan uppnås.

Därför vill jag i detta arbete prova att föra samman de två momenten; stadsplanering och mer småskalig gestaltning. På så vis görs ett försök att knyta de av mig tre formulerade delarna; objektet (arkitekturen, konsten), platsen (landskapet, människan) och planen (strukturen, systemet) närmare varandra. På så vis hoppas jag kunna föra en diskussion och föreslå en metod, en av många andra viktiga, för att skapa en förändringsprocess som bland annat genererar offentliga rum med tydlig platsförankring och hög kvalité.

Arbetet bottnar i en nyfikenhet kring vilka kvalitéer som kan uppnås genom att föra samman stadsplanering och konstnärlig gestaltning. Det är ett försök att knyta an de av mig tre formulerade delarna; objektet (arkitekturen, konsten), platsen (landskapet, människan) och planen (strukturen, systemet) närmare varandra.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Syftet med detta arbete är att undersöka om, hur och när tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en förändringsprocess. Syftet är vidare att utforska hur mer små- och stor-skaliga frågor kan processas parallellt. De två skalorna definieras genom att undersöka hur en konstnärlig process och ett undersökande arbete i skala 1:1 kan vara en del av en mer storskalig och strategisk planeringsprocess. Arbetet syftar slutligen till att presentera ett idébaserat koncept för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av planeringen, och i och med det förändringen, av ett utvecklingsområde.

Den mer detaljerade frågeställningen lyder därmed;

- Hur kan tillfällig arkitektur och offentlig konst vara en del av en planerings, och förändringsprocess, för ett utvecklingsområde med Bergsbrunna som exempel?

AVGRÄNSNING

Arbetet ämnar fokusera på initiativ som är en del av ett större planeringssammanhang. Det finns ett flertal exempel, ibland under paroller som placebranding eller andra liknande begrepp, där konst eller tillfällig arkitektur används som metod för att marknadsföra eller höja statusen på en plats. Placebranding, eller platsmarknadsföring, är ett begrepp och en teoribildning som bygger på att skapa och/eller lyfta unika kvalitéer för just en plats, stad, region eller land. Den huvudsakliga drivkraften är att skapa attraktivitet i marknadsföringssyfte gentemot såväl företag, medborgare som turister (Placebrander, u.å.). Ett exempel på platsmarknadsföring kan vara den nya stadsdelen och projektet Umami park, norr om Hallonbergen i Stockholm, där konst- och kulturevent genomförts för att sätta området på kartan och leva upp till visionerna om en attraktiv stadsdel (Wallenstam, 2016). Projekt och event som dessa sätter en plats på kartan – men det är i huvudsak inte en del av planeringsprocessen utan mer ett grepp för att försöka knyta an redan konstruerade kvalitéer till platsen. Projekt som dessa bedrivs av såväl privat som offentlig sektor, det som skiljer dem från det ämne som detta arbete fokuserar på är intentionen med projektet. Arbetet är därmed avgränsat till att beröra tillfällig arkitektur och offentlig konst som används i en stadsplaneringsprocess och inte endast som renodlad reklam, brandig eller information.

Arbetet är avgränsat till att föreslå principer och idéer för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planeringsprocess. Resultatavsnittet berör därmed inte detaljerade gestaltungs-förslag för de föreslagna tilläggen i processen och till platsen. För att exemplifiera ett utvecklingsområde används Bergsbrunna, beläget strax söder om Uppsala, som är ett område med stora planerade omformningar.

Juridiska aspekter eller temporära lösningar för permanenta behov, så som förskolor, bostäder etc. berörs inte i det här arbetet.

Geografisk avgränsning

De referensprojekt som i arbetets första del studeras är båda belägna i Sverige. Internationella projekt har inte närmare undersökts då jag bedömt en större relevans i att undersöka vad som görs inom ramen för samma regelverk som det för arbetets senare del utvalda området, Bergsbrunna. Arbetets andra del fokuserar på Uppsala och området Bergsbrunna som är en del av tätorten Sävja. Bergsbrunna är en av de stadsnoder som Uppsala kommun har pekat ut i aktuell översiktsplan och är ett av de viktigare områden där framtida bebyggelse och utveckling kommer att koncentreras (Uppsala kommun, 2016a). Därför har Bergsbrunna valts ut för att exemplifiera ett utvecklingsområde och används för att kunna utveckla de resultat som arbetets första del resulterat i.

BEGREPPSPRECISERING

Flera nyckelbegrepp i detta arbete är relativt vida i sin definition. Hur de används och vad de innebär i just detta arbete preciseras nedan. Andra begrepp som berörs i arbetet beskrivs i takt med att de presenteras i löptext.

Tillfälligt

Allt byggt är i någon mån temporärt beroende på vilken tidsaspekt som avses. I detta arbete används begreppen tillfälligt, temporärt och permanent med utgångspunkt i intentionen. Därav kan något övergå från att vara temporärt till att bli permanent om syftet med tiden förändras. Ett klassiskt exempel är Eiffeltornet som till en början var tänkt som just temporärt men som kom att bli permanent, men klart är att tornet inte kommer bestå i all oändlig tid för det. Begreppet tillfälligt används i detta arbete, i relation till det mer planerat temporära, för att beskriva det som uppkommer mer oplanerat och som varar under en kort men ospecificerad tidsperiod.

Arkitektur och offentlig konst

Gränsen mellan arkitektur, konst och förhållandet till landskapsarkitektur är svår att definiera och detta projekt ämnar inte försöka göra just det. Även i detta fall läggs vikt vid intentionen med det objekt eller projekt som avses. Arbetet skrivs ur ett landskapsarkitektoniskt perspektiv men berör planering. Arkitektur används därmed som ett paraplybegrepp för de olika arkitektur-professionerna men avser framför allt landskaps-, planering-, och byggnadsarkitektur. För att vidga beskrivningen av vad det tillfälliga kan utgöras av och vem som formar det används också konstabegreppet. I och med att arbetet i hög grad berör offentliga rum används begreppet offentlig konst. Begreppet rymmer flertalet uttryck som skulptur, dans, foto m.m. I beskrivningen *tillfällig arkitektur och offentlig konst* avses både arkitekturen och den offentliga konsten vara just tillfällig.

Planering

De flesta moment inbegriper någon typ av planering, vad som kan sägas vara gemensamt för dem alla är att de berör tankar kring framtiden. Planering används i detta arbete för att beskriva det planeringsarbete som bedrivs på kommunal nivå. Därav innefattas exempelvis översiktsplanering och utformning av detaljplaner men inte regionplaner eller annan statligt styrd planering.

Konstnärlig kompetens och tvärdisciplinärt arbete

Detta arbete ämnar inte reda ut allt vad konstnärlig kompetens kan innebära, däremot görs ett försök att utreda vilka av dessa som kan komma till pass under just en planeringsprocess. Med begreppet avses framför allt de som professionellt titulerar sig som just konstnär, däremot kan likväl personer som rör sig i andra professioner så som arkitekter inneha de kompetenser som arbetets senare delar beskriver. Begreppet används i arbetet framför allt för att beskriva kompetensen och inte nödvändigtvis en viss profession. Med begreppet tvärdisciplinärt arbete avses det som sker när olika professioner, från olika vetenskapsområden, som exempelvis trafikplanerare, konstnärer och idrottstränare går samman och arbetar tillsammans.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Arbetet baseras på en litteraturgenomgång, studier av referensprojekt och intervjuer. Genom att närma mig och undersöka ämnet i publicerade texter, genomförda och pågående projekt och i samtal med olika personer har ambitionen varit att skapa en bred förståelse för såväl teorin som praktiken. Resultatet från dessa förstudier lägger en grund för det förslag som slutligen presenteras för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av planeringsprocessen i Bergsbrunna. Studier av litteratur, referensprojekt, intervjuer och skissarbetet för det slutliga förslaget har löpt parallellt under stora delar av arbetsprocessen. Processen kan därmed beskrivas som cirkulär där insikter och kunskaper hämtade i en av arbetets faser tagit mig tillbaka till tidigare skeden med nya ögon. På liknande sätt har skissarbetet pågått mer eller mindre under hela processen. I början av arbetsprocessen har ett större fokus legat på litteraturen, referensprojekten och intervjuerna, för att senare mot slutet framförallt handla om kompletterande litteraturstudier varvat med skiss- och förslagsarbete.

Figuren beskriver den delvis cirkulära struktur som arbetsprocessen haft. Studier av litteratur, referensprojekt, intervjuer och skissarbetet för det slutliga förslaget har löpt parallellt under stora delar av arbetsprocessen.

I och med att jag arbetat själv har jag funnit det extra värdefullt att tillsammans med andra personer diskutera ämnet som sådant men framför allt upplägget och ingången för mitt arbete. Därför har arbetet, utöver med min handledare Susan Paget på SLU, bollats med Jakob Lundqvist, arkitekt på White Uppsala och inledningsvis även diskuterats med Katarina Fehler, strategisk samhällsplanerare på Uppsala kommun. Jakob Lundqvist, som har bistått med tid och engagemang under hela arbetsprocessen, är byggnadsarkitekt och har intresse och erfarenhet från projekt där temporär arkitektur berörs. Dessa möten har gett både inspiration och ett extra utrymme att lyfta tankar och funderingar. Med Katarina Fehler har olika former för mitt arbete och val av område i Uppsala diskuterats. Vidare har det aktuella planläget för Bergsbrunna presenterats av Robert Engblom, planarkitekt på Uppsala kommun, som även varit behjälplig med material.

Arbetets uppbyggnad

Arbetet är uppbyggt utifrån tre delar. Den första utgörs av inledande förstudier vilka ger ett underlag för att kunna diskutera ämnet i sig och avslutas med att föreslå ett processflöde för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planeringsprocess. Förstudien består av ett teoretiskt ramverk som byggts upp genom litteraturstudier, en studie av två olika referensprojekt samt intervjuer. Den andra delen fokuserar på exempelområdet Bergsbrunna som ligger i Uppsala. Det avslutas med ett idébaserat koncept för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av planeringsprocessen för just Bergsbrunna. I den tredje och avslutande delen diskuteras resultaten från del ett och två samt att slutsatser för hela arbetet presenteras.

Resultatet från arbetets första del besvarar den mer generella frågeställningen för huruvida tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planeringsprocess, för att i del två appliceras och vidare utvecklas utifrån exempelområdet Bergsbrunna. Detta beskrivs bland annat utifrån den i introduktionen presenterade tankeskissen.

DEL 1	DEL 2	DEL 3
TEORETISKT RAMVERK	UPPSALA	SLUTSATSER
REFERENSPROJEKT	BERGSBRUNNA	DISKUSSION
INTERVJUER	ETT IDÉBASERAT KONCEPT; TILLFÄLLIG ARKITEKTUR OCH OFFENTLIG KONST, EN DEL AV PLANERINGSPROCESSEN I BERGSBRUNNA	
ETT FÖRESLAGET PROCESSFLÖDE; EN DELPROCESS VID PLANERING		

Arbetet är uppbyggt utifrån tre delar. Den första avslutas med ett förslag på ett processflöde och övergripande strukturer för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan utgöra en del av en planeringsprocess. I den andra delen utvecklas förslaget genom att presentera konceptbaserade idéer specifikt utformade för området Bergsbrunna i Uppsala. Den tredje och avslutande delen rymmer slutsatser och diskussion.

Litteraturgenomgång

Litteratur som berör ämnet i stort har lagt grunden för att förstå ämnet och begreppen som sådana men även skapat en grund för vidare resonemang och diskussion. Titlar har till en början hittats i referenslistor från tidigare studentarbeten publicerade på epsilon på ämnen som tillfällig landskapsarkitektur, tillfällig arkitektur och flexibel urbanism. Tre av dessa examensarbeten, som alla är skrivna av landskapsarkitektstudenter, är; *Stockholm temporary, relevancy and potentials for implementing temporary architecture in Stockholm* (Tyrväinen, 2015), *Temporär landskapsarkitektur för långsiktiga effekter, en undersökning i utvecklingsområdet Kungens kurva* (Lindqvist & Söderman 2014) och *Energiväven, ett projekt om temporär landskapsarkitektur* (Gustavsson & Franklin 2014). Utifrån dessa arbeten och deras referenser har sedan fler titlar och författare hittats.

Fyra titlar som jag i detta arbete har använt särskilt mycket är *The Temporary City* skriven av Peter Bishop och Lesley Williams (2012), *Cities in Time: temporary urbanism and the future of the city* skriven av Ali Madanipour (2017), *Urban Catalyst: The Power of temporary use* skriven av bland annat Philipp Oswalt (2013) och slutligen titeln *Tillfällig arkitektur ger plats för kultur: Rumsskapande händelser och gemenskapande platser* som är skriven av Malin Zimm (2016). Dessa fyra titlar kompletterar varandra i och med författarnas olika bakgrund och förhållande till ämnet, några är teoretiker - andra praktiskt utövande arkitekter.

I det inledande teoretiska ramverket har litteratur från nationella men framför allt internationella utövare studerats. Arbetet fokuserar på Sverige men då det inte finns speciellt mycket litteratur som berör ämnet och hur det tas i uttryck i just Sverige har främst internationella publikationer och texter använts. Litteraturgenomgången som bygger upp det teoretiska ramverket ger på så vis en bredare ämnesorientering medan studien av referensprojekten ger en orientering i ämnets praktiska utövande i Sverige.

Utöver den inledande litteraturgenomgången har aktuell översiktsplan för Uppsala kommun (2016a) och PM:et *Promemoria om större samlade exploateringar i Bergsbrunna med omgivning- ar och Södra staden i Uppsala kommun* (Uppsala kommun, 2017a) använts för att få en förståelse för planerna för Bergsbrunna.

Referensprojekt

Som ett komplement till det teoretiska ramverk som litteraturstudien resulterat i har en studie av två nationella referensprojekt gjorts. Som tidigare nämnt har studien av referensprojekten syftat till att ge en orientering i ämnets praktiska utövande i Sverige. I och med att de utvalda referensprojekten har utförts inom samma regelverk och plansystem som utvecklingsområdet Bergsbrunnarna, som arbetet i senare delar fokuserar på, ger studien en bild av vad som är möjligt att genomföra men också rimligt att föreslå.

Antalet referensprojekt där tillfällig arkitektur och offentlig konst har använts som något slags planeringsverktyg i Sverige visade sig vara få. Statens konstråd bedriver sedan 2016 det nationella projektet *Konst händer*, som en del av regeringssatsningen *Äga rum*, vars huvudsakliga syfte är att producera konst, konstnärliga arbetsmetoder i stadsbyggnadsprojekt och utveckling av metoder för invånarinflytande (Statens konstråd, 2018). I det projektet finns ett fokus på olika miljöprogramsområden och det huvudsakliga syftet är att hitta nya former för medborgarmedverkan. Eftersom just medborgarmedverkan inte är huvudsyftet i mitt arbete har projekt från just denna satsning inte valts ut, däremot har en av de konstnärer som medverkat i ett av delprojekten intervjuats. På så sätt har erfarenheter från projektet lyfts in i arbetet, men inte som ett av de utpekade referensprojekten. Ett annat exempel på när konstnärlig kompetens lyfts in i en planprocess är under utvecklingen av Regional Utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUFS 2010. I projektet, som kallades *Konsten att dela ett samhälle*, var fyra konstnärer inbjudna för att under planprocessen bidra med sin kunskap och sina arbetsmetoder (Magnusson (red.), 2010). Projektet innefattade däremot inte utformningen eller planeringen av ett specifikt utvecklingsområde utan berörde i större grad formen för den arbetsprocess som senare resulterade i ett regionalt plan-dokument.

I och med svårigheten att hitta lämpliga referensprojekt har de två som studerats delvis valts ut i bristen på andra. De två som valts ut är de som bäst passar in på arbetets fokus på tillfällig arkitektur och offentlig konst som en del av ett plansammanhang. Det är två ganska olika referenser och berör ämnet mer eller mindre och på lite olika sätt. Projekten har trots detta studerats då de bedömts ge en bild av hur ämnet kan beröras i praktiken.

De referensprojekt som har studerats är;

Konsten att skapa stad ett koncept som drivs av och i Nacka kommun.

Platsbyggnad – Jubileumsparken ett projekt som drivs av Göteborgs stad och Älvstranden AB i Frihamnen på Hisingen i Göteborg.

Studien av de två referensprojekten har omfattat litteratur som berör området och/eller projektet och platsbesök. För *Platsbildning – Jubileumsparken* besöktes platsen där parken idag är lokaliserad. I Nacka gjordes besök till två olika projekt som utförts inom ramen för *Konsten att skapa stad*, ett som har resulterat i lekplatsen Lilla Kvarnholmen och ett annat där olika konstverk markerar lokalisering av framtida tunnelbanestation.

Intervjuer

Syftet med intervjuerna har främst varit att hitta nyanser och förstå olika resonemang kring ämnet, vilket stämmer väl överens med Trost (2010) beskrivning av kvalitativa intervjuer.

Personerna som har intervjuats, se vidare presentation nedan, har antingen varit knutna till de referensprojekt jag valt att studera eller på annat sätt arbetat med arkitektur, konst eller stadsbyggnad på ett sätt jag ansett varit intressant och relevant för mitt arbete. Dessa personer har i mångt och mycket tillfrågats för en intervju allt eftersom jag stött på deras namn och projekt de genomfört. Att de intervjuade har olika professioner och berör en planprocess på olika sätt har däremot varit ett aktivt val, på detta sätt har förutsättningar skapats för att höra och förstå olika resonemang kring ämnet.

Fem personer har intervjuats varav två kan sägas ha en större och projektledande roll, en arbetar som landskapsarkitekt och två arbetar som respektive direkt med olika konstnärer. Katarina Fredrika är konstnärligt utbildad och arbetar som Stadskreatör på Nacka kommun, hon har utformat och driver nu konceptet *Konsten att skapa stad* som syftar till att utgöra en del av en stadsbyggnadsprocess. Malin Unger är utbildad byggnadsarkitekt och arbetar som Projektledare för Älvstranden i Göteborg, hon arbetar nu med det platsbyggnadsprojekt som bedrivs i Jubileumsparken på Hisingen i Göteborg. Martin Allik arbetar som landskapsarkitekt på Mareld Landskapsarkitekter och är en av de arkitekter som arbetat med projektet Platsbyggnad i Jubileumsparken. Lina Sofia Lundin är textilkonstnär och arbetar främst med textil och färgning ur ett kretsloppsperspektiv, flera projekt rymmer mötet mellan olika människor och hon har bland annat arbetat i det rikstäckande projektet *Konst händer*. Ann Magnusson är utbildad konstnär och socionom och arbetar som konstkonsult på det egenstartade företaget AM Public, de arbetar mot privat som offentlig sektor med konstprojekt och beställningar.

Intervjuerna har varit uppbyggda på ett sätt som överensstämmer med Trost (2010) beskrivning av strukturerade intervjuer med öppna frågor (s.42). De öppna frågorna har gett utrymme för följdfrågor och vardera intervju har därmed varit av blandad karaktär. Vissa frågor har tagit större eller mindre plats beroende på respondentens svar och engagemang i den specifika frågan. Rubriceringen för de öppna frågorna formulerades relativt tidigt i takt med att litteraturstudierna påbörjades. De har formats utifrån tidiga syftesformuleringar och utgår från de aspekter som jag i början av litteraturstudien uppfattade som viktiga att samtala om och kring. Intervjuerna har utgått från följande rubriker och frågor;

VARFÖR, VART OCH HUR

- Temporär arkitektur och offentlig konst som ett stadsplaneringsverktyg, när, var och hur kan detta vara en lämplig metod?
- Hur påverkar temporära och kulturella inslag i stadsbilden det offentliga rummet?

TVÄRDISCIPLINÄRT ARBETE

- Finns en funktion och vilka ytterligare kvalitéer uppnås med konstnärlig metod och kompetens i stadsplanering?
- Upplever du att det finns ett glapp mellan storskaliga, strukturella och mer småskaliga, plats-specifika frågor? Vilka värden ser du med ett tvärdisciplinärt arbete?

FÖR VEM

- Temporär arkitektur och offentlig konst, för vem är det och vem är avsändaren?

Alla intervjuer genomfördes i och med ett fysiskt möte, utom en som gjordes via telefon. Svaren från respondenten och stödord antecknades för hand under intervjun för att därefter renskrivas till en mer summerad version. Summeringarna har sedan, utifrån de tidigare presenterade rubrikerna, resulterat i de sammanfattningar som presenteras på s.59-62.

Platsbesök

Som ett led i att förstå både referensprojekten och det område som arbetets senare delar berör, Bergsbrunna, har platsbesök gjorts. Att besöka platserna har bland annat resulterat i en bättre förståelse för faktorer som volym, relation till omgivning, karaktär och stämning. De två referensprojekten är belägna på Hisingen i Göteborg respektive Nacka i Stockholm, Bergsbrunna ligger strax söder om Uppsala.

Besök i Jubileumsparken i Göteborg gjordes under två dagar i slutet av februari. Det första genomfördes en lördagseftermiddag och då som gäst i den allmänna bastun. Det andra besöket var under en vardagsförmiddag då området inte var öppet för allmänheten, men då visades jag runt av Malin Unger som arbetar med projektet *Platsbyggnad Jubileumsparken*. Vid det första besöket försökte jag vara aktiv som just besökare och ta in upplevelser av platsen, dess omgivning och praktiska aspekter som hur det var att ta sig till platsen och om det var lätt att boka bastun. Det andra besöket var av mer undersökande karaktär och eftersom Malin Unger var med kunde frågor och funderingar lyftas direkt på plats.

I Nacka gjordes samtliga besök, till tre olika platser, på egen hand under en vardagseftermiddag i oktober. Den första som besöktes var lekplatsen Lilla Kvarnholmen på Kvarnholmen. De två andra platserna ingår i ett projekt där framtida tunnelbanestationer markerats ut med olika konstverk. Ett av dessa är lokaliserat invid Nacka forum och det andra under en viadukt över Värmdöleden, i närheten av saltsjöbanans station Saltsjö-Järla. Syftet med de tre besöken var framför allt att få en egen uppfattning om platserna och projektens utformning, karaktär och dess förhållande till omgivningen.

Under arbetets gång har Bergsbrunna besökts fyra gånger. Det första besöket förbereddes genom att försöka förstå platsen i olika slags kartor och områdesbeskrivningar, så som flygfoton och beskrivning av orten i gällande översiktsplan. Syftet med att besöka området mer än en gång har varit att hinna se de olika delarna utan större tidspress. Under besöken har det därför funnits utrymme att uppehålla sig på platser, gå omvägar och göra andra spontana avstickare.

Vid samtliga platsbesök har anteckningsmaterial, utskrivna kartor och kamera tagits med. De utskrivna kartorna har använts som ett kompletterande underlag för att kunna göra anteckningar. Foton har tagits som en typ av minnesanteckning men också för att ha som material vid presentation av de olika platserna och projekten.

Idéer och tankar om det förslagsställande resultatet har funnits med under hela arbetsprocessen. Tankarna kring vad förstudierna skulle resultera i för typ av koncept har däremot omformats under arbetets gång, från att till en början vara aktivitetsbeskrivande till att slutligen bli mer processinriktade. Det kan vara svårt att i detalj återberätta en idéprocess, men utifrån såväl tidigare projekt som detta kan jag beskriva de större dragen och det som har varit speciellt för just detta arbete.

Vad kan vi göra här? → testa, lösa problemet
 PLATSEN 1:1
 DÅ → NU → SEN
 ← PLATSEN 1:1 →
 ← MÄNNISKOR →
 med → sin hia
 MÄNNISKORNA ORGANISATIONERNA
 DÅ
 NU
 SEN
 för att kolla en
 → smittas av hjärtslag som många människor smittas genom för him hiden
 MITT SYFTE
 hitta ett utrymme mellan hiden för att om sen + som inte är inbäddat i relation om för hiden
 letar jag efter att vara i under stadi!
 "för att" kan!
 !. Orka i människor om för hiden

29

DEL 1

TEORETISKT RAMVERK

REFERENSPROJEKT

INTERVJUER

ETT FÖRESLAGET PROCESSFLÖDE; EN DELPROCESS VID PLANERING

Del 1 utgörs av förstudier och föreslår utifrån resultatet av dessa om och hur tillfällig arkitektur skulle kunna vara en del av en planprocess.

Förstudierna består av ett teoretiskt ramverk, en beskrivning av två referensprojekt och ett samlat material från sex stycken intervjuer. Det avslutande förslaget innehåller dels ett processflöde men även typ-prototypprojekt för tillfällig arkitektur och offentlig konst i planprocessen.

TEORETISKT RAMVERK

I det teoretiska ramverket undersöks ämnet i sig men även parametrar som påverkar och formar tillfällig arkitektur och offentlig konst.

Avsnittet berör begrepp och fenomen som tid, konst i rum och process, planeringsstrukturer, typ av avsändare och slutligen en genomgång av vad temporär urbanism kan vara.

TID

Tiden är en grundfaktor som beskriver och sätter ramar för vad som är och blir mer eller mindre temporärt. Synen på tid, vad den är, om den alls finns och vilken riktning den tar har förändrats historiskt men skiljer sig även kulturellt och vetenskapligt i filosofin och psykologin. De som har argumenterat för tidens existens har hävdats att tid i sig själv är en substans medan andra har menat att tid är relationen mellan olika substanser (Madanipour, 2017).

Oswalt et. al. (2013) beskriver tid som förändringar, såväl som cykliska, linjära, utvecklande och regressiva förändringsprocesser. Oavsett typ av process formas och formar förändringen, och därmed tiden, framtida form och design. Konceptet om tid som relationen mellan olika substanser stämmer väl överens med konceptet om rum, däremot är tid som en egen substans det koncept som samhället regleras utifrån. Madanipour (2017) menar att det vid urban utveckling finns en ständig konflikt mellan dessa koncept då det ena styr de konstruerade processerna för utveckling medan den andra beskriver det rum som avses utvecklas. Ett exempel på detta kan vara det som Qviström (2009) beskriver som städers för stora kostymer. Han menar att i och med att flera kommuner har säkrat upp och ringat in stora arealer för framtida expansion överskuggar tankar och planer om framtiden, om än de är långt borta och kanske inte kommer genomföras, samtalet om den befintliga platsen.

Även då tid och rum ur flera aspekter kan anses vara metafysiska koncept så är de starkt anknutna till den upplevda verkligheten (Madanipour, 2017). Landskapsarkitekter, tillsammans med flera andra professioner, formar rum och en del av just den fysiska verkligheten. I utformningen behöver vi förhålla oss till tid och tidens påverkan på rummet. Detta gäller både tid som i att förstå en plats historia som i att se på vilket sätt ett material kommer att förändras (Oswalt et. al. 2013). Lynch (1972) menar att tid upplevs på två olika sätt i det urbana rummet. Genom rytmisk repetition, så som hjärtslag, cykler hos månen och solen, sömn och gång, eller genom progressiva och irreversibla förändringar, vilka beskrivs som alternerande såsom tillväxt och förfall.

KONST OCH KULTUR, I RUMMET OCH PROCESSEN

En av beståndsdelarna för vad som globalt anses skapa levande miljöer är närvaron av konst och kultur (Zimm, 2016). Inom ramen för det tillfälliga finns möjlighet att skapa andra uttryck än i det som förväntas bli mer permanent. Zimm (2016) menar att det finns ett större gestaltningsmässigt utrymme och att det i tillfällig arkitektur i större utsträckning går att pröva nya material, former och möten däremellan. Madanipour (2017) belyser även han de kreativa möjligheterna; att i det tillfälliga kunna ifrågasätta, experimentera och hitta nya innovationer. Tillfälliga inslag i det offentliga rummet kan skapa en dynamik som leder till ökad rörlighet och mobilitet (Zimm, 2016) men det finns även risk för ökad ovisshet som kan resultera i oroskänslor hos medborgaren (Madanipour, 2018). En av utmaningarna är därför att hitta en balans mellan tillfälliga och mer permanenta inslag i det offentliga rummet.

Resultatet från en enkätundersökning som Konstnärsnämnden gjort visar att ca 20% av kommunerna och 60% av landstingen, av de i studien medverkande, använder sig av konsulter med konstnärlig kompetens i plan- och byggprocesser (Konstnärsnämnden, 2013). Peter Haglund, projektledare i framtagandet av RUFSS 2010 (regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen), menar att de konstnärer som där bjöds in i processen bidrog till att forma nya angreppssätt och arbetsmetoder, inspirerade och väckte nya tankar (Haglund, 2010). Vikten av och möjligheten att i tidiga planeringsskeden lyfta in konstnärlig kompetens belyses även i arbetet med regeringsuppdraget *Samverkan om gestaltning av offentliga miljöer* som Statens konstråd, Riksantikvarieämbetet, Boverket och Arkitektur- och Designcentrum arbetade med under åren 2010-2014. Det huvudsakliga syftet med uppdraget var att utveckla och stärka helhetssynen på arkitektur, konst och andra gestaltningsfrågor i planering, byggande och samhällsutveckling (Orrje & Lindholm (red.). 2013). Arbetet baserades på en rad pilotprojekt där stöd gavs för att stärka just gestaltande discipliners position och samverkan i plan- och byggprojekt. Projektet visar att processer där bland annat antikvarier, arkitekter, arkeologer, ingenjörer, konstnärer och planerare redan i tidiga planeringsstadier samverkar resulterar i integrerad gestaltning, rumslig kontinuitet och väl förankrade lösningar. Den konstnärliga medverkan har i dessa fall, utöver metodutveckling och dialogarbete, handlat om att forma sociala processer, skapa berättelser om en plats, dess kulturarv och dess framtid (ibid.)

PLANERING - FRÅN FAST TILL FLYTANDE, ÖVERGÅNGSFASER

Sedan planmonopolet infördes 1947 har Sveriges kommuner haft huvudansvaret för den fysiska planeringen. Planmonopolet kvarstår men kommunens roll i planprocessen är förändrad till följd av bland annat de minskade resurserna i offentlig sektor under 80-90talet (Nyström & Tonell, 2012). Idag behöver planeraren, i större utsträckning än tidigare, arbeta tillsammans med andra aktörer för att uppnå planers mål och visioner (Bishop & Williams, 2012).

I och med kommunernas förändrade roll har även planprocessen förändrats. Bishop och Williams (2012) menar att en alternativ form av planering formats. De beskriver en process där visioner och målbilder är mer löst definierade och där vägen mot dessa består av flera olika skeenden i vilka olika aktörer är inblandade. I en sådan process finns utrymme för mer eller mindre temporära inslag som kan forma den i detalj ännu inte definierade platsen (ibid.). Att använda sig av temporär arkitektur kan därmed ses som ett verktyg för att visa på möjligheter till förändring (Madanipour, 2017). Inom ramen för en mer flexibel planering finns även möjligheten att förändringar, kort- som långsiktiga, på en plats kan påverka inte bara platsen i sig utan även omgivande miljöer och kommande planeringsfaser (Bishop & Williams, 2012).

Söderlind (1998) beskriver i Stadens renässans - från särhåll till samhälle, närhetsprincipen i stadsplanering och det han anser som allt för låsta kommunala planer som "pre-facto" -planer. Han menar att dessa skapar låsningar som hindrar en stads utveckling och att motsatsen till dessa är "de facto" - planer som i större utsträckning kan anpassas efter hand till det innehåll som växer fram.

Att planeringstraditionen de senaste årtiondena har förändrats åt ett mer visionsbaserat håll, och därmed har skapat utrymme för en mer öppen planering, medför även risk att innehållet styrs av aktörer med andra intressen än samhällets bästa. Detta menar Madanipour (2017) som beskriver hur kritiken mot de allt för hårt reglerade planerna kan spela marknaden i händerna, att en större frihet hos den privata sektorn kan resultera i privatisering av offentliga platser. Exempel på detta kan vara långa uthyrningsperioder av kommunal mark eller utbyggnad av inomhusgallerior som tillgodoser vissa behov, men som inte uppfyller de demokratiska funktioner det offentliga rummet innehar.

AVSÄNDARE OCH MOTTAGARE

Tillfällig arkitektur och konst kan tas i uttryck och beskrivas på ett flertal sätt; exempelvis utifrån det uttryck det förmedlar, vilka det engagerar i uppbyggnadsskedet eller huruvida det är säsongsbetonat eller inte. Att beskriva det tillfälliga utifrån ett avsändarperspektiv kan ge en bild av vad intentionen med ett projekt är, vem som är mottagaren och konsekvenserna det genererar.

Oswalt, Overmeyer och Misselwitz (2013) beskriver det tillfälliga som något oplanerat som uppstår på platser där en tidigare funktion, av någon anledning, har upphört. Det tillfälliga uppstår då på användarens initiativ, utifrån de förutsättningar som finns på platsen och de medel användarna själva har att tillgå. Utifrån andra förutsättningar kan det tillfälliga vara av exempelvis större evenemangskaraktär, ett flertal aktörer går då samman under en längre tid för att planera och arrangerar ett projekt som sedan under en kort period fyller en plats. Enligt Zimm (2016) är större event som dessa de som i flera fall avses i svenska ansökningsblanketter för att tillfälligt nyttja det offentliga rummet. Beroende på kommun uppmuntras även mindre evenemang och tillfällig användning, men ett till synes krångligt tillståndssystem kan avskräcka småskaliga initiativtagare. Tillfällig användning kan initieras av såväl småskaliga organisationer och företag, privatpersoner som den egna kommunen eller markägaren. Möjligheten att genomföra olika projekt beror däremot på initiativtagarens tillgångar, såväl rent finansiella som tillgång till mark och kunskap om förfarandet.

I centrala områden där många människor passerar och uppehåller sig finns ett intresse hos flera olika aktörer att synas. Gränslandet för vad som är tillfällig arkitektur, konst och reklam blir i dessa lägen extra viktigt att särskilja. Malin Zimm (2016) betonar vikten av att fylla det offentliga rummet med andra attraktionskrafter än de som bygger på konsumtion. Det offentliga rummet är inte sällan arena för olika typer av event där reklam, för den aktör som antingen arrangerat eller rent finansiellt stöttat projektet, inte går att undgå även då det i övrigt presenteras i en arkitektoniskt- och konstnärligt spännande kontext. En annan situation kan uppstå i stadens mer perifera lägen där tillfällig arkitektur och konst används som en typ av statushöjare. Oswalt, Overmeyer och Misselwitz (2013) beskriver situationer där mark- eller fastighetsägare knyter an småskaliga och konstnärliga aktörer till en plats för att skapa exempelvis en kreativ, urban och internationell prägel. När denna karaktär i ett senare skede befästs till platsen har den inte bara blivit attraktiv för utövarna och den publik de dragit utan även för större företag som vill synas i liknande miljöer. Detta kan resultera i större intäkter för fastighet- eller markägaren men även risk för att de mindre aktörer som till en början var på plats inte har råd eller möjlighet att stanna kvar. Det tillfälliga behöver utvärderas utifrån samma premisser som det mer permanenta (Madani-pour, 2017) ; vem det är till för och hur det kommer att påverka andra.

TEMPORÄR URBANISM, TILLFÄLLIG LANDSKAPSARKITEKTUR

Forskning och tankar kring temporär planering och urbanism är framför allt utvecklad i Tyskland (Bishop & Williams, 2012.) och då främst i Berlin där staden genomgick större strukturella förändringar i och med Berlinmurens fall 1989 (Madanipour, 2017). Det ”nya” Berlin som växte fram efter murens fall formades utanför de av staden planerade ramarna (Oswalt et al, 2013) och just så kan temporär urbanism beskrivas. Madanipour (2017) menar att temporär urbanism baseras på händelser som till synes slumpartat uppkommit och som bryter styrande normer. De många tomma och obebodda, men centralt belägna, tomter och fastigheterna i Berlin gav ett utrymme för improviserade, kollektiva och mer eller mindre temporära etableringar (Oswalt et al, 2013). Staden blev en attraktiv plats för en yngre generation och skapade en testarena för användning av övergivna platser. Därmed var de faktorer som brukar anses missgynna positiv tillväxt – så som låga hyror, stor andel ledig mark, långsam ekonomi – de som skapade en grogrund för vad som nu kan anses vara en av stadens främsta resurser: bilden av det kreativa och urbana Berlin (ibid.). Utformningen av begreppet temporär urbanism och försöken att planera det tillfälliga har därmed kommit att bli intressant inte bara för arkitekter och planerare utan även för investerare (Christiansen, 2013).

Användningen av begreppet tillfällig eller temporär landskapsarkitektur är, till skillnad från begrepp som temporär urbanism, inte lika vanligt förekommande. Detta kan bero på förändring i flera fall är en del i beskrivningen av landskap. I Europeiska landskapskonventionen (2010) definieras landskap som; *ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer.* (s.3). Att landskapet är just ett resultat av en påverkansprocess menar även Saltzman (2009) som beskriver föränderlighet, långsam som snabb, liten som stor, som en del av alla landskap. Därmed kan begrepp som temporär eller tillfällig, när de adderas till landskapsarkitektur, bli överflödiga eftersom förändring över tid redan är en del av landskapsbeskrivningen.

Två förhållnings- och angreppssätt till temporär urbanism

I litteraturen, genom teori och praktik, används i flera fall begreppet temporär urbanism för att beskriva tillfällig arkitektur och offentlig konst i en stadsutvecklings- och /eller planeringsprocess. I detta avsnitt beskrivs två olika författare/författargrupper förhållnings- och angreppssätt till begreppet. Den första titeln är *Cities in time* (Madanipour, 2017) och den andra *Urban catalyst – the power of temporary use* (Oswalt et al, 2013). Madanipour är teoretiker men undersöker och argumenterar med hjälp av praktiska exempel, Oswalt et al. är en grupp arkitekter och forskare som har bedrivit praktiska projekt och därefter formulerat sina erfarenheter i text.

Det tillfälliga i relation till konceptet för tid

Ali Madanipour är professor i Urban design på Newcastle University. Hans arbete rör design, utveckling och förvaltning av staden med ett fokus på de urbana rummens sociala och psykologiska betydelse, de processer som formar de och hur i samhället missgynnade grupper påverkas av förändringarna (New Castle University, 2018). I publikationen *Cities in time* beskriver och undersöker Ali Madanipour (2017) syftet med och konsekvenserna av temporär urbanism utifrån tre olika förhållningssätt till tid; instrumentell (instrumental), existentiell (existential) och experimentell (experimental). En kort och sammanfattad beskrivning av dessa förhållningssätt visas nedan.

INSTRUMENTELL - tid som det samhället har konstruerat och är uppbyggt utifrån

Instrumentell tid går att mäta och används som ett verktyg, en tillgång och en resurs.

Under pågående globalisering ställs tiden inför ständig press och det finns förväntningar på acceleration. Det tillfälliga tas då i uttryck som något kortvarigt, vilket skapar en oro och rastlöshet.

EXISTENTIELL – tid som det subjektivt upplevda och intuitiva

Existentiell tid är den som genererar minnen, skapar identitet och en historia.

En känsla av kontinuitet och långvarighet uppstår när tidens gång upplevs som en serie händelser. Med en avsaknad av kontinuitet kan en känsla av kortvarighet och kulturell amnesi uppstå. En avsaknad av samlade minnen resulterar i en flytande och splittrad uppfattning om mening och identitet.

EXPERIMENTELL – tiden och det temporära som katalysator för kreativitet

I det tillfälliga finns potential för det kreativa och experimentella att agera katalysator för förändring och påverka den framtida staden. Genom det tillfälliga finns möjlighet att ifrågasätta det normativa och söka nya innovationer.

*Samtlig text i denna ruta är hämtad och bearbetad från publikationen *Cities In Time*, skriven av Ali Madanipour (2017).*

Koncept för det tillfälliga och strategier för tillämpning

Urban Catalyst var ett europeiskt forskningsprojekt med fokus på temporär användning av övergivna och/eller överblivna urbana platser (UrbanCatalyst, u.å.). Projektet initierades av Berlinbaserade byggnadsarkitekten Philipp Oswald och landskapsarkitekten Klaus Overmeyer men drevs sedan av en större grupp under åren 2001-2003. De frågade sig hur det oplanerade kan bli en del av det planerade. Gruppen medverkade under perioden i fem europeiska städer och projekt för att sedan formulera hur tillfällig användning kan vara en del av stadsplanering (Christiaanse, 2013). Efter forskningsperiodens slut fortsatte Urban Catalyst fungera som en plattform utifrån vilken fler undersökande projekt, publikationer och interventioner formades. Idag verkar författarna konsulterande med urban utveckling genom metoder som utgår från de tidigare forskningsresultaten (UrbanCatalyst, u.å.).

I publikationen *Urban Catalyst – the temporary use* har författarna samlat erfarenheter från det ovan nämnda forskningsprojektet och presenterat strategier för hur tillfällig användning kan vara en del av något som är planerat. Beskrivningarna och strategierna utgår från stadens tomma och öppna platser, vars funktion under en period inte är definierad eller vars framtid är oklar.

Inledningsvis beskrivs olika typer av tillfällig användning utifrån en typologi. Dessa möjliggörs inom ramen för det författarna formulerat som *Open-Source planning*; en typ av planering som bygger på konceptet att medborgaren inte bara ska granska planer utan även själva vara med och forma det urbana landskapet.

Konceptet beskrivs i tre olika steg;

1. PLANERING BLIR DYNAMISK (Planning becomes dynamic)
 - knyt först an aktiviteter, sedan planer
2. DELAD KONTROLL (Shared control)
 - flera aktörer medverkar i processen
3. PROVA UT (Sampling)
 - planer konstrueras efter resultatet från det som görs på platsen
 (Oswalt et al, 2013 s.218-220.)

Utifrån detta presenterar författarna sex olika strategier, här av mig fritt översatta, för att underlätta och verka för tillfällig användning av fler platser; *Möjliggör* (Enable), *Initiera* (Initiate), *Ockupera* (Claim), *Stötta* (Coach), *Formalisera* (Formalize) och *Utnyttja* (Exploit). En sammanfattad beskrivning av dessa strategier presenteras på nästa sida.

MÖJLIGGÖR (Enable) - att möjliggöra och underlätta för tillfällig användning av en plats. Platser där temporär användning pekats ut, tillgången till dessa underlättas, kommunikation mellan markägare och användare upprättas. Kontakten kan styras och initieras från kommun, markägare eller annat. Typen av användning är oreglerad.

INITIERA (Initiate) - att knyta an ett flertal tillfälliga användare till ett större område. Kommunen eller annan aktör agerar agent för att knyta an en rad olika användare till platsen, de ordnar med alla praktiska formaliteter och verkar som mellanhand mellan markägare och användare. Ett tematiskt ramverk kan formas utifrån vilka användare som väljs ut och/eller söks upp.

OCKUPERA (Claim) - det tillfälliga bottnar i en konflikt kring vad platsen ska användas till. Redan uppsatta planer ifrågasätts genom att platsen i protest tas över och används på ett annat sätt. Den visuella förändringen och en medial uppmärksamhet spelar stor roll för att protesten ska påverka det planerade.

STÖTTA (Coach) - att ge stöd åt de som tillfälligt behöver utrymme för att utveckla en idé. Arbetet sker inte genom en uttalad agent utan genom olika typer av kanaler, så som till exempel arkitekter.

FORMALISERA (Formalize) - när det tillfälliga övergår till att vara mer permanent. En legaliseringsprocess där tillfällig användning rättas in i ett permanent system. Vissa typer av användning är lätta att omforma medan andra är svårare att forma i nya och permanenta ramar.

UTNYTTJA (Exploit) - initieras av markägaren som vill skapa en karaktär till platsen. Markägaren söker aktivt upp användare för att i ett senare led locka till sig andra aktörer till platsen. Arbetssättet kan gynna markägaren men även platsen och den enskilda aktören, i sådana fall är kommunen med och formar utvecklingen. Om inte används endast det tillfälliga för att platsen ska uppnå en hög och hipp status.

Samtlig information i denna ruta är hämtad och bearbetat från publikationen Urban Catalyst – the temporary use skriven av Philipp Oswalt, Klaus Overmeyer och Philipp Misselwitz (2013).

SUMMERING - TEORETISKT RAMVERK

Utifrån det teoretiska ramverket har ett antal aspekter identifierats som betydande för att tillfällig arkitektur och offentlig konst ska kunna utgöra en del av en planeringsprocess.

Intention och avsändare

Avsändarens intention med det tillfälliga är avgörande för dess möjlighet att vara en del av en planeringsprocess. För att i planeringen aktivt använda sig av det tillfälliga som ett verktyg eller en metod behöver de med planmonopol, i Sveriges fall kommunerna, vara delaktiga på ett eller annat sätt. Korta och tillfälliga projekt kan vara av intresse för aktörer med mer kortsiktiga och framför allt ekonomiska intressen. Däremot kan projekt som dessa även gagna en planprocess om intentionen är just sådan och om de är en del av ett större och mer långsiktigt sammanhang.

Flexibla grundstrukturer

En viss mån av flexibilitet behöver finnas i såväl planen som den organisation som styr den för att utrymme för det tillfälliga ska uppstå. Om ett sådant utrymme ges inom ramen för planprocessen kan det tillfälliga ges möjlighet att påverka inte bara platsen som sådan utan även pågående planer.

Långsiktighet i det tillfälliga

Tillfälliga projekt som är av kortsiktig karaktär kan bidra till orolighet. Om de däremot är samlade i en långsiktig kontext kan de bidra till en känsla av kontinuitet och stabilitet, bygga en identitet och historia. Genom att knyta ihop ett antal händelser till ett längre förlopp kan samtalet om vad en plats utgörs av idag och hur framtida planer ser ut kopplas samman.

Tvärdisciplinärt arbete och potentialen i det tillfälliga

Genom att tidigt i planprocessen låta konstnärlig kompetens vara en del av en tvärdisciplinär arbetsgrupp finns möjlighet att både påverka platsers slutliga gestaltning och planprocessens struktur. Tillfällig arkitektur och offentlig konst kan verka undersökande och utredande men även samla grupper av människor i ett gemensamt görande. Att leda och forma dessa processer är en av de kompetenser som en konstnärlig konsult kan bidra med. För att dessa projekt ska ge full effekt behöver de personer som arbetar med dem vara delaktiga från början till slut, på samma sätt som projekten i sig behöver följa under hela förändringsprocessen.

REFERENSProjekt

I detta avsnitt presenteras två svenska projekt där tillfällig arkitektur och offentlig konst använts i en planprocess. Ett av referensprojekten är från Hisingen i Göteborg och det andra från Nacka i Stockholm. I och med att de båda genomförs inom ramen för ett svenskt regelverk kompletterar detta avsnitt det teoretiska ramverket som främst refererar till internationella projekt och författare.

De två referensprojekten som studerats är *Platsbyggnad* i Jubileumsparken i Göteborg och konceptet *Konsten att skapa stad* som drivs av och i Nacka kommun. Inledningsvis presenteras vardera referensprojekten var för sig för att sedan beskrivas i relation till varandra utifrån aspekter som berör utförande och form.

JUBILEUMSPARKEN - GÖTEBORG

Frihamnen är ett område centralt beläget längs Göteborgs nordvästra strand och är en del av ett större stadsutvecklingsprojekt, Älvstaden, som ska omforma stora delar av stadens industri- och hamnområden (Göteborg stad, 2012). Idag utgörs Frihamnen av tre större pিরer och hamnbassänger, området avgränsas i norr av Lundbyleden samt hamnbanan och i väster av Cityvarvet (Göteborgs stad, 2014). Visionen är enligt Göteborgs stad (2014) att skapa en förlängning av stadskärnan och ett område med en blandning av bostäder, verksamheter och arbetsplatser inrymda i en klassisk rutnätstruktur. När området är färdigutvecklat, år 2041, beräknas det rymma 9000 lägenheter och 15 000 arbetsplatser (ibid.).

Inom ramen för utvecklingen av Frihamnen pågår projektet *Platsbyggnad i Jubileumsparken*, ett projekt som löper parallellt med det traditionella planarbetet. Jubileumsparken är namnet på den större park som kommer vara en del av Frihamnens framtida utformning men som redan i ett tidigt skede börjat utformas på platsen.

Målbilden för Jubileumsparken beskrivs som följer;

En "allmötesplats" präglad av biologisk mångfald och med närhet till vattnet. Parken är i ständig utveckling och skapar ett bestående avtryck för framtiden. Den skapas i öppen dialog och samverkan, som en del av Älvstaden.

(Areslätt et al. (u.å.) sid.6)

Projektet med platsbyggnad i Frihamnen och Jubileumsparken inleddes med en förstudie år 2013 vilken bland annat resulterade i beslutet att arbeta med temporär aktivering för att skapa nya och sammankoppla befintliga platser. Att fram till invigningen av parken forma platsen steg för steg har varit ett försök att bygga en stad lager för lager (Platsbyggnad Älvstaden, 2016).

Ambitionen var att inleda en resa mot att generera alternativa dimensioner till planeringen, inte bara de planeringsdokument vi känner till utan som en faktisk plats. En plats i den plats som skall utvecklas.

(Areslätt et al. (u.å.) sid.5)

Projektet Platsbyggnad - Jubileumsparken består av fem prototypprojekt;

URBAN BASIC – grundläggande infrastruktur i området

ODLINGSKULTUR – urban odling

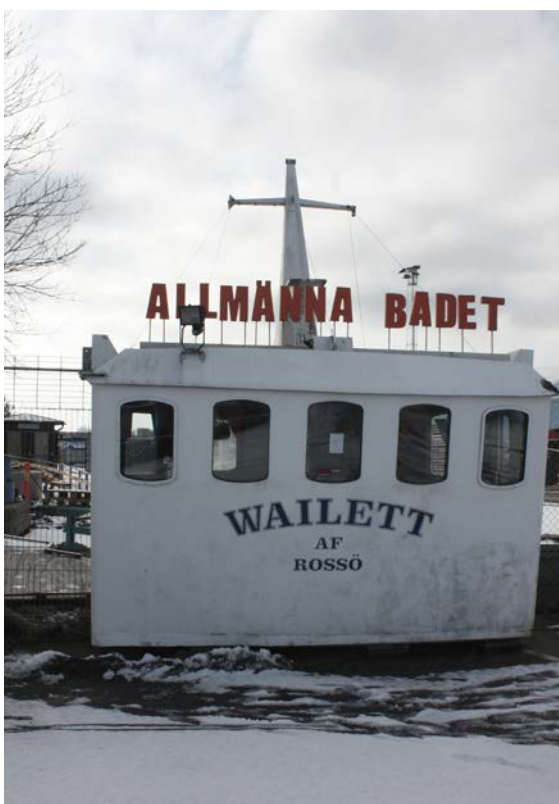
BADKULTUR – olika typer av badmöjligheter för olika slags brukare

LEKPLATS FRAMTIDEN – vattenkonst utformat för barn

JA VI SÄGER JA – stötta projekt från medborgare och organisationer

Prototypprojekten har alla syftat till att pröva de olika delarna för en allmötesplats och på olika vis, initierat av allmänheten eller andra, testa.

(Platsbyggnad Älvstaden, 2016 s.5)

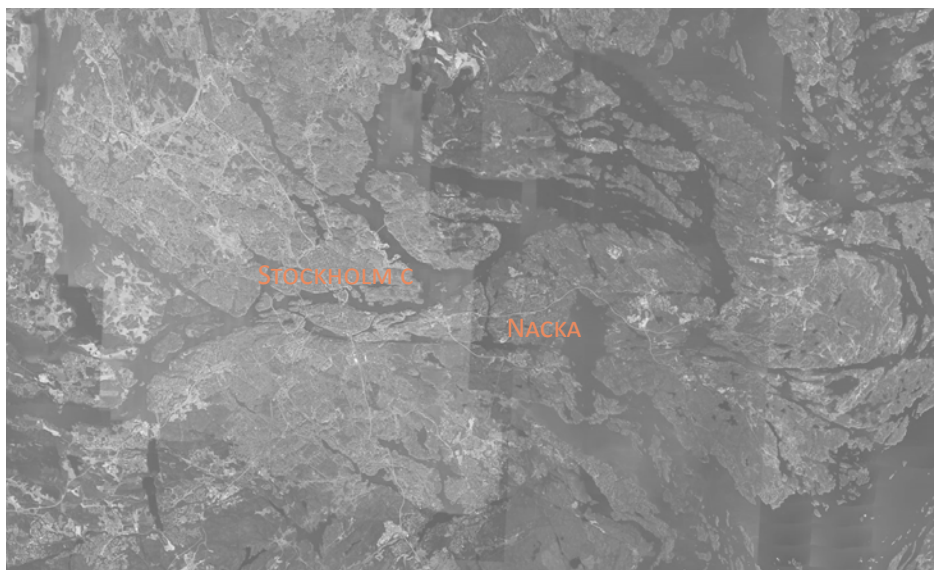
Frihamnen är ett hamnområde i Göteborg som nu och de kommande 30-40 åren kommer genomgå en omvandling från hamnverksamhet till en stadsdel med bland annat bostäder, kontor och verksamheter. I projektet Platsbyggad Jubileumsparken har fem olika prototypprojekt genomförts, ett av dem har baserats på bad och ett annat på lek. De två nedre fotona visar entrén till badet och den andra en lekskulptur med tema vatten, båda dessa är en del av Jubileumsparken idag och har möjlighet att påverka innehållet och utformningen av den framtida parken.

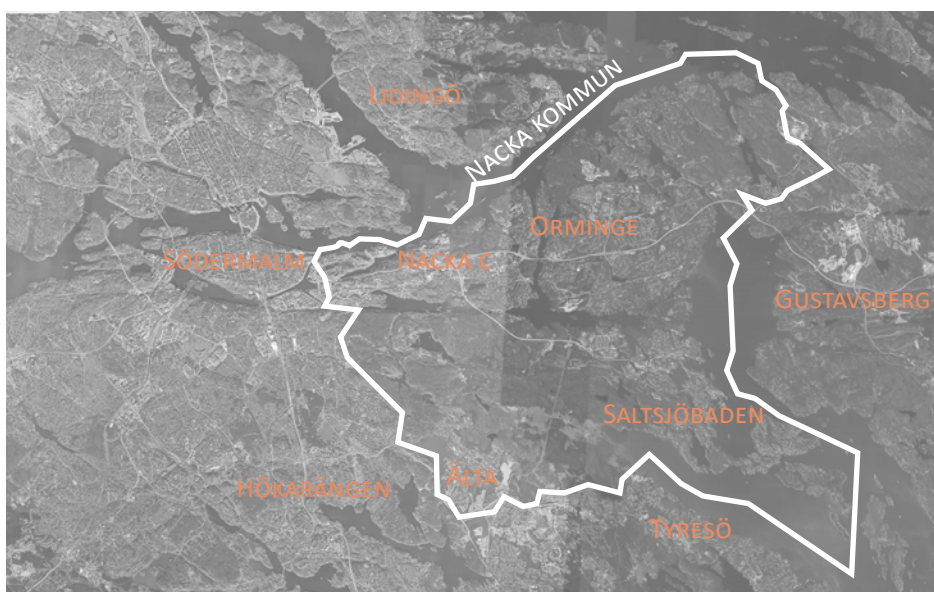
En del av det allmänna badet i Jubileumsparken är en bastu, Svettekörka, som är byggd ute på pålar i vattnet med utsikt över älven. Bastun har fått mycket uppmärksamhet och priser för såväl sin funktion, en för allmänheten öppen bastu, som arkitektur. Fotot längst ner till vänster visar det bokbytarbås som byggts intill bastun och de tillhörande omklädningsrummen. Intill det område som idag är de publikt tillgängliga delarna av Jubileumsparken finns ytor där bland annat olika växtmaterial provas ut, se fotot längst ner till höger. Att tidigt i processen utforska olika växtmaterial är ett exempel på hur man i Jubileumsparken använder sig av platsen för att testa sig fram, vilket är en del av projektets övergripande syfte.

KONSTEN ATT SKAPA STAD - STOCKHOLM

Konsten att skapa stad är ett projekt och koncept som sedan 2013 drivs av och i Nacka kommun. Syftet är att genom konst, kultur, konstnärlig kompetens och medskapande arbeta för innovativ stadsutveckling och därmed uppnå visionen om Nacka som en ”nära och nyskapande stadsdel” (Nacka kommun, 2016a). De fyra strategier som formulerats för projektet är; ansvarsfullt och hållbart, tillsammans i samspel, välkomnande under tiden och det fjärde - mod, kreativitet och innovation (ibid.).

Sedan 2017 är Konsten att skapa stad en del av Nacka kommuns enhet för stadsbyggnad, i och med detta formulerades och tillsattes även titeln Stadskreatör. Rollen som Stadskreatör beskrivs som konsten, kreativitetens och kulturens motsvarighet till stadsarkitekten (Nacka kommun, 2017a). Katarina Fredrika, som idag är Stadskreatör och framför allt arbetar med konceptet *Konsten att skapa stad*, är även en av de som 2013 startade projektet med att utforma konceptet.

De projekt som genomförs beskrivs utifrån ett koncept där olika aktiviteter och insatser delas in i fyra olika kategorier och växlar. De fyra olika kategorierna rubriceras som; stjärnstoff, tomtebloss, lägereldar och lava. De olika kategorierna skiljer sig åt i karaktär men även i ett tidsperspektiv (Nacka, 2016b). Kriterier som alla projekt, oavsett vilken typ enligt konceptet, ska innehålla är; medskapande där flera olika perspektiv tas tillvara samt konstnärlig kompetens och kvalité, identitetsskapande platsutveckling och platsmarknadsföring (ibid.).

Projekt som genomförs utifrån konceptet Konsten att skapa stad beskrivs utifrån kategorierna;

STJÄRNSTOFF; växel 0

Syftar till att hitta en plats karaktär, själ eller DNA. Resulterar i ett underlag för bland annat gestaltungs- och konstprogram. Projekten ska även ge ett underlag för de andra växlar beskriver i konceptet.

TOMTEBLOSS; växel 1

Syftar till att belysa en plats genom kortvariga, upp till en vecka långa, projekt och/eller event.

LÄGERELDAR; växel 2

Syftar till att belysa en plats lite längre än Tomtebloss, tillfälliga projekt i upp till fem år.

LAVA; växel 3

Temporära projekt/event som syftar till att bli permanenta.

(Nacka kommun, 2016b)

Inom ramen för konceptet Konsten att skapa stad har en rad projekt genomförts. Den övre bilden visar den lekplats som idag är färdigbyggd på Kvarnholmen. Den togs fram tillsammans med boende genom workshops tillsammans med arkitekter och konstnärer. Intill lekplatsen finns även plats för andra aktiviteter så som boules, men även sittplatser med utsikt över vattnet. Detta projekt är ett exempel på det som av Nacka kommun beskrivs som Lava; växel 3 där temporära projekt/event leder vidare till att bli permanenta.

I och med den planerade utbyggnaden av Stockholms tunnelbanesystem så ska tre stationer öppnas i Nacka. Ett projekt som har gjorts inom ramen för konceptet Konsten att skapa stad visar vart dessa stationer ska lokaliseras. Projektet är ett exempel på det Nacka kommun beskriver som Lägereld; växel 2 och som syftar till att tillfälligt belysa en plats. På de platser där nya tunnelbanestationer planeras finns tre olika konstinstallationer. Fotot längst upp i bild visar en muralmålning av gruppen StreetCorner under Järlabron, de två nedre installationen Vëntans fönster i Nacka centrum av NOTE Designstudio.

DE TVÅ REFERENSProjektEN - I RELATION TILL VARANDRA

De två referenserna har delvis valts ut i eftersom de är initierade på kommunal nivå. Trots detta skiljer de sig mycket åt i utformning och upplägg, vilket avspeglas i de effekter som de tillfälliga resulterar i. I detta avsnitt beskrivs referensprojekten i relation till varandra utifrån aspekter som har med dess utförande och form att göra.

Ett projekt och en metod

Platsbyggnad Jubileumsparken i Frihamnen är ett projekt som berör en plats och ett specifikt område i Göteborg. Det är initierat av Göteborg stad men drivs främst av kommunens bolag Älvstranden AB. Projektet ämnar skapa nya samtal och arbetsmetoder för att forma stadsdelen. Detta är ett för Göteborg stad och Älvstranden nytt sätt att arbeta och används lite som en pilotstudie för möjligt fortsatt arbete. Arbetssättet genomsyrar därför endast projektet och platsen som sådan och inte hela kommunala organisationen. Däremot kan det ge betydande avtryck som kan ge ringar på vattnet för kommande planeringsarbete.

Konsten att skapa stad är ett övergripande koncept eller metod för att bland annat belysa platser och ge utrymme för medskapande med hjälp av konst och tillfällig arkitektur. På Nacka kommun finns en anställd Stadskreatör vars roll är att skapa ett utrymme för metoden i det kommunala arbetet. Tanken är att det ska genomsyra flera olika processer på ett eller annat sätt, allt från nyexploatering till upprustning av mindre rum. Urvalet av projekt görs av kommunen men genomförandet finansieras till stor del av yttre finansiärer.

Platsen och dess betydelse för projekten

I Frihamnen är den valda platsen för projektet en del av vad som senare ska utgöra utrymme för ett publikt rum, Jubileumsparken. Relevansen för de tillfälliga projekten har hittats genom analys av platsen och dialog med medborgare och föreningar. I och med att det idag inte bor någon i området finns det inte möjlighet att föra dialog med boende, men däremot har dialog förts med de i närområdena.

De platser där projekt inom ramen för *Konsten att skapa stad* implementeras är av både nybyggd karaktär, upprustning och tillägg i befintligt miljö. På så vis är intensionen och effekten olika beroende på typ av projekt och plats. Att vardera projekt knyts an till platsen och medborgarna är däremot en viktig utgångspunkt. För att möjliggöra att även framtida medborgare i ett nybyggt område ska kunna påverka sin närmiljö pågår även försök till det i Nacka kommun kallar blinda fläckar, vilket innebär att vissa tomter lämnas fria för att i ett senare skede fyllas med det som i framtiden visat sig behövas eller efterfrågas (Nacka kommun, 2017b).

Utrymme för dialog, risk för gentrifiering

Båda referensprojekten har ett uttryckt syfte att skapa utrymme för medborgardialog. I Frihamnen syns detta genom valet av de aktiviteter som har implementerats, i och med att de har utformats utifrån dialog med medborgare, civilsamhället och kommunala instanser. I projekt där metoden *Konsten att skapa stad* använts har medborgare involverats direkt i designprocessen, exempelvis i utformningen av lekplatsen Lilla Kvarnholmen. I andra projekt har medborgare medverkat i urvalsprocessen genom att rösta på vilken typ av utsmyckning de anser passa på en plats.

Utöver dialogen med medborgare bygger projekt som gjorts inom ramen för såväl *Platsbyggnad Jubileumsparken* som *Konsten att skapa stad* på ett samarbete med andra aktörer. En del av metoden *Konsten att skapa stad* utgörs av konceptet och forumet *Partnerskap*. Detta ämnar knyta samman byggaktörer, näringslivet och kommunen för att arbeta långsiktigt med finansiering och genomförande av projekt som ger ett attraktivare Nacka (Nacka kommun, 2018). I Jubileumsparken har organisationer och föreningar, som frivilligorganisationen Passalen som arbetar för funktionshindrade barn och unga, knutits till projektet för att vara med och forma Jubileumsparken.

En stor skillnad mellan de två referensprojekten rör de ekonomiska aspekterna. En av de faktorer som konceptet *Konsten att skapa stad* ska uppfylla är ett ökat markvärde men även högre bostadspriser (Nacka kommun, 2016b). Konst och kultur skapar värden som är uppskattade av många och kan därav resultera i högre priser. Om och hur nybyggda områden ska kunna formas med samma kvalitéer men med plats för även billigare bostäder framgår inte av det materialet som tillgånget. I Frihamnen och i projektet *Platsbyggnad Jubileumsparken* är höga markpriser och därmed höga priser på bostäder något som diskuterats, framför allt efter den kritik om gentrifiering som framfördes i och med att badet vandaliserades 2015 (Platsbyggnad Älvstaden, 2016). Med gentrifiering menas den sociala förändring som sker när människor med hög socioekonomisk status flyttar till, och därmed förändrar, områden där lägre socioekonomisk status tidigare dominerat. Syftet med *Platsbyggnad Jubileumsparken* är bland annat att skapa en Allmötesplats, ett offentligt rum med plats för alla vilket i sig kan ses som ett grepp för att förhindra segregering i det offentliga rummet.

Konstnärlig kompetens i processen

I både Göteborg och Nacka har konstnären och/eller arkitektens kompetens konsulterats i och med en platsförändringsprocess. I projektet *Platsbyggnad Jubileumsparken* har arkitektkontor som RamloborBerlin, atelier le balto, MARELD, MYCKET och MUF architects varit en del av såväl det inledande och undersökande arbetet som i utformningen av det som finns i Jubileumsparken idag. Gemensamt för flera av dessa kontor är att de har erfarenhet av och arbetar undersökande med konst och arkitektur direkt på plats tillsammans med medborgare. Genom konceptet *Konsten att skapa stad* har konstnärer och arkitekter framför allt bjudits in för att genomföra, på ett eller annat sätt av kommunen, redan formulerade projekt. Vart, när och hur den konstnärliga kompetensen tas in i processen skiljer sig alltså mellan de två referensprojekten.

I Nacka drivs projektet av en stadskreatör som själv har en konstnärlig bakgrund och som kan bidra med kompetens i processens olika skeden. Stadskreatörens roll är direkt kopplad till konceptet *Konsten att skapa stad* som utöver syftet att involvera konst och medskapande syftar till att skapa en mer innovativ stadsutveckling (Nacka Kommun, 2017b). Projekt där externa konstnärer och arkitekter bjudits in har främst fokuserat på att kommunicera redan satta planer och skapa dialoger som berör utformning och/eller tillfällig utsmyckning av en plats eller ett område. På vilket sätt konstnärlig kompetens tar plats i planprocessen hänger därmed, som jag kan tolka det, mycket på den enskilda personen som innehar rollen som stadskreatör. I Göteborg har arkitekter och konstnärer bjudits in för att formulera, undersöka och fysiskt på plats se hur Jubileumsparken kan formas utifrån de visioner som formulerats. Dessa undersökande projekt har pågått innan planerna för parken och stadsdelen har formats i mer detaljerad utsträckning och syftar till att just testa och undersöka innan det mer permanenta kommer på plats. Projektet *Platsbyggnad Jubileumsparken*, som initierats av Göteborgs stad och det kommunala bostadsbolaget Älvstranden AB, drivs av en arbetsgrupp med bland annat planerare, arkitekter och konstnärer. Därmed finns konstnärlig kompetens i projektledningen men även i projekt där externa aktörer bjudits in.

SUMMERING - REFERENSPROJEKT

Tre huvudsakliga aspekter har identifierats för vad som är av vikt och vilka möjligheter som finns för att tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planeringsprocess.

Intentionen

Att intentionen är av vikt blir tydlig då de två referensprojekten i vissa fall utfört projekt som i sin fysiska form kan likna varandra men vars utfall är olika. Ett exempel på detta är lekplatsen på Kvarnholmen i Nacka och lekskulpturen i Jubileumsparken i Göteborg. Båda projekten innefattar lek och har utformats i dialog mellan medborgare, arkitekter, planerare och konstnärer. Det som skiljer dem åt är intentionen. I fallet med lekplatsen på Kvarnholmen har syftet varit att skapa en omtyckt lekplats där medborgare har fått möjlighet att direkt påverka sitt närområde. I fallet med lekskulpturen i Göteborg är platsen som nu utgör en typ av lekplats ett resultat av en dialog som söker svar för hur det offentliga rummet i framtiden ska utformas och användas. Båda projekten har resulterat i lekplatser, men en av dem har utformats med intentionen och möjligheten att påverka planerna för hur framtida lek formas i området.

Medskapande och anknytning till platsen

Båda referensprojekten visar på de möjligheter som tillfällig arkitektur och offentlig konst kan medföra till i en medskapande process. I det tillfälliga och i det gemensamma görandet finns goda möjligheter att låta medborgare ta del av och påverka en plats framtida utformning och funktion. Att arbeta i inkluderande processer är även ett sätt att knyta an projektet till platsen och de människor som verkar i eller i närheten av ett område.

Möjligheten att testa, belysa och ifrågasätta

I det tillfälliga finns ett utrymme för att experimentera och testa, allt från material till funktion och form för en plats. Arkitekturen och konsten kan belysa en plats på ett nytt sätt men även agera undersökande och problematiserande. Det tillfälliga kan skapa ett engagemang för planfrågor och ge ett ökat deltagande i medborgardialoger, så som installationerna i Nacka där placeringen vid framtida tunnelbanestationer skapar en bild av vad som är på gång i området. I Jubileumsparken undersöks vad det offentliga rummet utgörs av och vilka aktiviteter det är planerat för genom att ge plats för aktiviteter som annars inte är vanligt förekommande, som rollerderby.

INTERVJUER

För att hitta nyanser i ämnen och förstå olika resonemang har ett antal intervjuer gjorts.

De som har intervjuats är Malin Unger (projektledare Älvstranden Göteborg), Martin Allik (landskapsarkitekt Mareld Göteborg), Ann Magnusson (konstkonsult AM Public Stockholm), Katarina Fredrika (stads kreatör Nacka Kommun) och Lina-Sofia Lundin (konstnär).

Intervjuerna har formats utifrån frågor som delats in under tre rubriker: varför, vart och hur, för vem och tvärdisciplinärt arbete. Utifrån dessa rubriker har sedan intervjuerna sammanfattats.

VARFÖR, VART OCH HUR

Flera av de intervjuade menar att det huvudsakliga syftet och främsta fördelen med tillfälliga projekt är möjligheten att kunna testa. I det tillfälliga finns ett utrymme att pröva tankar och idéer och få snabb respons på resultatet. En av de intervjuade beskriver fördelen med att kunna arbeta i fullskala på en plats och under en längre tid. Det resulterar bland annat i en bättre platskännedom, så som en förståelse för årstidsväxlingarnas påverkan på växtlighet, användning och karaktär.

Några nämner möjligheten att i det tillfälliga hoppa på kortare trender och skapa tillägg som bidrar till vad en av de intervjuade beskriver som en mer dynamisk stad. Däremot menar en annan av de intervjuade att tillfällig arkitektur och konst i flera fall kan vara lättare att implementera än det mer permanenta, att det är en del av allt det snabba och flyktiga som på flera sätt är en del av dagens samhälle. Hen menar att det finns en risk att det temporära tränger undan mer permanenta projekt. Men, det tillfälliga beskrivs även som en viktig komponent i ett längre tidsperspektiv. Att det kan användas som ett tillägg till det permanenta, något som skapar kontinuitet och som kan bidra till en mer organisk förändringsprocess.

Vidare beskrivs svårigheten med att inrymma en mer organisk process inom ramen för det svenska plansystemet. En av de intervjuade menar att dessa svårigheter även har att göra med bristen på erfarenhet. Det finns ett begränsat antal exempel på projekt, och då framförallt i Sverige, där tillfällig arkitektur och offentlig konst använts som en del av en planeringsprocess – därav är det få som har erfarenhet av den typen av tillvägagångssätt. Projekten behöver rättas in i ett byråkratiskt system, men även systemet behöver låta sig formas så att tillfälliga projekt kan finnas till.

TVÄRDISCIPLINÄRT ARBETE

De intervjuade har erfarenhet från olika typer av processer där konstnärlig kompetens funnits på beställaren och/eller konsultens sida. En majoritet av de intervjuade uttrycker att de inte upplevt stora glapp mellan storskaliga och mer strukturella frågor och mer småskaligt gestaltande. Däremot beskriver flera att det kan finnas en oförståelse för att även de småskaliga frågorna behöver ta tid och vara med hela processen för att generera lyckade resultat. Vidare beskriver en av de intervjuade att en anledning till att större glapp inte upplevs kan vara att hen arbetar i processer där just dessa frågor sammansvetsas på ett eller annat sätt.

Flera av de intervjuade beskriver plan- och stadsbyggnadsarbetet som just tvärdisciplinärt. Att konstnärlig kompetens kan tillföra kvalitéer till ett sådant arbete råder det en enighet kring. Flera poängterar dock vikten av kontinuitet hela projektet igenom, att konstnären eller arkitekten som har uppdraget inte bara är med i början som en kickstart eller i slutet som någon slags final. En av de intervjuade beskriver hur ett delprojekt i en process ger ringar på vattnet och att dessa behöver tas omhand för att uppnå projektets fulla potential.

Konsten beskrivs vidare som ett verktyg som kan ifrågasätta, hitta nya dimensioner och knyta an olika aktörer och medborgare till dialog. En av de intervjuade menar att det skapar mer mångfacetterade processer, vilket i slutändan resulterar i mer livfulla miljöer. Att arbeta i skala 1:1 beskrivs som en bra form för att skapa möten mellan olika aktörer, discipliner och medborgare. Det handgripliga gör att barriärer kan brytas, synergier uppstå och nya arbetssätt formas. En av de intervjuade beskriver hur platsspecifikt arbete i fullskala kan generera ett utvecklat samarbete mellan exempelvis arkitekter och anläggare, arkitekten ges då möjlighet att använda platsen som ett slags tredimensionellt ritpapper.

FÖR VEM

De intervjuade håller alla med varandra om att konst och kultur kan höja värdet, såväl emotionella som finansiella, för en plats. Däremot är åsikterna och tankarna lite olika när det kommer till huruvida det är önskvärt, hur det påverkar platsen och formar konsten och arkitekturen. Några menar att konsten och det tillfälliga kan användas som en slags reklam för en plats, vilket inte bör vara konsten eller arkitekturens roll. En av de intervjuade menar att tomma värden lätt kan appliceras på platser, värden som har uppskattats på en annan plats plockas upp och används igen – utan förankring hos varken människorna eller området som sådant. Sådana projekt skapar i värsta fall en tomhet och orimliga förväntningar på en gemenskap som helt saknar innehåll. En annan trycker på vikten av att låta konsten ta större plats i det offentliga rummet oberoende av vem som betalar för den. Att exempelvis låta byggherrar finansiera tillfälliga konst- och arkitekturprojekt, som leder till ökad status för en plats, kan generera större vinst för de enskilda företaget – men det skapar även viktiga arenor för konsten.

I det tillfälliga finns som tidigare nämnt en potential att mötas för bland annat medborgardialog. Även här finns det blandade åsikter och erfarenheter, de flesta är mycket positiva men en av de intervjuade poängterar att det finns en risk att i projekt skapa imaginära dialoger. Att det verkar som om medborgaren har varit delaktig i planprocessen, men att utrymme endast getts för att exempelvis bygga en tillfällig struktur tillsammans – utan faktisk dialog kring planer eller platsens framtida utveckling. En annan uttrycker liknande risker med tillfälliga strukturer som får vara kvar för att de blivit en symbol för en medborgardialog, men att innehållet eller de tankar som format strukturen i senare skeden glöms bort.

I och med att tillfällig arkitektur och offentlig konst kan höja värdet för en plats finns enligt flera av de intervjuade en risk för gentrifiering. Detta ämne har intervjuerna inte gått djupare in på, däremot uttrycker en av de intervjuade att det tillfälliga kan användas som ett redskap för att hitta form och funktion för just de offentliga rummen. Ett verktyg för att motverka segregering i nybyggda områden, där bostäderna sällan blir billiga, kan vara att i alla fall forma de offentliga rummen för en bredare målgrupp.

SUMMERING - INTERVJUER

Utifrån resultatet från intervjuerna sammanfattas här de huvudsakliga aspekterna som identifierats. Dessa aspekter presenteras under tre underrubriker och beskriver hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan användas i en planprocess och vilka huvudsakliga kvalitéer konstnärlig kompetens kan bidra med.

Intentionen

Tillfällig arkitektur och offentlig konst kan komma en planprocess till gagn om ambitionen hos såväl de som leder det specifika projektet som de som håller i planarbetet är sådan. Svaren från intervjuerna tydliggör att typen av projekt, vem som är avsändare och specifika mottagaren spelar mindre roll. Det som är avgörande är om intentionen med projektet är att det ska vara en del av en planering- och förändringsprocess.

En organisk process, testa och ifrågasätt

Tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av såväl stor- som småskaliga projekt. Beroende på hur planprocessen formas finns möjligheten att i det tillfälliga skapa förändringsprocesser som också blir fysiskt synliga på platsen.

Genom att vara ute på platsen och låta det som sker där även påverka planeringsprocessen kan tankar och idéer testas, specifika frågor aktualiseras och tydliggöras. Ett arbetssätt likt detta resulterar även i en bättre platskännet och möjligheten att hitta platsens essens.

Konstnärlig kompetens i processen

Att använda sig av konstnärlig kompetens i en planprocess kan vara ett sätt att bryta upp invanda arbetsmönster och därmed hitta nya former av lösningar. Konsten och kan också användas för att knyta samman olika aktörer, professioner men även medborgare. I ett gemensamt görande finns det möjlighet för människor att mötas i nya konstellationer. Resultaten från dessa möten behöver däremot tas om hand och förvaltas för att till fullo kunna bidra med kvalitéer till en längre förändringsprocess.

SAMMANVÄGD SUMMERING

I detta avsnitt vägs de olika summeringarna från förstudierna samman för att svara på arbetets första frågeställning; OM och HUR tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planprocess.

Inledningsvis besvaras frågeställningen mer övergripande för att sedan mer djupgående beskrivas under rubrikerna Intention, Flexibel struktur, Plats-specifika projekt och medskapande samt Tvärdisciplinärt arbete i processen.

I UTRYMMET MELLAN NU- OCH FRAMTID

Förstudierna visar att tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planeringsprocess. Det tillfälliga kan användas som ett sätt att testa strukturer, material och funktion. En tillfällig och för platsen ny användning och form kan förändra bilden av en plats och därmed planerna kring dess framtid, befintliga kvalitéer kan belysas och nya uttryck formas. I det tillfälliga finns möjligheter för medborgare och olika aktörer att mötas i en medskapande dialog kring platsens historia, nu- och framtid.

Tillfällig arkitektur och offentlig konst kan användas som ett redskap för att forma planprocessen och därmed en plats framtid. Det tillfälliga kan uttrycka något som är emellan det befintliga och det som komma skall.

Intention

Att intentionen är av stor vikt framkommer i samtliga delar av förstudien. Intentionen hänger samman med vem avsändaren är, vad den har för ambitioner men även möjligheter att påverka planprocessen. I litteraturstudien framkommer att om det tillfälliga ska göras inom ramen för en långsiktig och hållbar kontext behöver det finnas en sammanhängande stomme. *Platsbyggnad Jubileumsparken* är ett sådant exempel. Här finns flera mindre projekt utförda med en tydlig och långsiktig målsättning att forma en park. Förstudien visar också att kommunen på ett eller annat sätt behöver vara delaktig, antingen genom att leda direkt i processen som var fallet i Nacka eller genom att forma ett enskilt forum som fallet i Göteborg. Detta är också tydligt i de strategier som Urban Catalyst presenterar och som i mångt och mycket utgår ifrån planerarens möjlighet att vägleda tillfällig användning till lämpliga platser.

Flexibel struktur

Att en flexibel struktur i såväl plan som organisation är av vikt framkommer på lite olika sätt i flera delar av förstudien. Utöver resultatet från det teoretiska ramverket, som visar på att det tillfälliga kan rymmas i en plan som delvis är öppen för förändringar, syns exempel på vikten av flexibilitet i både referensprojekten och i resultatet från intervjuerna. Med en flexibel plan finns möjlighet att definiera gränsen för en parks form under processens gång - som i fallet med Jubileumsparken – alternativt som i Nacka där ytor aktivt lämnats tomma för att ge plats för det framtida och okända. I det teoretiska ramverket lyfts också vissa risker med att flexibiliteten framför allt blir en fördel för olika privata finansiärer. Så skulle fallet kunna vara i exempelvis Nacka om tomter som lämnats ”tomma” inte kommer området i sin helhet till gagn efter färdig bebyggelse. Marken som kanske har ökat i värde sedan de första exploateringarna kan då exempelvis säljas vidare till markägarens förtjänst. Denna risk går även att se i Jubileumsparken. Om inte flera av de kvalitéer som projektet resulterat i bibehålls finns en risk att endast arkitektoniska symboler eller statusmarkörer kvarstår som endast resulterar i ökade markpriser. Från det teoretiska ramverket framkommer vikten av att flexibilitet även finns i planorganisationen. Det skapar förutsättningar att möta idéer och tankar kring vad en plats i förändring kan användas till och senare även låta det påverka planen.

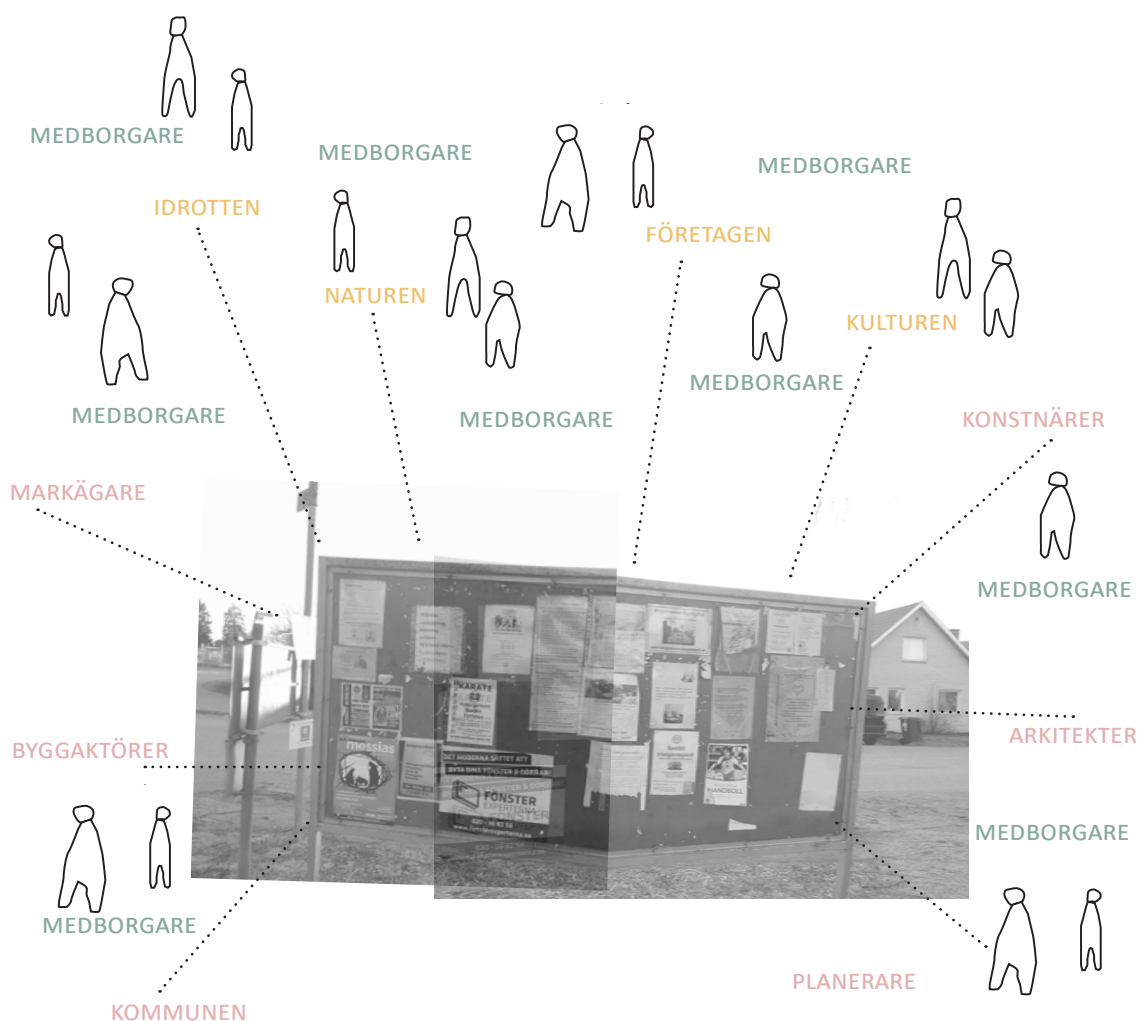
Platsspecifika projekt och medskapande

Att tillfälliga projekt behöver vara direkt anknutna till platsen, för att vara en del av en planprocess, visar såväl referensprojekten som resultatet från intervjuerna. I de båda referensprojekten är det platsspecifika en viktig aspekt vad gäller såväl anknytning till områdets struktur och kultur som medborgares tankar, åsikter och delaktighet i processen. I intervjuerna framkommer att projekt som faktiskt är platsspecifika, och därmed utformade tillsammans med människor på platsen, resulterar i något mer än endast en typ av reklam eller information som det annars finns en risk för. Med platsspecifikt menas inte bara en förankring i de människor som verkar och bor i området utan även platsens historia och de planer som finns för framtiden.

Tvärdisciplinärt arbete i processen

Flera delar av förstudien bekräftar att planprocessen är ett tvärdisciplinärt arbete och för att uppnå väl fungerande resultat ur flera samhällsaspekter behöver även arbetsprocessen vara mångfacetterad. Alla tre delar av förstudien visar på att konstnärlig kompetens i planprocessen kan bidra till nya infallsvinklar och arbetssätt. Dessutom ges ytterligare möjligheter att ifrågasätta och belysa aktuella frågor. Detta syns väl i arbetet med Platsbildning i Jubileumsparken där konstnärlig kompetens varit en del av såväl ett inledande och undersökande arbete som i själva utförandet av de uppbyggda projekten.

Att konstnärlig kompetens kan vara en del av en process olika delar framkommer även i intervju-avsnittet där också vikten av ett långsiktigt deltagande lyfts fram. Tillfällig arkitektur och offentlig konst som utförs av eller med personer med konstnärlig kompetens kan utifrån förstudien sägas ha goda förutsättningar att, genom att undersöka och testa, generera projekt som kan vara en del av en planprocess. Att i det tillfälliga samarbeta med olika typer av organisationer och aktörer knyter också an värden till såväl platsen som processen. Genom att engagera människor i platsens omvandling tidigt i processen finns större möjlighet att få det tillfälliga att i ett senare skede bli mer permanent.

Den tillfälliga arkitekturen och den offentliga konsten kan liknas vid den allmänna anslagstavlan runt vilken vi alla kan samlas, alla har möjlighet att komma till tals men även revidera och lägga nya lager till andras utspel.

ETT FÖRESLAGET PROCESSFLÖDE; EN DELPROCESS VID PLANERING

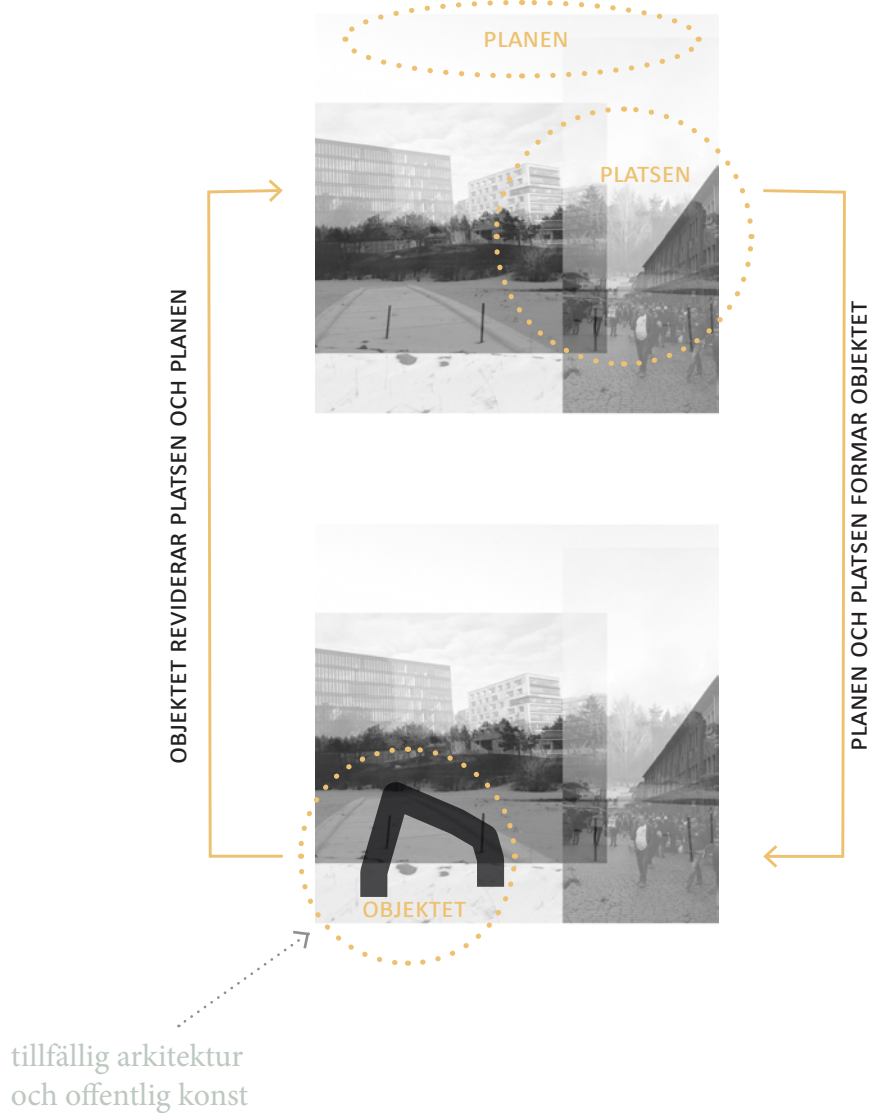
I detta avslutande avsnitt av arbetets första del fördjupas svaret på frågan HUR tillfällig arkitektur och offentlig konst kan utgöra en del av en planprocess. Detta görs genom att föreslå en delprocess vilken löper parallellt och tillsammans med planprocessens alla andra moment.

Till att börja med återgår förslaget till den konceptuella skiss som beskrivs i arbetets inledning, på s.21, för att koppla ihop den med idén för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planprocess. Utifrån detta presenteras sedan ett processflöde för hur det tillfälliga kan påverka en plats och därmed även planerna. Avslutningsvis beskrivs en övergripande struktur för hur projekt med tillfällig arkitektur och offentlig konst formas för att vara en del av en planprocess.

DET TILLFÄLLIGA REVIDERAR PLATSEN OCH PLANEN

Tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planprocess om den tillåts revidera planerna för framtiden. Därmed påverkar det som inledningsvis, s.21, beskrivs som objektet (arkitekturen, konsten) inte bara platsen (landskapet, människan) utan även planen (strukturen, systemet). Men, för att detta ska vara möjligt behöver objektet vara väl förankrat i såväl platsen som planen, varav en cirkulär process kan beskrivas där det ena formar det andra.

Genom att låta det tillfälliga revidera platsen och planen adderas en dimension som annars inte utgör en given del av en planeringsprocess. Detta gäller framförallt för på vilket sätt platsen används, de tillfälliga objekten gör att den blir en del av en förändringsprocess och inte bara ett underlag. Planarbetet berör därmed inte bara samtalet OM en plats utan även ett görande som tidigt i processen genererar fysiska förändringar.

Figuren är en variant av den som inledningsvis visas på s.21. Objektet (arkitekturen, konsten) lyfts ut ur bilden för att visa hur det som tillfällig arkitektur och offentlig konst kan både utgå ifrån och påverka platsen (landskapet, människan) och planen (strukturen, systemet). Om det tillfälliga tillåts påverka platsen och planen kan det vara en del av en planeringsprocess.

GRUNDLÄGGANDE RIKTLINJER

Förstudien har visat att projekt drivna av såväl gräsrotsrörelser, civilsamhället och andra aktörer kan påverka en planprocess. Men om tillfällig arkitektur och offentlig konst ska vara en medräknad del av processen behöver projektet till viss mån ledas av eller i alla fall godkännas av berörd kommun. Därmed utgår de riktlinjer som presenteras nedan utifrån att kommunen har en initierande eller projektdrivande roll.

Intentionen

- Lagg tyngd vid att intentionen med projektet är att det ska vara just en del av en planeringsprocess. Att det sedan kan bli en typ av marknadsföring av ett område är sekundärt.

Platsspecifikt

- Utgå från platsen vid val av och i utformning av projekt. Med plats menas såväl de människor som bor och verkar i området som dess historia, strukturella form, landskapsform etc. Använd och applicera därmed inte redan färdiga koncept som använts i andra sammanhang och/eller på andra platser.
- Utgå från de övergripande planer som redan finns för området, exempelvis gällande översiktsplan eller dylikt. Dessa utgör ett ramverk och skapar en relevant grund för projekt att formas utifrån.

Dialog

- Skapa synergier mellan medborgare, beslutsfattare, civilsamhälle och privata aktörer. Projekten kan ha flera avsändare och de som deltar kan utgöras av såväl medborgare, fastighetsägare eller andra aktörer. I ett sådant projektupplägg kan nya aspekter belysas och lösningar eller angreppssätt formas.

Långsiktig flexibilitet

- Skapa ett utrymme i planprocessen för de temporära projekten att forma - men även omforma - det redan planerade.
- Var öppen för möjligheten att det temporära kan bli permanent. Det kan till exempel betyda att en aktivitet som ett projekt initierat blir kvar i området men på en annan fysisk plats, eller att aktivitetens lokalisering i området påverkar framtida fysisk struktur.

ETT PROCESSFLÖDE

I detta avsnitt presenteras ett processflöde för inom vilket tillfällig arkitektur och offentlig konst utgör en del av en planeringsprocess. Processen visar hur analysen av platsen och planerna tillsammans med interaktionen kan forma tillfällig arkitektur och offentlig konst som problematiserar, testar och belyser. Flödet är cirkulärt vilket gör att det tillfälliga kan påverka interaktionen och analysen – för att sedan generera nya tillfälliga projekt.

Det som främst är av vikt är vad som görs och inte av vem. Därmed utgår beskrivningarna inte från vilken profession som har vilket ansvar utan avsikten är istället att beskriva det som behöver göras inom ramen för processen.

Figuren visar konceptet för processflödet. Med utgångspunkt i platsen och planerna finns möjlighet att genom interaktion skapa tillfällig arkitektur och offentlig konst som problematiserar, belyser och testar.

Analys av plats och planer

Områdeskännedom är av stor vikt för att det temporära ska vara relevant vad gäller såväl plats som funktion. I analysen av området eller platsen ingår såväl fysiska som mentala mönster. I det fysiska finns landskapets förutsättningar, de urbana mönstren och de historiska fotavtrycken. I det mentala ryms upplevelserna av platsen, människorna som verkar i området och sociala strukturer. Analysen av planerna ger en uppfattning av i vilken riktning området kan komma att förändras. Detta gäller förändringar i struktur och funktion men även karaktär.

Analysen resulterar i en beskrivning av då, nu och ett framtida scenario.

Problematisera, belysa och testa

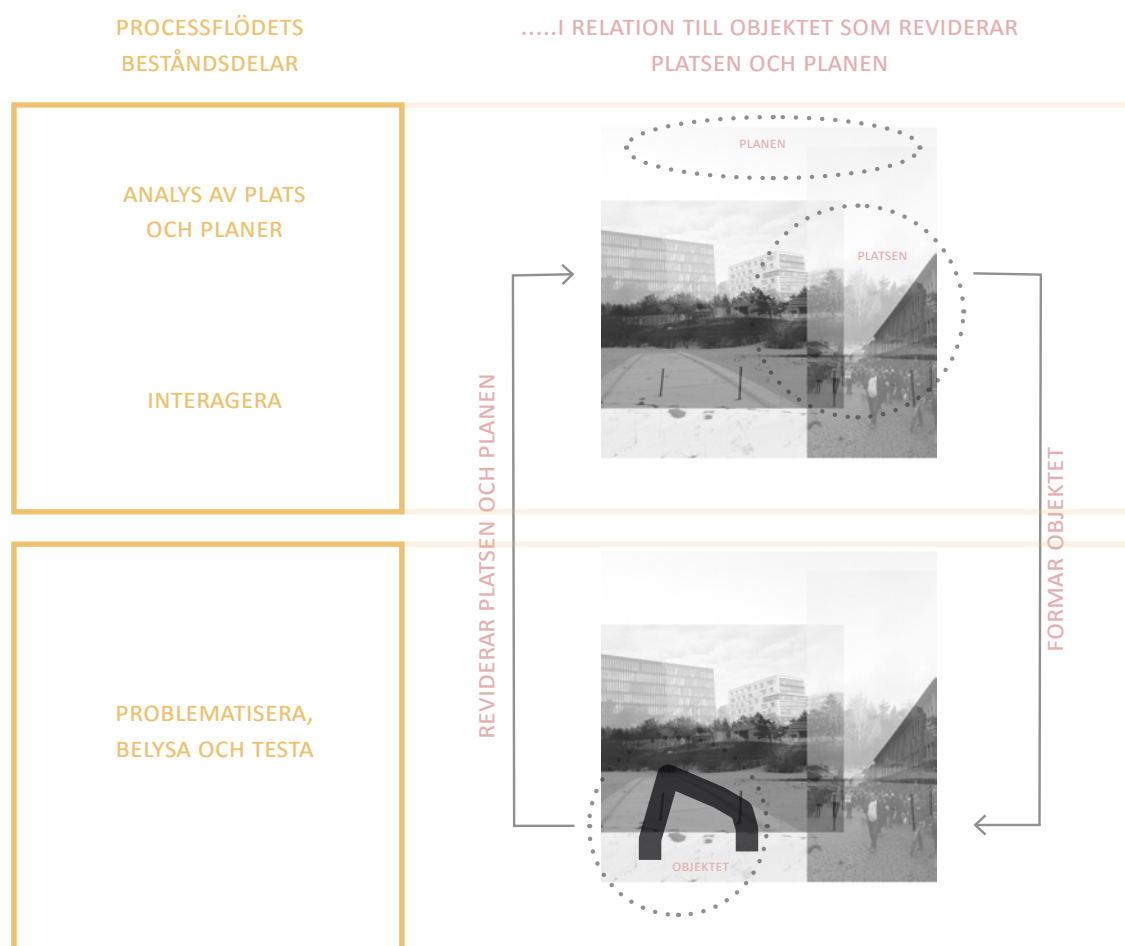
Inom ramen för det tillfälliga finns möjlighet att problematisera, testa och belysa det tidigare, nuvarande och kommande. Att problematisera innebär att hitta och arbeta med de knäckfrågor som kan komma att bli eller redan är ett problem för platsen eller området. Att belysa kan betyda att en plats får ett nytt ljus genom förändrad funktion, form eller karaktär. Syftet kan vara att skapa nya målpunkter eller hitta nya användningsområden av tidigare lågintensivt använda platser. Att testa kan innebära allt från att pröva ett material till funktion och lokalisering av planerade platser.

Genom att problematisera, belysa och testa finns möjlighet att skapa ett bättre underlag för planeringen. Det temporära kan leda vidare till det permanenta och skapa övergångsfaser från det som var, är och ska bli.

Interagera

I interaktionen mellan olika aktörer, professioner och människor uppstår samtal och synergier men även konflikter. Interaktionen, diskussionen och samarbetet behöver ständigt närvara och skapar underlag för såväl analys som aktion. För att underlaget för det tillfälliga, såväl behovet och önskan som det rent finansiella, ska formas behöver röster från gräsrotter, föreningar, medborgare, företag och kommunala instanser gå samman och/eller arbeta ihop.

Interaktionen resulterar i en plattform för medborgardialog men även samtal mellan de professioner som verkar i en planeringsprocess. Samtalet ger utrymme för det tvärdisciplinära arbetet.

I processflödet sker analysen och interaktionen i, av och utifrån det som tidigare beskrivits som platsen och planen. Utifrån detta formas objektet som genom att problematisera, belysa och testa reviderar platsen och planen. I och med att flödet är cirkulärt kan objektet påverka analysen och interaktionen – för att sedan generera nya objekt.

DET TILLFÄLLIGA OBJEKTET

Formen för det tillfälliga, syftet, funktionen och upplägget beror som tidigare nämnts på platsen och planerna. Däremot kan vissa generella former för tillfälliga projekt i en planprocess lyftas fram. I detta avsnitt har framför allt prototyp-projekten från *Platsbyggnad i Jubileumsparken*, som visas på s.47, och de strategier som Urban Catalyst presenterar, listade på s.41, studerats. Detta har resulterat i en övergripande struktur för hur projekt med tillfällig arkitektur och offentlig konst kan formas för att vara en del av en planprocess.

Prototypprojekt och strategier

Av de sex strategier som Urban Catalyst presenterar har jag identifierat fyra som intressanta för en process där det tillfälliga aktivt är en del av en planprocess; *Möjliggör*, *Initiera*, *Stötta* och *Formalisera*. Genom att ställa upp dessa strategier tillsammans med de prototypprojekt som genomförts i Jubileumsparken har två olika typ-prototypprojekt utkristalliserats.

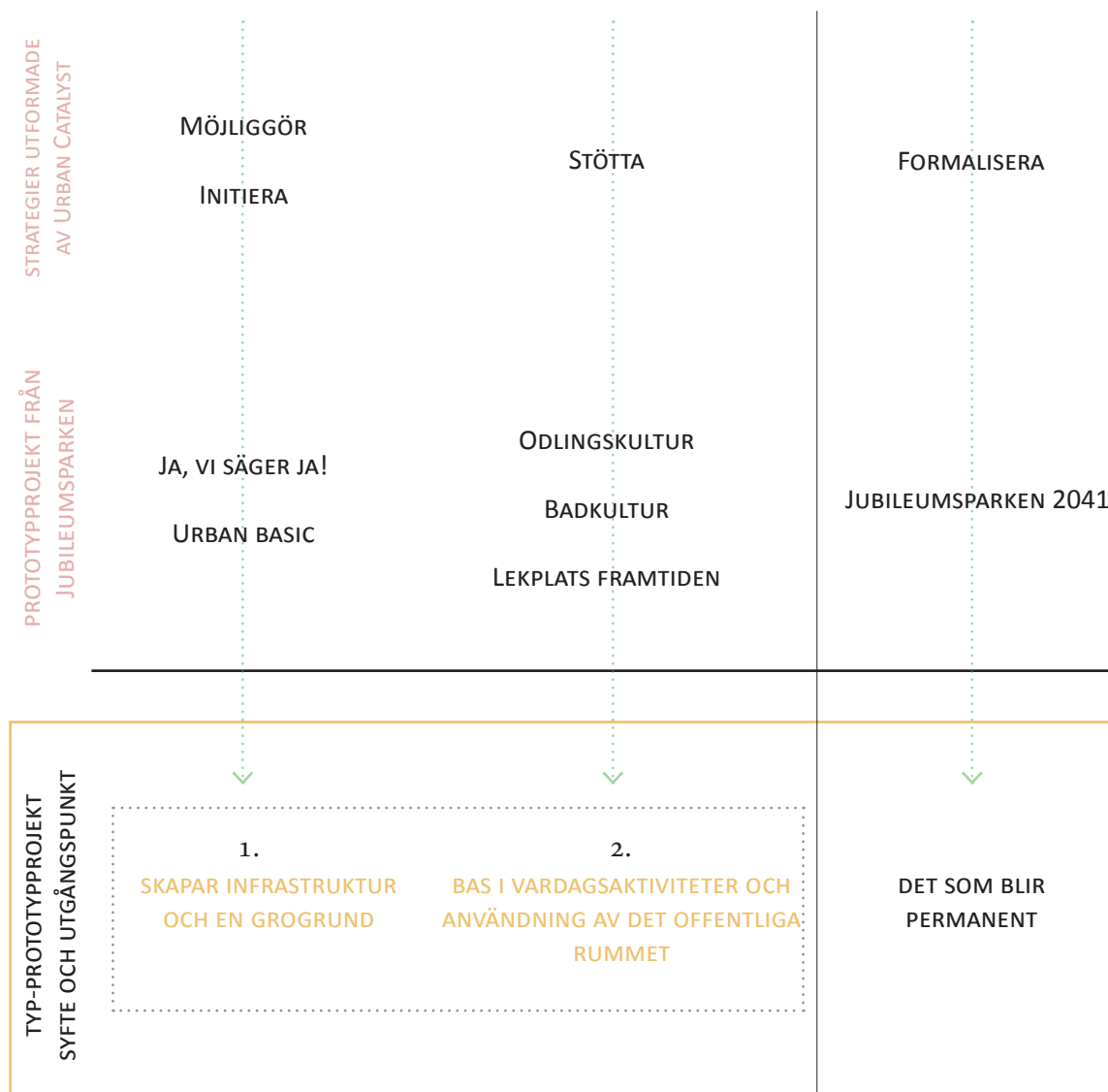
Urban Catalyst strategier *Möjliggör* och *Initiera* har likheter med prototypprojekten *Ja, vi säger ja!* och *Urban basic* från Jubileumsparken. Dessa likheter sammanfattar syfte och utgångspunkt för det första typ-prototypprojektet.

1. ➔ Projekt som syftar till att skapa en grogrund för fler projekt att växa utifrån. Detta gäller såväl infrastruktur för den aktuella platsen som att underlätta för organisationer, aktörer och medborgare som har idéer de vill testa eller genomföra. I denna typ av projekt är den projektledarens roll framför allt att skapa ramverk för det tillfälliga, bjuda och lyssna in.

Urban Catalyst strategi *Stötta* har likheter med prototypprojekten *Odlingskultur*, *Badkultur* och *Lekplats framtiden* från Jubileumsparken. Dessa likheter sammanfattar syfte och utgångspunkt för det andra typ-prototypprojektet.

2. ➔ Projekt som formats utifrån platsen, planerna och det som kommit fram i de inledande projekten. Dessa har en bas i vardagsaktiviteter och undersöker formen och användningen av det offentliga rummet. Den projektledandes roll handlar här mer om att stötta och guida projekt som drivs tillsammans med andra organisationer, aktörer och medborgare.

Den sista strategin som Urban Catalyst presenterar, *Formalisera*, går att koppla samman med Jubileumsparken år 2041. I detta steg omvandlas det tillfälliga till något som är mer permanent och projektledarens roll är att underlätta och möjliggöra övergången däremellan.

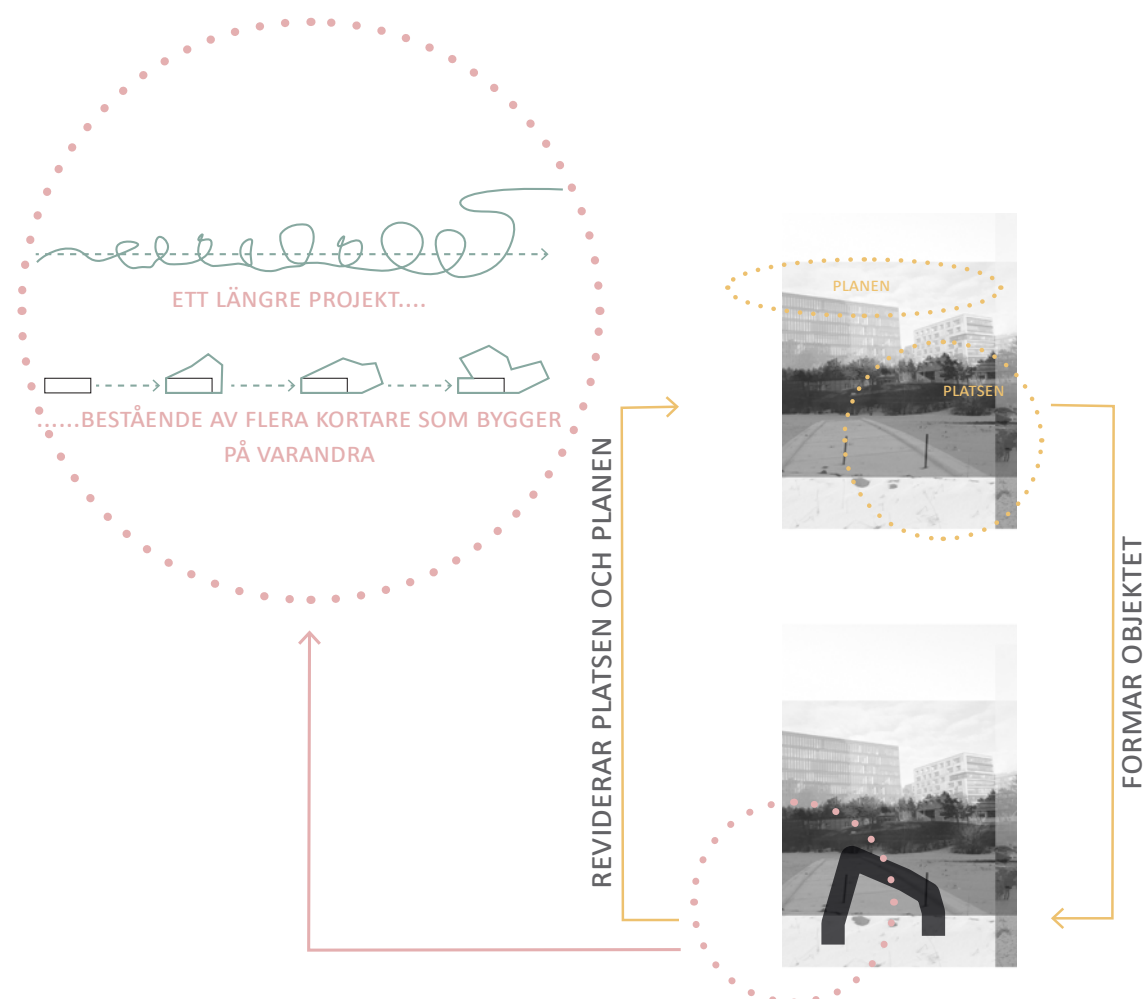

Figuren visar, i gult, de två olika typ-prototypprojekt som utformats utifrån studien av de strategier som Urban Catalyst presenterat och de prototypprojekt som genomförts i Jubileumsparken. Den första typ-prototypen skapar en startpunkt och infrastruktur för de andra typ-prototyperna som i sin tur baseras på vardagsaktiviteter och användning av det offentliga rummet. Beroende på typ-prototyp har den projektledande rollen olika funktion.

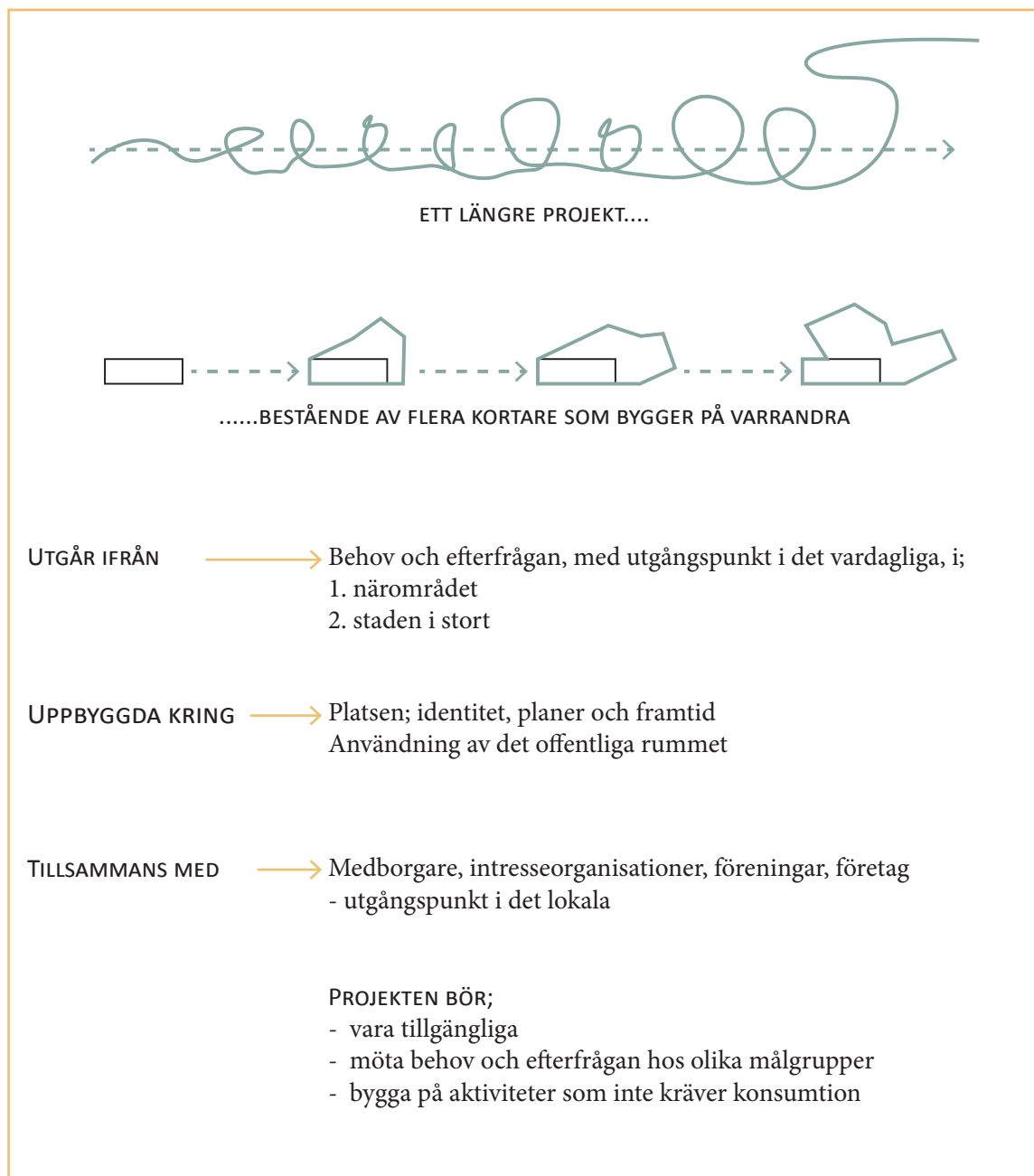
Strukturen för det tillfälliga

Figuren på motstående sida visar strukturen för hur, utifrån denna förstudie, ett projekt med tillfällig arkitektur och offentlig konst bör utformas för att utgöra en del av en planeringsprocess. För att inte skapa projekt som är kortvariga på sådant sätt att de skapar oro och instabilitet behöver de ingå i ett sammanhang som har ett långsiktigt syfte. Detta sammanhang kan till exempel skapas genom ett tydligt uppsatt ramverk för det tillfälliga, som ett paraplykoncept. Vidare visar figuren en bas för vad projekten bör utgå ifrån, vara uppbyggda kring och vilka som ska vara delaktiga i processen att forma dem. Slutligen behöver projekten uppfylla tre viktiga faktorer; tillgänglighet, möta behov och efterfrågan hos olika målgrupper samt bygga på aktiviteter som inte kräver konsumtion. Dessa är av vikt då de skapar en grov grund utifrån vilken vi kan bygga offentliga rum för fler människor.

Medborgaren är en viktig utgångspunkt för projektens struktur och upplägget som presenteras skulle kunna liknas vid upplägget för en medborgardialog. Det som framförallt skiljer den föreslagna strukturen från en sådan är syftet. I denna struktur beskrivs medborgaren i större utsträckning som de människor som, tillsammans med landskapets utformning, utgör en plats. Det främsta syftet är därför inte att främja dialogen mellan planerare och medborgare, utan att forma en plats som är i förändring. Precis som projekten behöver utgå från landskapet är medborgare och andra aktörers medverkan viktiga för att skapa relevans i det tillfälliga.

Den övergripande strukturen för det tillfälliga objektet utgår från två olika typer av projekt; ett längre och flera kortare som bygger på varandra. Det längre projektet skapar stabilitet och en kontext till det annars kortvariga.

Figuren visar och sammanfattar strukturen för hur projekt med tillfällig arkitektur och offentlig konst bör utformas för att utgöra en del av en planeringsprocess.

DEL 2

UPPSALA

BERGSBRUNNA

ETT IDÉBASERAT KONCEPT;
TILLFÄLLIG ARKITEKTUR OCH OFFENTLIG KONST,
EN DEL AV PLANNERINGSPROCESSEN I BERGSBRUNNA

Del 2 fokuserar på utvecklingsområdet Bergsbrunna och hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av planprocessen just där.

Bergsbrunna tillhör Uppsala kommun varav denna del inledningsvis utreder hur och om ämnet berörs i planer och projekt i Uppsala. Vidare beskrivs Bergsbrunna som plats och de planer som finns för dess utveckling.

Avslutningsvis presenteras ett konceptbaserat förslag för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av plan- och förändringsprocessen för just Bergsbrunna.

UPPSALA

Begsbrunna som arbetet i denna del fokuserar på tillhör Uppsala kommun. Detta avsnitt ämnar reda ut om och hur tillfällig arkitektur och offentlig konst berörs i kommunala plandokument men även kort beskriva några projekt som utförts i Uppsala.

BEFINTLIGA DOKUMENT OCH GENOMFÖRDA PROJEKT

För att i senare delar kunna behandla Bergsbrunna beskrivs här kort hur tillfällig arkitektur och offentlig konst förekommer och berörs i Uppsala. En studie av gällande översiktsplan och arkitekturpolicy ger en överblick för om och hur det beskrivs som en del av en planeringsprocess. Det skrivna kan visa på ambitioner eller förhållningssätt till ämnet, men om projekt faktiskt genomförs är något annat. Det är därmed även av intresse att studera projekt som antingen pågår eller som redan genomförts. De som här presenteras beskrivs endast i korthet men ämnar ändå komplettera det skrivna och ge en vidare överblick.

Översiktsplanering

I översiktsplanen beskrivs inte tillfällig arkitektur eller offentlig konst som ett uttalat inslag i planeringsprocessen. Däremot finns vissa spår som kan kopplas till ett sådant inslag. Ett exempel är i det avslutande avsnittet *Särskilda insatser de närmsta åren* (Uppsala kommun, 2016 s.161) där 24 insatspunkter identifierats för att planarbetet ska gå i den väg översiktsplanen visar. En av punkterna lyder;

6. Bredda möjligheterna till medskapande

Underlätta delaktighet och medskapande planering, utformning och användning av den egna miljön inklusive konstnärlig gestaltning.

(Uppsala kommun, 2016 s. 162)

Arkitekturpolicy

I den arkitekturpolicy som Uppsala kommun utformat beskrivs sju begrepp utifrån vilka kvalité i den byggda miljön definieras; *sammanhang, skala, grönt, befintliga värden, god livsmiljö, samverkan, tillgängligt* (Uppsala kommun, 2017b s.12). Vidare presenteras sex verktyg med vilka kvalité kan uppnås; *tillfällig arkitektur, testa, tävlingar, debatt/dialog, markpolitik och uppföljning* (ibid.).

Tillfällig arkitektur beskrivs som ett verktyg som möjliggör experimenterande med och i stadsrummet där ny användning kan testas på en plats och dit nya besökare kan lockas (Uppsala kommun, 2017b s.32). I det tillfälliga finns utrymme för att skapa ett intresse, öppna för dialog och initiera projekt som bidrar till social samhörighet, gemensam kunskap och identitetsutveckling för ett område. Det temporära beskrivs även som ett kostnadseffektivt sätt att sätta fokus på en plats men också som ett sätt att höja marknadsvärdet (ibid.).

Ett annat verktyg som till viss del kan beröra tillfällig arkitektur och offentlig konst i en stadsbyggnadsprocess är det som benämns *testa*. Verket beskriver vikten av att våga pröva nya arbetsmetoder i plan- och byggprojekt (Uppsala kommun, 2017b s.32). Nya material, tekniska lösningar, olika slags byggemenskap och nya aktörer i processerna är några av de faktorer som nämns (ibid.).

Tillfällig arkitektur och konst i Uppsala

Projekt med tillfällig arkitektur och offentlig konst som har genomförts eller som i detta nu pågår i Uppsala är troligtvis ett flertal. Några av dessa presenteras kort nedan för att ge en bild av vad som har gjorts inom ramen för ämnet i just Uppsala. De är alla projekt som jag under arbetets gång - genom bland annat samtal med såväl Jacob Lundqvist, Susan Paget och Robert Engblom - kommit i kontakt med.

KULTURKAFÉ, KULTURSCEN OCH POCKET PARK FYRISÅN

POP UPP är ett kooperativ som verkar för att skapa nya former av mötesplatser. Under år 2013 genomförde de projektet Kulturcafé i Rosenparken. I en tillfällig paviljong anordnades under en vecka konserter, sopplunch och seminarier med publika diskussioner om staden och kulturen. Paviljongen och projektet återkom året efter men då under projektnamnet Kulturscen (Henningsson Johnson, 2014).

Samma kooperativt genomförde 2014 ytterligare ett projekt; Pocket park Fyrisån, en flytande trädgård som utgjorde såväl ett visuellt inslag i stadsbilden som en plattform för ett flertal aktiviteter. I och i anslutning till trädgården anordnades exempelvis en växtfärgningsföreläsning och workshops i kreativt skrivande samt insektshotell-bygge (Gates, u.å)

NÄCKROSEN

Inom ramen för sitt examensarbete på landskapsarkitekturprogrammet gjorde Charlotta Löfstedt en installation i Fyrisån. Näckrosen bestod av två olika komponenter; en större och upplyst näckros och en tillhörande brygga. Syftet med installationen var bland annat att tillgängliggöra Fyrisån och låta besökare komma närmare vattnet (Löfstedt, 2013).

LERAN RÖR SIG

På den plats som planeras bli den nya stadsdelen Gränbystaden genomförde fastighetsägarna Atrium Ljungberg i samarbete med Uppsala kommun år 2016 konstprojektet Leran rör sig. Projektet bestod av en fotoutställning, en lerworkshop och en konstpromenad utförda av konstnärerna David Andréén, My Lindh, Moa Lönn och Mats Wilhelm (Fastighetstidningen, 2016).

ULLERÅKER

I och med utbyggnaden och förtätningen av Ulleråker har ett konstprogram för den offentliga konsten tidigt formulerats. Olika konstnärliga projekt kommer löpa parallellt med utbyggnaden av området och ska resultera i såväl tillfälliga som mer permanenta projekt. En inledande konstnärlig studie, Vattenlös, har gjorts av Sara-Vide Ericsson som i sitt arbete reflekterat över dricksvattentäkten och områdets historia (Uppsala kommun, 2018).

BERGSBRUNNA

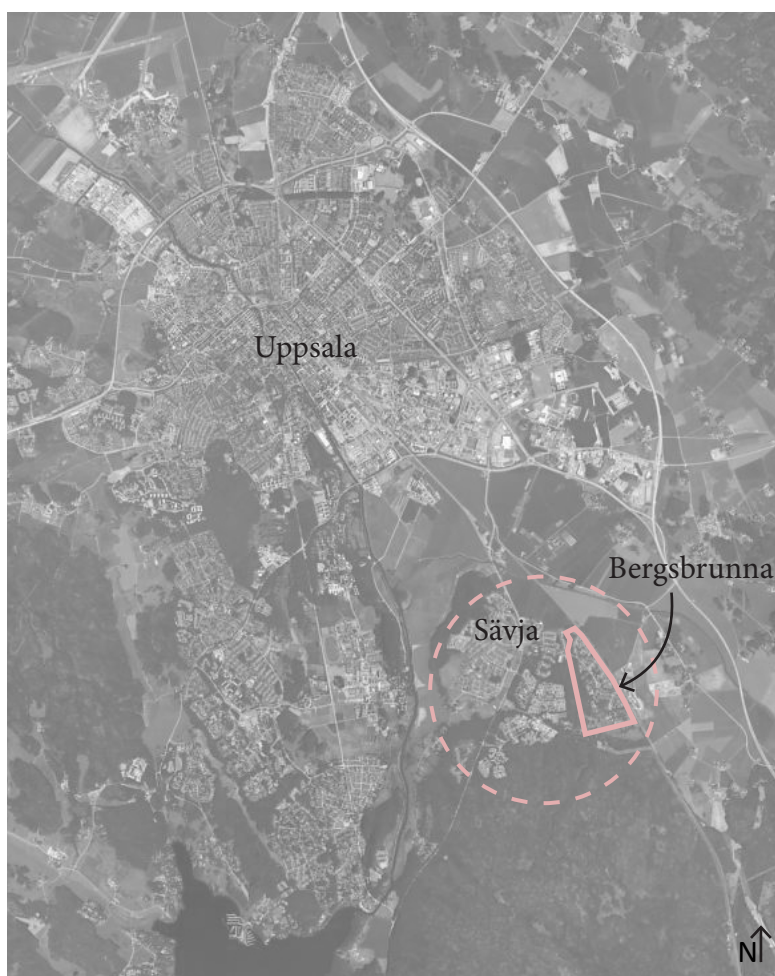
Bergsbrunna är ett av de utvecklingsområden som pekats ut i Uppsala kommuns översiktsplan. Bergsbrunna utgör i detta arbete ett exempelområde och möjliggör en djupare beskrivning av hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planeringsprocess.

I detta avsnitt presenteras till en början Bergsbrunna som plats, sedan följer en beskrivning och tolkning av de planer som finns för områdets utveckling. Slutligen presenteras en utmaning som identifierats utifrån studierna av nuvarande Bergsbrunna och de framtida planerna.

PLATSEN

Bergsbrunna är ett av de områden som utgör tätorten Sävja och ligger ca 6km söder om Uppsala centrum. Utöver Bergsbrunna består Sävja av bostadsområdena Vilan, Nántuna och Vreten. I hela Sävja bor ca 10 000 personer. Tätorten består framförallt av bostäder och av de arbetsplatser som finns är fler än hälften inom privat sektor (Uppsala kommun, 2016b). På orten finns ett flertal aktiva föreningar, så som odlarföreningen Linné och Bergsbrunna bygdegård, och större områden tillgängliga för sport- och friluftsliv. Bebyggelsen utgörs i huvudsak av enskilda villor och radhus, men även mindre flerbostadshusområden, framför allt i de södra delarna. Orten är omgiven av det uppländska jordbrukslandskapet och ligger i anknytning till det större skogsområdet Lunsen. Närheten till natur- och kulturlandskapet är en av de aspekter som sätter prägel på platsen.

Vidare beskrivs platsen i detta avsnitt utifrån och med hjälp av en av mig konstruerad kartmind-map, kortfattad befolkningsstatistik, kartläggning av ortens företag, föreningar och organisationer samt beskrivning av några av de grundläggande fysiska strukturer som utgör och formar Sävja.

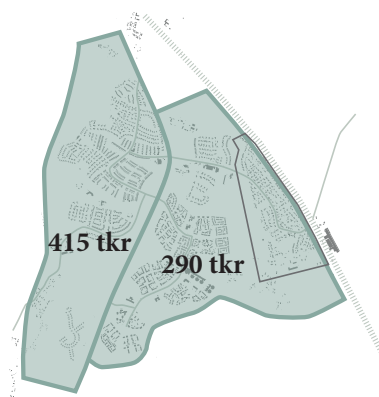
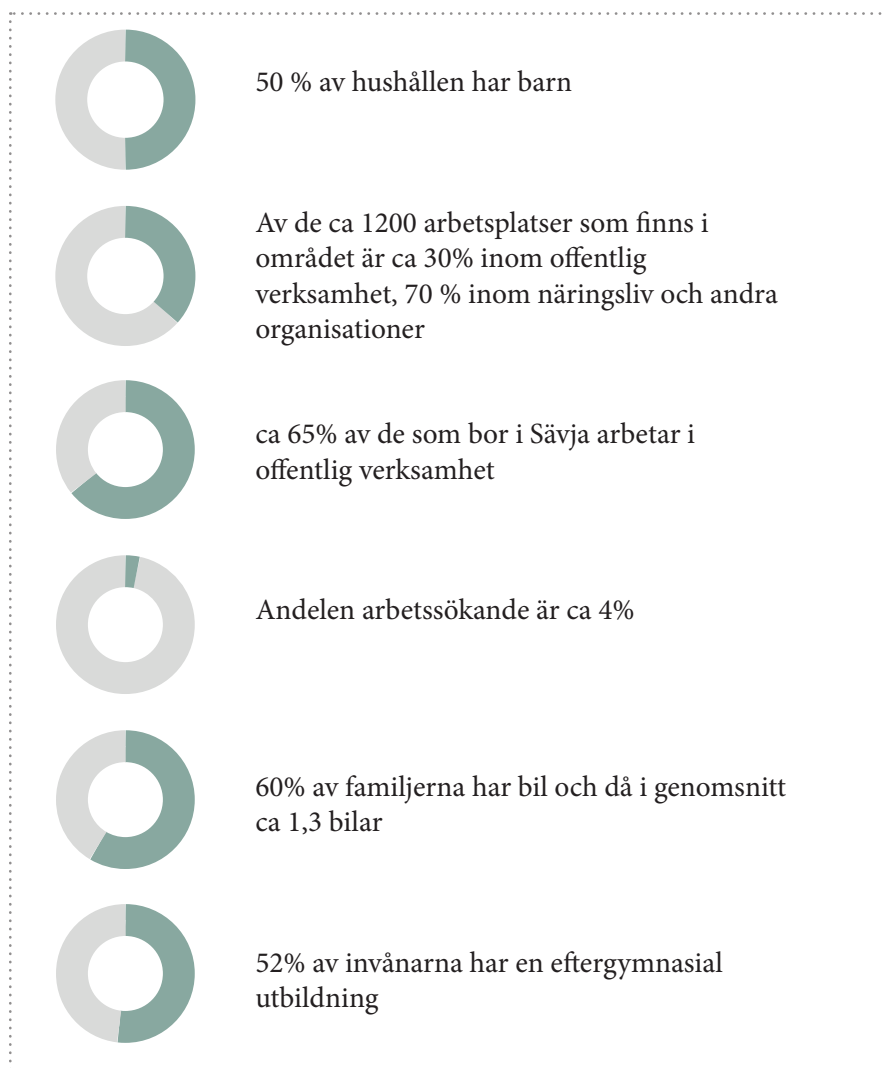

Platsen och landskapet i en kartmindmap

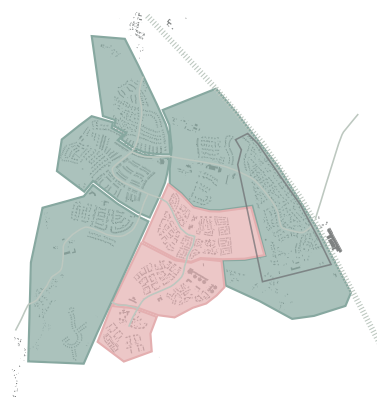
Kartan med tillhörande texter och bilder nedan beskriver några av de huvudsakliga karaktärs- och strukturdrag, målpunkter och funktioner som kartstudier och platsbesök resulterat i. Urvalet och kartbilden är konstruerad av mig med ett utifrånperspektiv men syftar till att ge en övergripande och därmed inledande bild av Sävja och Bergsbrunna.

Sävjas befolkning i siffror

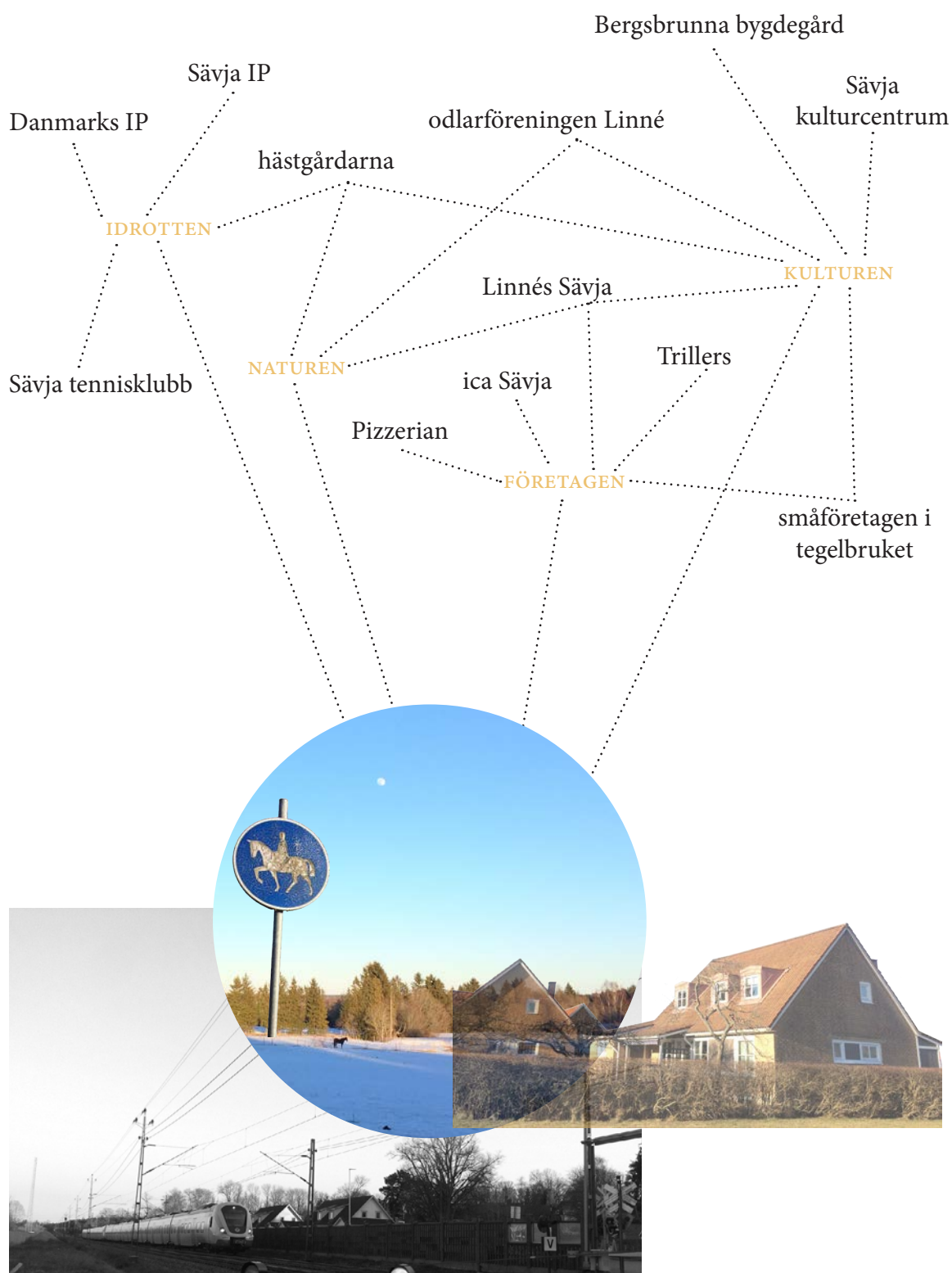
Kartbilden visar årsmedelinkomsten i de västra kontra östra delarna av Sävja.

Kartbilden visar majoriteten av röstfördelningen i rikstadsvalet år 2014 mellan **socialdemokraterna** och **moderaterna** i de sju valområden Sävja utgörs av. (Valmyndigheten, 2014).

Föreningar, företag och organisationer

De människor som bor och verkar i Bergsbrunna och Sävja gör det inte bara som enskilda medborgare utan även i olika slags föreningar, företag och organisationer. Figuren nedan samlar de som identifierats och kopplar dem till rubrikerna Idrotten, Naturen, Företagen och Kulturen.

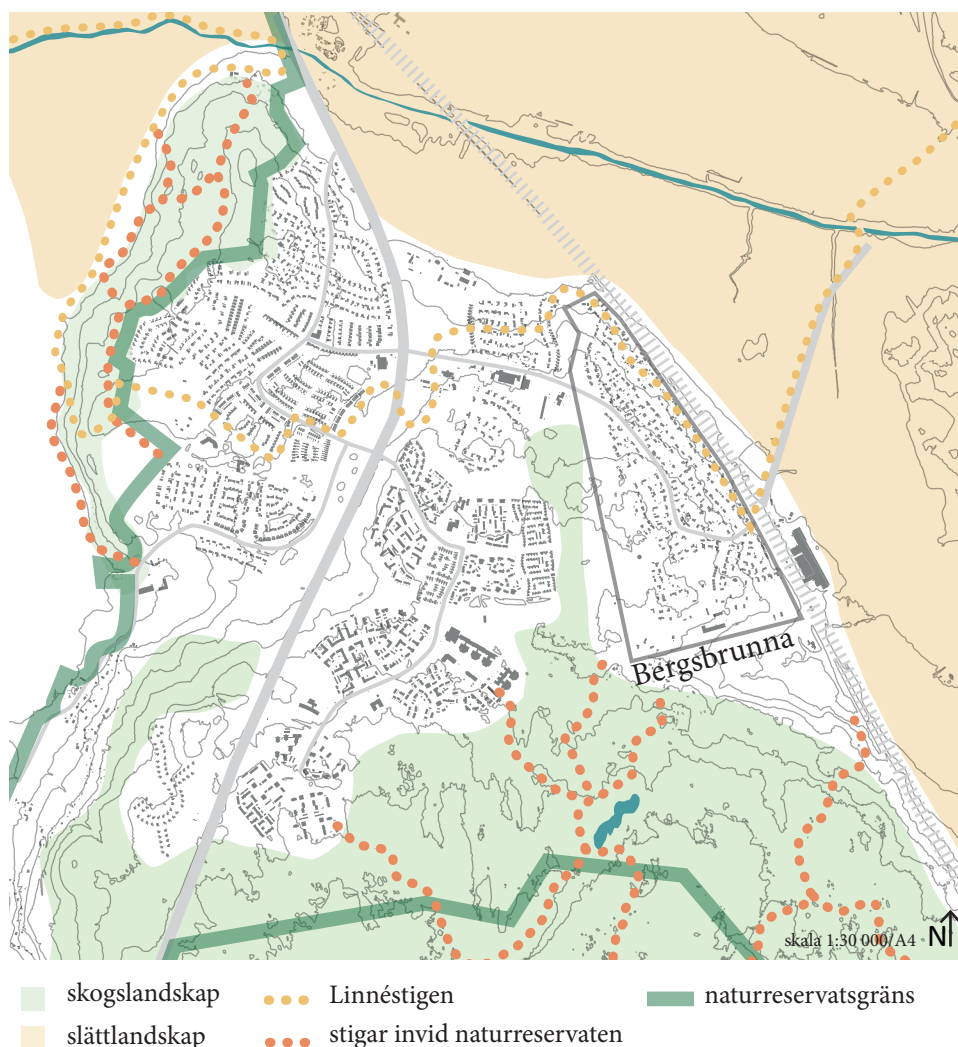

Fysiska strukturer

I fyra kartbilder och tillhörande beskrivningar sammanfattas här de huvudsakliga fysiska strukturer som identifierats utgöra och forma Sävja och Bergsbrunna. Bilderna utgår ifrån och presenteras under rubrikerna; Landskapet, Flöden, Funktion, och slutligen Årsringar.

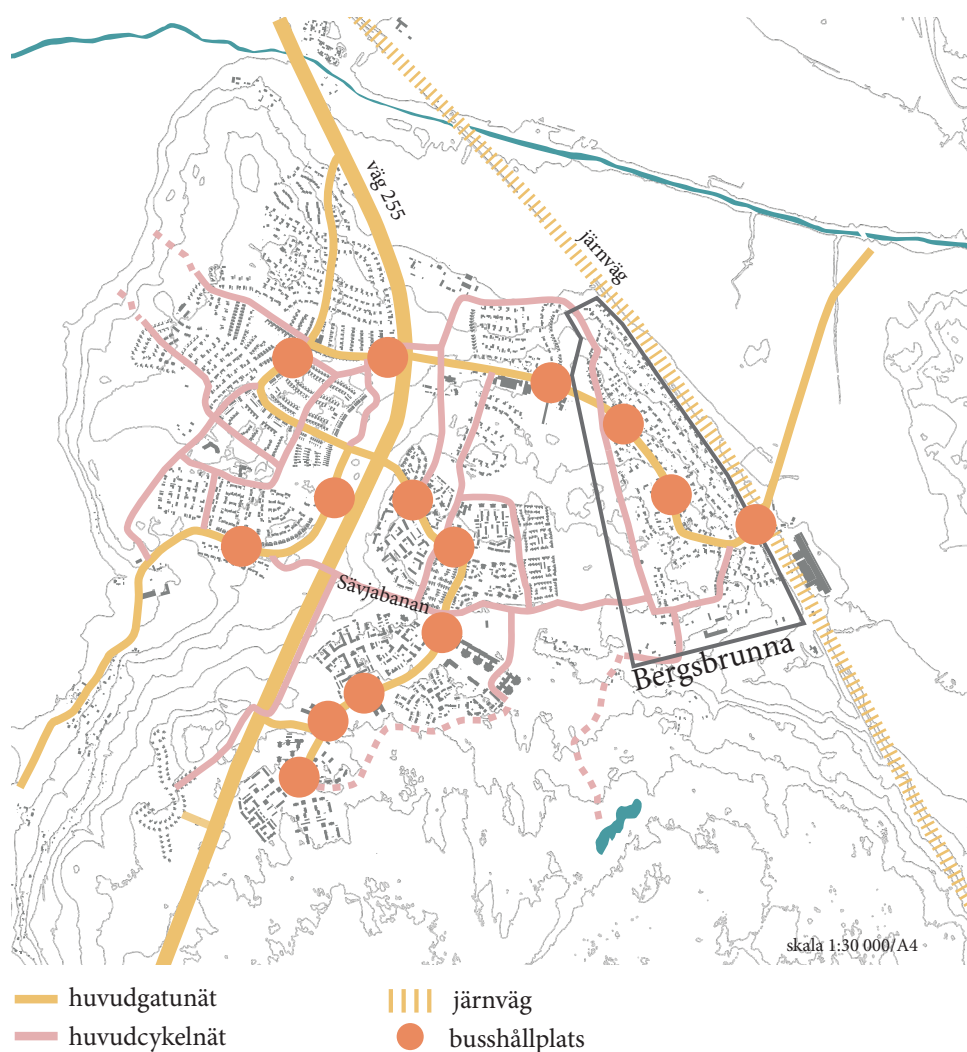
Landskapet

Sävja är beläget på kanten av ett topografiskt upphöjt område vars jordlager till stora delar består av berg och morän. De delar som inte är bebyggda utgörs av skogsområden med varierad karaktär. Landskapsformen möter i norr slätten, lerjorden och ett utsträckt odlingslandskap (Sveriges geologiska undersökning, 2018). I väster präglas landskapet av Fyrisån och det omgivande översvämningområdet som är en del av naturreservatet Årike Fyris. Även naturreservatet Norra lunsen angränsar mot Sävja, utöver de stigar och leder som går i dessa naturreservat passerar även Linnéstigen genom orten.

Flöden

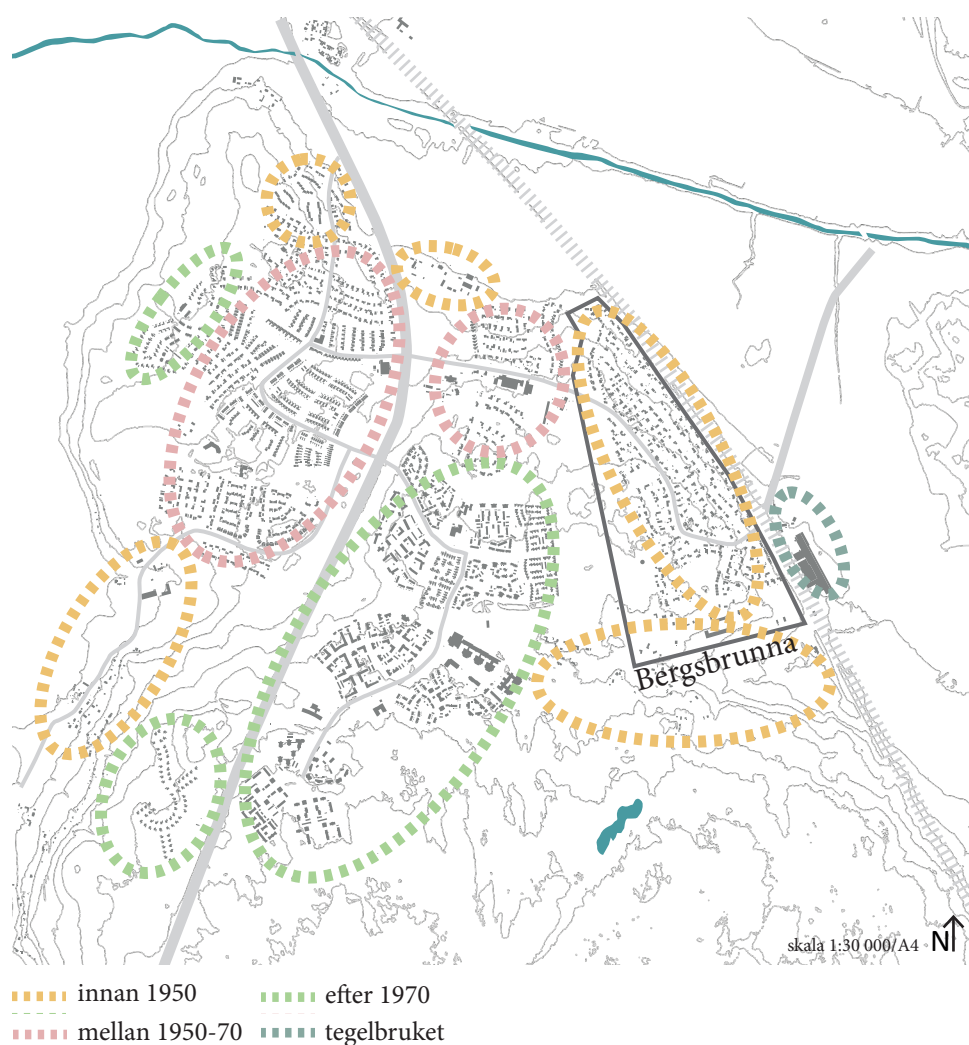
De flöden kartbilden visar är människans rörelse i och igenom Sävja. Områdets övergripande gatustruktur utgår från en större och mer trafikerad väg som löper igenom hela området, väg 255. Grönytor avgränsar den från bebyggelsen och förgrenar sig i ett fåtal punkter till gator av mer lokal karaktär, som i sin tur försörjer villa- och bostadskvarteren. Väg 255 trafikeras av buss- och biltrafik men delvis även av gående och cyklister. En stor del av cykelstråken utgörs av separata cykel- och gångbanor. Flera av dessa löper genom grönområden, ett av dem är det som namngetts till Sävjabanan. Två olika busslinjer trafikerar Sävja. Den ena går genom Bergsbrunna med ändhållplats vid järnvägsövergången mot orten Danmark. Järnvägsspåret som avgränsar Bergsbrunna i öster trafikeras av regional- och pendeltågstrafik mellan Uppsala centrum och Stockholm.

Årsringar

Sävja har vuxit fram under en längre tid och de olika epokerna har format bebyggelsen och områdenas karaktär, typologi och form. Kartbilden visar i grova drag Sävjas utveckling under 1900-talets senare halva. Bilden har konstruerats utifrån en överlagring av aktuellt ortografiskt foto och ekonomiska kartan från 1950 respektive 1970. Av de områden som är markerade som uppkomna innan 1950 är flera av äldre lantbrukskaraktär. En stor del av bebyggelsen i Bergsbrunna uppkom däremot under 1940-talet i och med den så kallade egnahemsrörelsen (Olsson, 1985).

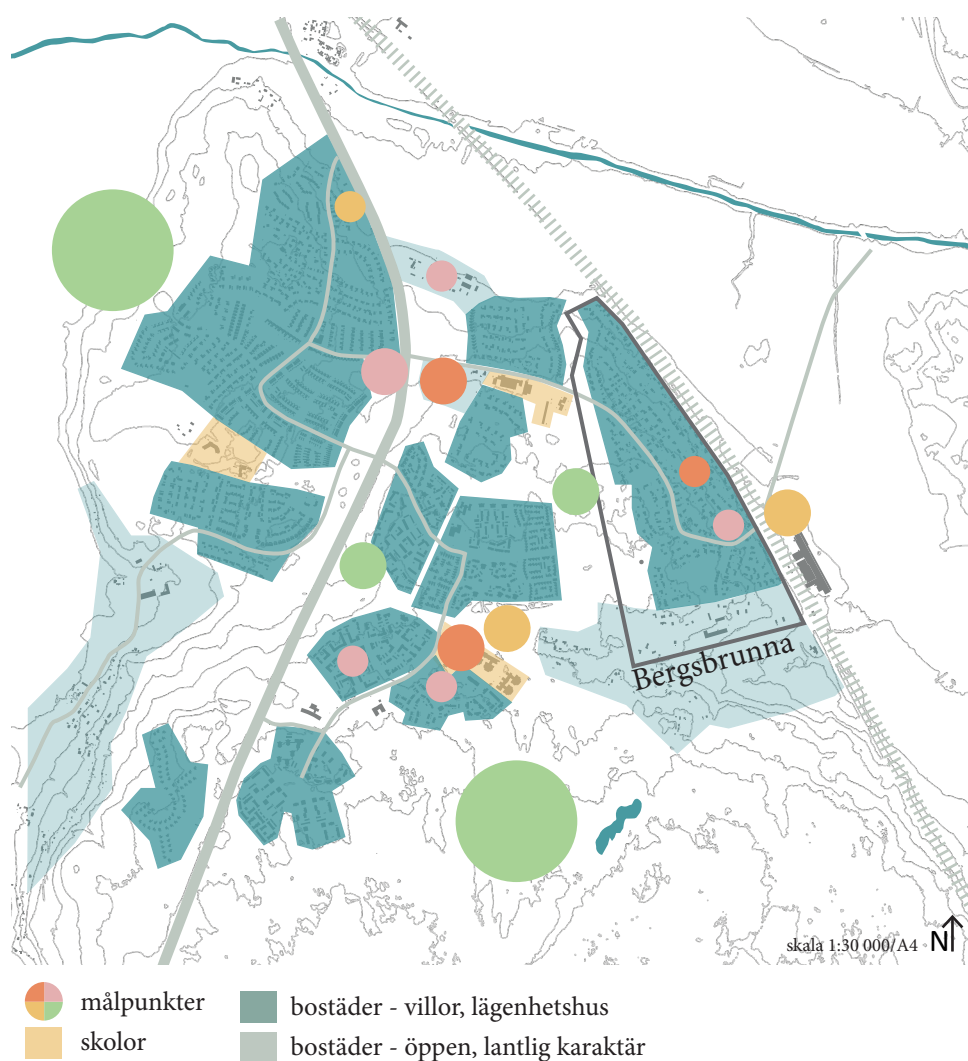
Järnvägen mellan Uppsala och Stockholm invigdes år 1866 och då invigdes även Bergsbrunna järnvägsstation som var i drift fram till 1969. Strax efter nedläggningen stängde även Tegelbruket, som var aktivt från slutet av 1800-talet fram till 1984. Järnvägsstationsbyggnaden revs under 70-talet, däremot finns några av byggnaderna från tegelbruket bevarade (ibid.).

Funktion

Sävja är en tätort bestående av ett flertal olika villa- och lägenhetsområden men även bebyggelse av mer öppen och lantlig karaktär. Platser som fungerar som knutpunkter är pizzerian vid järnvägsövergången, mataffären längs väg 255 och Sävja kulturcentrum. En av de totalt tre skolorna ligger i anslutning till kulturcentret där även idrottsplatsen är lokaliserad. Naturreservatet Lunsen och Årike Fyris utgör rekreativa målpunkter inte bara för boende i Sävja utan även för Uppsala i stort.

De målpunkter som kartbilden visar har olika färg beroende på typ; grönområde, service, kultur och idrott.

Längs väg 255 följer på vardera sida ett bredare grönområdesstråk med skog men också kulturhistorisk mark som idag betas. Den övre bilden visar vyn norrut sett från cykelvägen längs med väg 255. Kulturhistoriska byggnader och platser förekommer spritt över hela Sävja, men framförallt i gränser mot omgivande jordbruks- och skogsområden där de bidrar till området mer lantliga karaktär. De två nedre fotona visar en av Sävjas äldre gårdar respektive en av de byggnader som tillhör Linnés Sävja.

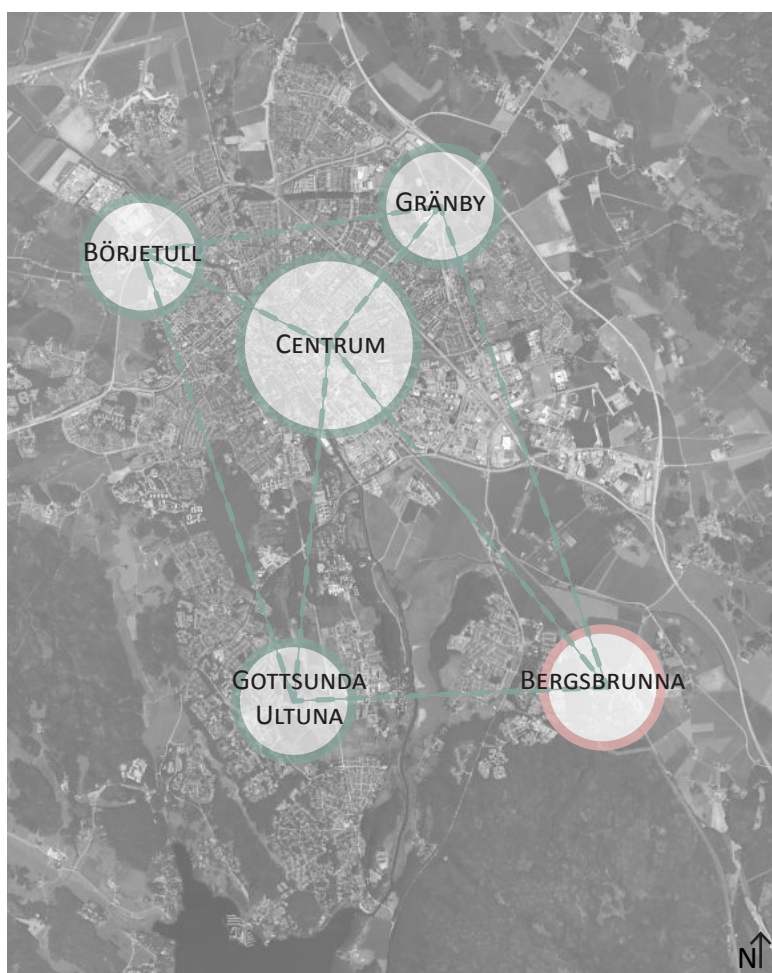

Sävja är en tätort som är relativt tydligt uppdelad i mindre villa- och flerbostadshusområden. Väster om väg 255 finns endast villabebyggelse. Den östra delen består däremot av såväl flerbostadsområden som radhus och äldre villaområden, liknande det som idag benämns som Bergsbrunna. Fotona visar ett bostadshus i östra Sävja, en cykelväg som leder igenom ett av de bostadsnära skogspartierna och en vy mot ett villaområde i västra Sävja.

PLANER

Bergsbrunna är som tidigare nämnts en av fyra utpekade Stadsnoderna i aktuell översiktsplan för Uppsala kommun och även en del av utvecklingen av Södra staden (Uppsala kommun, 2016). Planerna visar på en utbyggnad av Bergsbrunna och Sävja lokaliserad söder om befintlig struktur. Stadsnoden centreras vid järnvägsspåret där en ny hållplats för regionaltåg samt lokal spår- och busstrafik utvecklas. Stadsnoden och de omgivande områdena beräknas rymma ca 20 000 nya bostäder och 5 000-10 000 nya arbetsplatser (Uppsala kommun, 2017a). Även om planerna är en utbyggnad och inte en förtätning av Sävja framgår det att flödena genom befintliga strukturer kommer att förändras. Även funktioner och karaktären av dessa områden kommer att påverkas.

I detta avsnitt beskrivs den förändringen som jag tagit del av från aktuell översiktsplan (Uppsala kommun, 2016) och PM:et *Promemoria om större samlade exploateringar i Bergsbrunna med omgivning och Södra staden i Uppsala kommun* (Uppsala kommun, 2017a), ett material som varit underlag för kommunstyrelsens beslut om fortsatt planarbete.

Kartbilden visar Bergsbrunna som en av de utpekade stadsnoderna samt huvuddragen för stadsstråken. (kartbild konstruerad utifrån Uppsala kommun, 2016, sid.27)

Bergsbrunna som stadsnod

Stadsnodernas utveckling hör samman med Uppsala kommuns övergripande mål att till år 2050 skapa en femkärning stad (Uppsala kommun, 2016 sid.6). Målsättningen med de fyra stadsnoderna, som utöver Uppsala centrum utgör den femkärninga staden, beskrivs som följer;

“Stadsnoderna ska utvecklas som levande centrumområden med både regionen, kommunen, staden och närområdet som upptagningsområde. Långsiktigt ska stadsnoderna komplettera och avlasta innerstaden och varandra. De ska utgöra starka knutpunkter för kollektivtrafiken och utvecklas mot en koncentrerad mångfald av näringsliv, samhällsservice, bostäder och kvalitativa friytor. Stadsnoderna ska utvecklas som entréer till staden, där platsernas roll och funktion som lättillgänglig regional och lokal målpunkt ska tas tillvara och stärkas.”
(Uppsala kommun, 2016 sid.55)

Inriktningen för Bergsbrunna som stadsnod är formulerad utifrån planerna att utforma ett nytt stationsläge. Den planerade stationen, Uppsala södra, blir då en omstigningspunkt för kollektivtrafik längs med järnväg, spårväg och buss (Uppsala kommun, 2016 s.57). En ny station är därmed en förutsättning för utvecklingen av stadsnoden och ger i sin tur ett underlag för en centrumbildning med hög exploatering av bostäder, service och kontorsplatser (ibid.).

Stadsstråk genom och till Bergsbrunna

För att binda samman innerstaden och de olika Stadsnoderna har ett antal stråk pekats ut (Uppsala kommun, 2016 s.62), dessa stråk benämns som Stadsstråk och målsättningen med dessa beskrivs som följer;

“Stadsstråken ska utvecklas till attraktiva rörelsestråk med koncentration av bebyggelse, platsbildningar och andra funktioner som bidrar till livfulla gaturum som länkar samman stadens olika delar. Det ska vara lätt och attraktivt att röra sig i stadsstråken och de ska bidra till att öka tillgängligheten och minska restider med kollektivtrafik inom staden och kommunen. Stadsstråken ska också bidra till en succesiv utökning av innerstaden längs stråken”
(Uppsala kommun, 2016 s. 63)

Ett av de stråk som berör Sävja är det som går öst-västlig riktning; från Gottsunda via Ultuna, över Fyrisån och till Bergsbrunna (Uppsala kommun, 2016 s.62). Utöver stationsläget i Bergsbrunna har tre hållplatslägen pekats ut längs stråket i Sävja (Uppsala kommun 2017b s.10). Lokaler och verksamheter i bottenplan ska vara en del av hela stråkets utformning men vid hållplatslägena ska bebyggelse, verksamhetslokaler och platsbildningar koncentreras (Uppsala kommun, 2016 s.63). Ett annat stråk som berör Sävja är det som leder igenom tätorten i nord-sydlig riktning (Uppsala kommun, 2016 s. 62). Detta stråk förlängs vidare med ett gent stråk för kollektivtrafik och cykel in till Uppsala centrum. Samma typ av gena stråk planeras även från Bergsbrunna till Boländerna.

TOLKA PLANERNA

De planer som finns för Bergsbrunna och dess utveckling finns endast tillgängliga genom dokument som baseras på text. För att skapa en bild av vad planerna för Bergsbrunna kan innebära presenterar detta avsnitt en skiss med utgångspunkt från det skrivna.

Tolkat från det skrivna

För att kunna göra en skiss har aspekter som berör bland annat placering, exploateringsgrad och förhållande till omgivning plockats ut från aktuell översiktsplan och promemorian. Utifrån dessa har vissa antaganden gjorts som sedan resulterat i en planskiss över hur den övergripande strukturen av Bergsbrunna som stadsnod skulle kunna se ut.

Aspekter plockade från översiktsplanen och promemorian till skissen

- Ungefärlig områdesgräns, stations- och hållplatslägen från kartbild i promemorian (Uppsala kommun, 2017a sid.10)
- Exploateringsgrad likt Uppsalas innerstad 600m från stationsläget (Uppsala kommun, 2017a sid.7)
- Lägsta nivån av exploatering är i form av blandad bebyggelse med små flerbostadshus, friliggande radhus och småhus (Uppsala kommun, 2017a sid.7)
- Tyngdpunkt av verksamheter vid stationsläget och hållplatsläget (Uppsala kommun, 2017a sid.10)
- Det gröna stråket Lunsen- och Hågastråket utvecklas till ett rörelsestråk via Stordammen, Sävjaån, Åriket, Kronparken och Stadskogen (Uppsala kommun, 2016 sid.137)
- Lunsen som ett grönområde i stadens närområde (Uppsala kommun, 2016 sid.133)
- Rekommenderat 300m från bostad till plats för lek, hänga, picknik, promenader, sällskapslek, rofylldhet och grönska. (Uppsala kommun, 2016 sid.128)

Antaganden gjorda till skissen

- Med exploatering likt Uppsala centrum; kvartersstorlek om ca 70x70m
- Kvartersbebyggelse av urban karaktär minst två kvarter utmed vardera sida om stadsstråket
- Lägst exploatering möter gränsen mot naturreservatet i söder och odlingsmarken i väster
- Ny gatustruktur knyter an till befintligt och omgivande nät
- Utöver centrumbildningar med verksamheter, kulturverksamhet och arbetsplatser plats för två större skolor samt två större respektive mindre parker.

Utvecklingsområdet för Sävja och stadsnoden Bergsbrunna

I en överlagring med den förenklade kartbild som presenteras i Promemorian och ett ortografiskt foto framgår tydligare planerna i förhållande till platsen.

Kartbilden visar de ungefärliga områdesgränserna, stadsstråkets dragning samt lokalisering av station- och hållplatslägen.

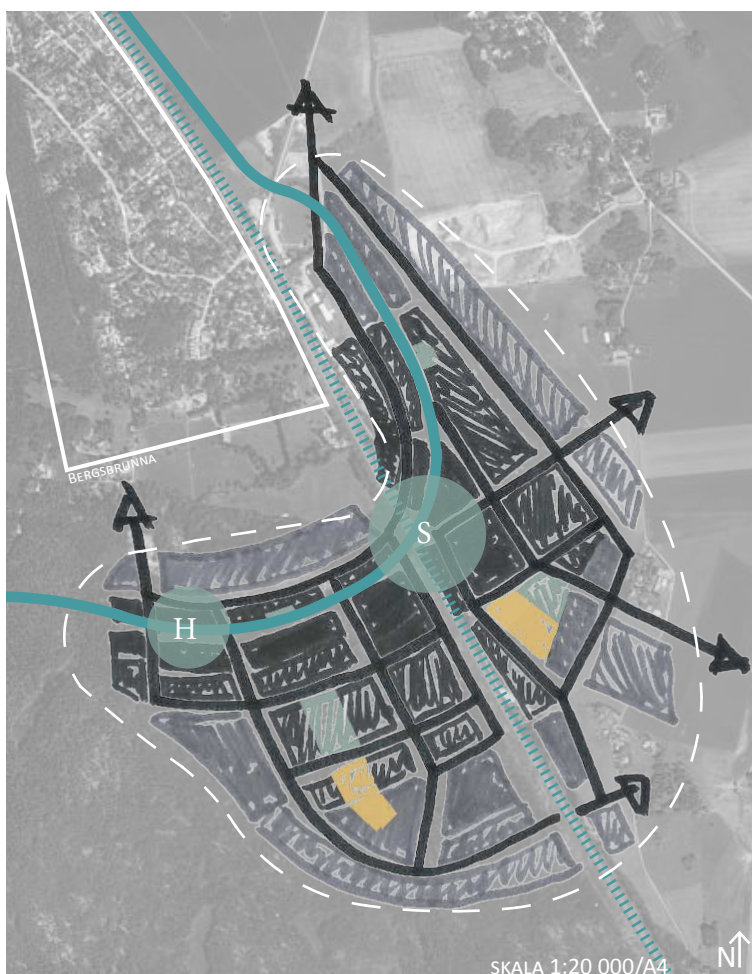
(kartbild konstruerad utifrån Uppsala kommun, 2017a, sid.10)

Strukturskiss över Bergsbrunna som stadsnod

Skissen visar en av mig tolkad struktur över Bergsbrunna utvecklad till en av Uppsalas stadsnoder. Skissen syftar framförallt till att skapa en uppfattning om skala och relation till omgivning.

Gradienten i svart till grått visar på grad av täthet, med tätast bebyggelse längs stadsstråket och mer utglesad ut mot omgivande skogs- och jordbruksmark. Skissen visar även en övergripande gatustruktur samt placering av större **skolor** och **parker**. Vid hållplats- och stationsläget lokaliseras ett mindre- respektive större torg.

PLATSEN OCH PLANERNA - EN LUCKA MELLAN NU OCH FRAMTID

En av utmaningarna som jag identifierat i analysen av platsen och planerna gäller de stora skillnaderna mellan nuvarande Bergsbrunna och det som området planeras utvecklas till. Den stora skillnaden är inte konstigt eller ovanlig i sig; planerna för Bergsbrunna är omfattande och utgör en viktig del av utvecklingen för hela Uppsala. Den utmaning som jag har identifierat berör däremot kopplingen mellan det som idag är Bergsbrunna och hela Sävjas identitet och karaktär kontra det som beskrivs i planerna.

Stadsnodens karaktär och relation till omgivningen

Den beskrivna utvecklingen av Bergsbrunna som stadsnod visar på en plats och ett område med en stadsbyggnadstypologi som i dagsläget inte är befintlig i varken Bergsbrunna eller Sävja. Det är en typologi som refererar till Uppsala centrum men som i sin fysiska struktur inte kommer hänga att ihop med stadens mer centrala delar. Planerna är därmed varken en utbyggnad eller en förtätning av befintlig stadsstruktur. Till skillnad från hur många andra platser uppstått och växt runt en centrumbildning kommer Bergsbrunna som stadsnod att utvecklas i omvänd ordning – först bebyggelsen i utkanten och därefter dess centrum.

Jag upplever Bergsbrunna och Sävja idag som områden vars karaktär starkt präglats av de omkringliggande landskapen. De två naturreservaten och jordbrukslandskapet skapar både en passiv fond till bebyggelsen men även verkliga fysiska samband mellan urbana och rurala landskap. I stadsbyggnadsstrukturen syns dessa samband exempelvis i den glesa och låga flerbostadshusbebyggelsen där mindre skogsområden är insprängda och många gamla träd sparade. Flera av villaområdena har stora tomter med inslag av naturmark och den äldre gårdsbebyggelsen - som ligger i direkt anslutning till mer nutida bebyggelsen - skapar en länk mellan hästhagarna och villorna i mexitegel.

STAD?

ETT IDÉBASERAT KONCEPT: TILLFÄLLIG ARKITEKTUR OCH OFFENTLIG KONST, EN DEL AV PLANERINGSPROCESSEN I BERGSBRUNNA

I detta avslutande avsnitt av arbetets andra del presenteras en konceptuell idé för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan utgöra en del av planprocessen för utvecklingsområdet Bergsbrunna i Uppsala.

Avsnittet inleds med en presentation av två övergripande aspekter; en som berör rådande planskede och en annan som rör platsens omvandling. Dessa aspekter formar de grundläggande förutsättningar för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av processen.

Förslaget baseras på ett koncept indelat i två olika typer av projekt; det mer långvariga Sågverket respektive de många och mer kortare som Sågverket genererar.

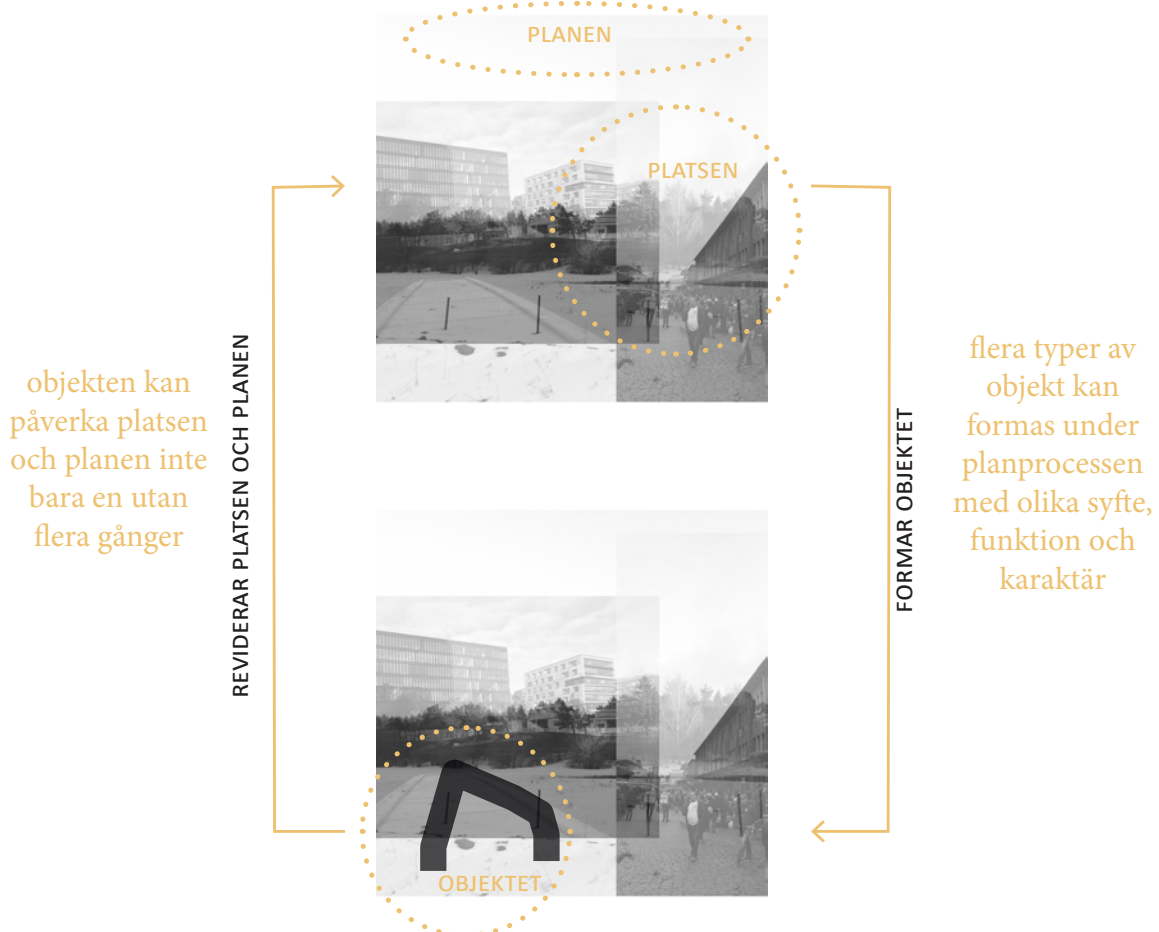
DET TILLFÄLLIGAS ROLL I PLATSENS OMVANDLING

När, var och hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan utgöra en del av planeringsprocessen i Bergsbrunna påverkas av två av mig utskilda förutsättningar. Den ena berör i vilket läge planeringsprocessen befinner sig i, den andra relationen mellan Bergsbrunnas utformning idag och i det planerat framtida.

Tidigt planskede

Planerna för Bergsbrunna som stadsnod är i ett relativt tidigt skede. De har inte kommit i uttryck i nya detaljplaner eller på platsen synliga förändringar, men översiktsplanen är tydligt formulerad och i detta nu arbetar Uppsala kommun med en fördjupad översiktsplan för området. Planskedet kan därför sägas vara relativt tidigt men att det ändå finns en tydlig riktning för utvecklingen i Bergsbrunna.

Som tidigare identifierats kan tillfällig arkitektur och offentlig konst vara en del av en planprocess på ett flertal olika sätt. I fallet Bergsbrunnas skapar det tidiga skedet flera möjligheter att använda just tillfällig arkitektur och offentlig konst på mer än ett sätt genom hela processen. En av de viktiga parametrarna, långsiktighet i det temporära, kan därmed uppfyllas i Bergsbrunna då det tillfälliga kan tas i uttryck i mer än endast enstaka event. Det tidiga skedet skapar förutsättningar för att det som tidigare har beskrivits som Objektet kontinuerligt kan påverka Platsen och Planerna.

Stora förändringar

Som föregående avsnitt visat så innebär planerna för Bergsbrunna som stadsnod stora förändringar ur flera aspekter. Ungefär hälften av utvecklingsområdet runt stadsnoden Bergsbrunna utgörs idag av öppet jordbrukslandskap och resten består av det skogsområde som gränsar mot naturreservatet Lunsen. Utöver den skog som exploateras i och med Stadsnodens utveckling planeras ytterligare bebyggelse längs naturreservatsgränsen i det Stadsstråk som ska binda ihop Bergsbrunna med Gottsunda. Det planerna beskriver för Bergsbrunna som stadsnod visar inte bara på en omfattande fysisk exploatering av skogs- och jordbruksmark utan även på en stor förändring av omgivande platser karaktär. I stora delar av det skogsområde som ligger mellan Sävja och naturreservatet Lunsen planeras en stadsmässig bebyggelse.

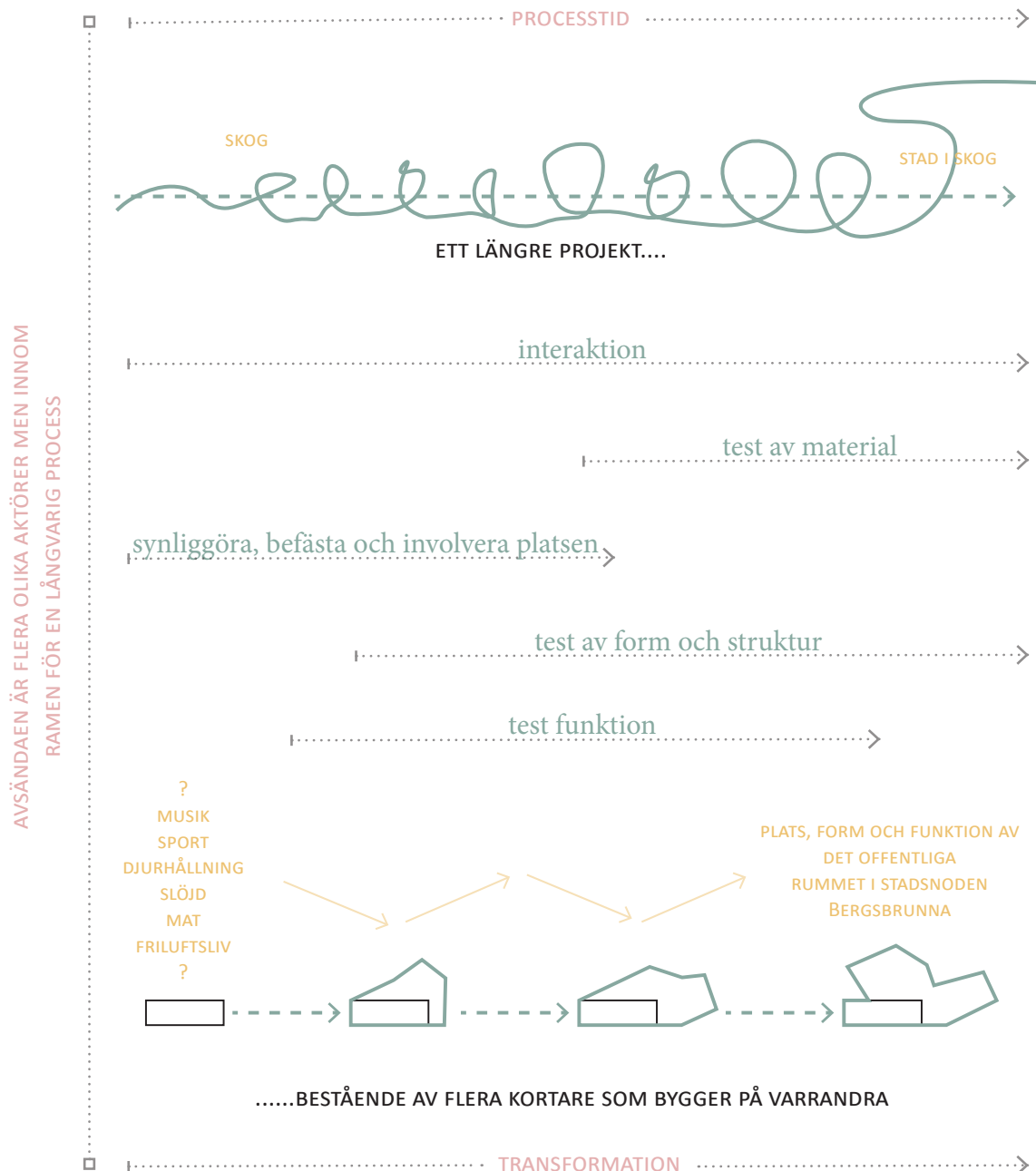

För de boende i Bergsbrunna kommer troligtvis inte just kvarteret där de bor påverkas i sin struktur, men i och med att omgivande landskap förändras påverkar det karaktären och därmed även upplevelsen av området i stort. Vidare påverkas även områdets karaktär i och med att den bebyggelse som planeras är av annan typ än den som redan finns. I utrymmet mellan det som är idag och det som ska bli - i transformationen - finns möjlighet att skapa en förändringsprocess. Ur såväl fysiska som mentala aspekter kan tillfällig arkitektur och offentlig konst - om den utgår från det landskap och de människor som platsen utgörs av - vara en del av Bergsbrunnas förändringsprocess från skog till stad.

DET TILLFÄLLIGA I RELATION TILL FÖRÄNDRINGSPROCESSEN

De tillfälliga projektens karaktär, syfte och funktion formas utifrån var i planprocessen Bergsbrunnas utveckling befinner sig. Till en början är syftet mer att synliggöra och befästa de förändringar som området står inför. I detta skede involveras platsen, det landskap och de människor den utgörs av, för att tidigt knyta an planeringsarbetet till den fysiska verkligheten. Senare finns möjlighet att på plats testa funktionen, formen och strukturen för det som komma skall. Längre fram i processen kan de tillfälliga projekten beröra framtida utformning och generera fysiska eller mentala strukturer som blir mer permanenta. Oavsett vilket läge i planprocessen är interaktionen en del av och en byggsten i samtliga tillfälliga projekt i Bergsbrunna.

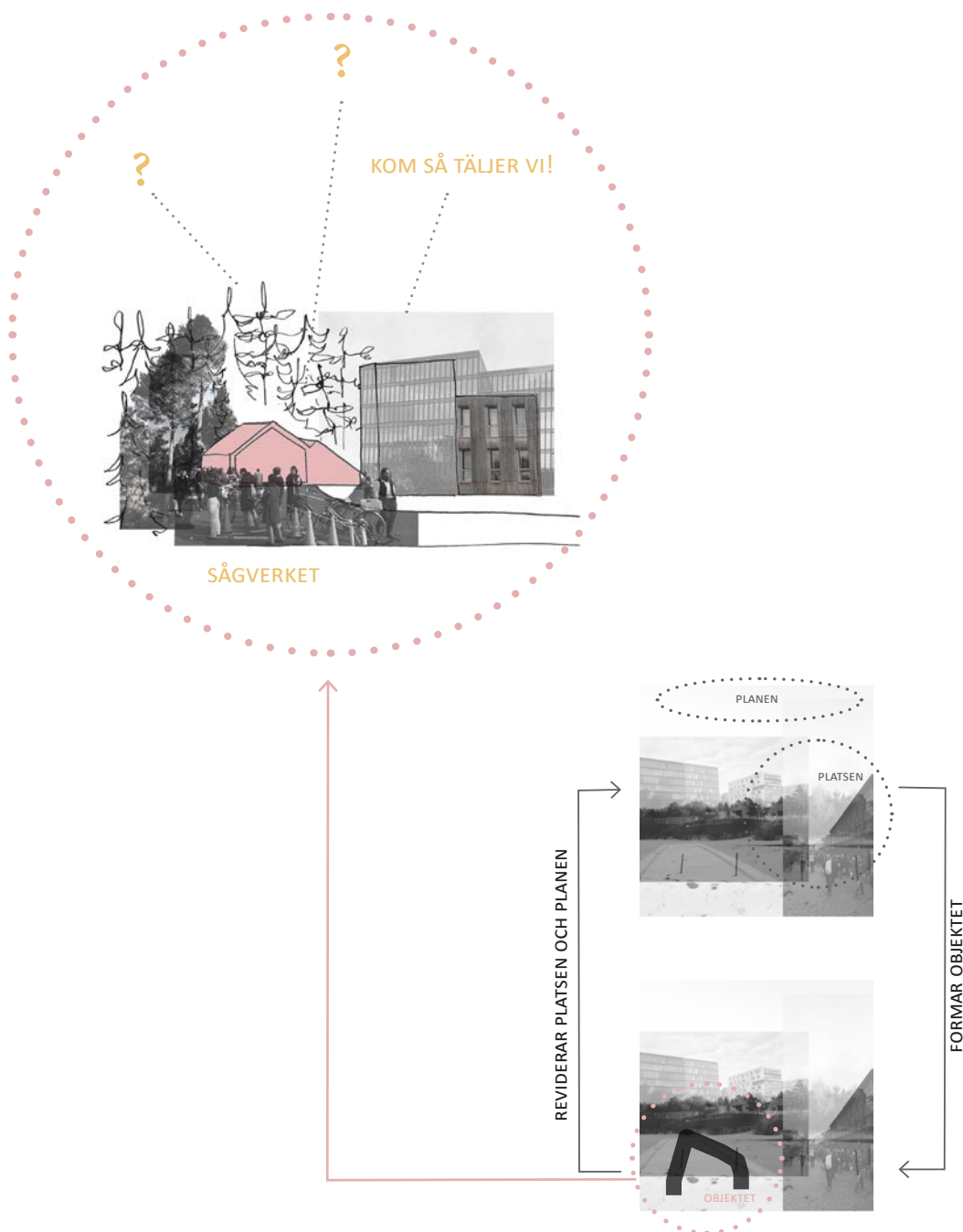

Den övergripande strukturen av det konceptuella förslaget för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av planeringsprocessen för Bergsbrunna utgår från den struktur som presenteras tidigare i arbetet, på s.78-79. Figuren ovan visar det tillfälliga projektens övergripande funktion i förhållande till tid.

ETT KONCEPT, FLERA PROJEKT

Förslaget för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av planeringsprocessen för Bergsbrunna bygger på två delar men ett flertal projekt. Dessa går att koppla till det som tidigare beskrivits, på s.78-79, som ett längre projekt som är uppbyggt av flera mindre. *Sågverket* är konceptnamnet för det projekt jag föreslår ska pågå under en längre tid. Utifrån *Sågverket* formas sedan flera mindre och kortare projekt, för att beskriva ett sådant presenterar jag exemplet *Kom så täljer vi!* Både *Sågverket* och de kortare projekten, utgör det som tidigare beskrivits som Objektet och som är uppbyggt utifrån och kan påverka såväl Platsen som Planen.

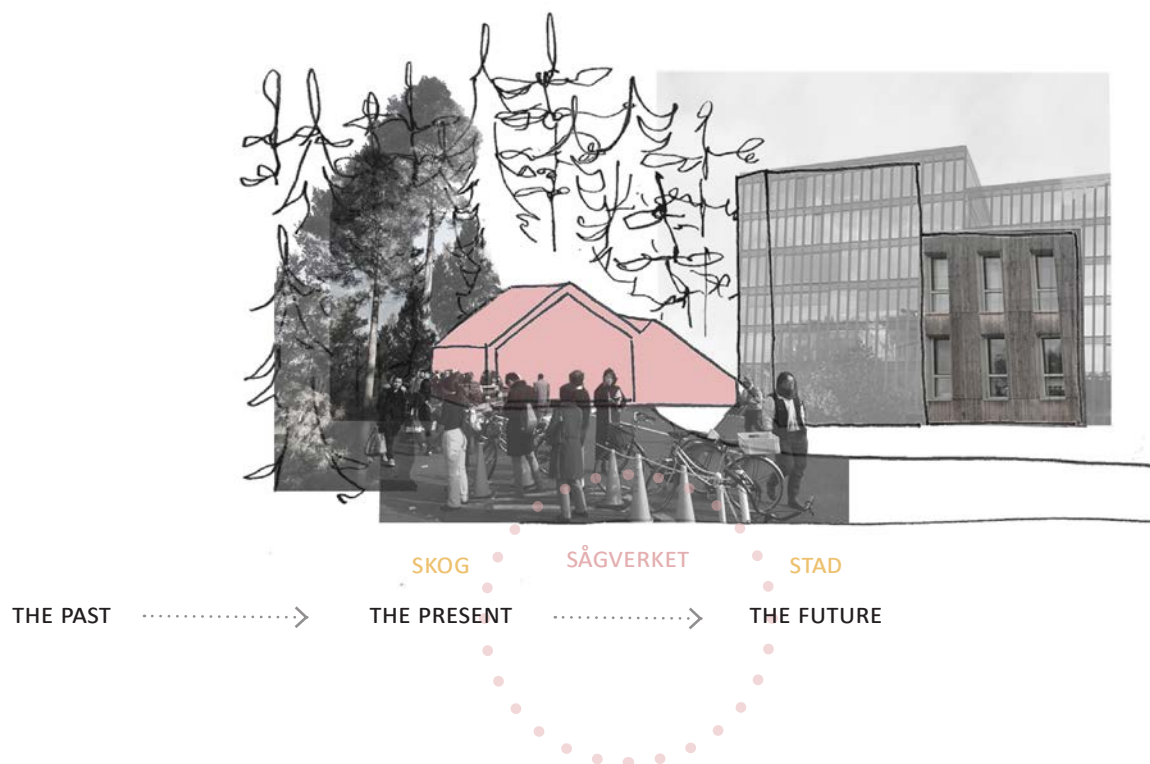
Den tematik konceptet bygger på är ett sätt för mig att exemplifiera på vilket sätt tillfällig arkitektur och offentlig konst kan utgöra en del av en plats, i detta fall Bergsbrunnas planerings- men även förändringsprocess. Tematiken är av mig subjektivt utformad och utgår från de möjligheter jag har haft att under arbetets gång lära känna platsen, det landskap och de människor den utgörs av. Därför är det av vikt att inte tolka det jag föreslår ordagrant utan som just ett koncept.

ETT LÄNGRE PROJEKT - SÅGVERKET

Att omforma skog till stad är likväl ett stort fysiskt som mentalt projekt. Med *Sågverket* uppstår ett utrymme i landskapet i vilket transformationen pågår under en längre tid och från vilket temporär arkitektur och offentlig konst kan formas som en del av planprocessen. Skogen omformas i *Sågverket* till allt från smörknivar under verkstadswrkshops till tankar, planer och idéer för vad platsen är nu och vad den utgörs av i framtiden. Här möts planerare, medborgare, arkitekter, konstnärer, markägare och andra aktörer i ett gemensamt görande för att genom tillfällig arkitektur och offentlig konst problematisera, belysa och testa vad Bergsbrunna som stadsnod utgörs av.

Sågverket är ett projekt som initieras och drivs av kommunen. Organisatoriskt kan detta ske på ett flertal olika sätt genom exempelvis det kommunala bostadsbolaget, stadsbyggnadskontoret eller annan för projektet specifikt utformad arbetsgrupp. Oavsett vem som har den projektledande rollen behöver olika kommunala instanser samlas och vara delaktiga i arbetet för att ge tyngd till såväl de mindre projekt som *Sågverket* genererar som uppbyggnaden av *Sågverket* i sig.

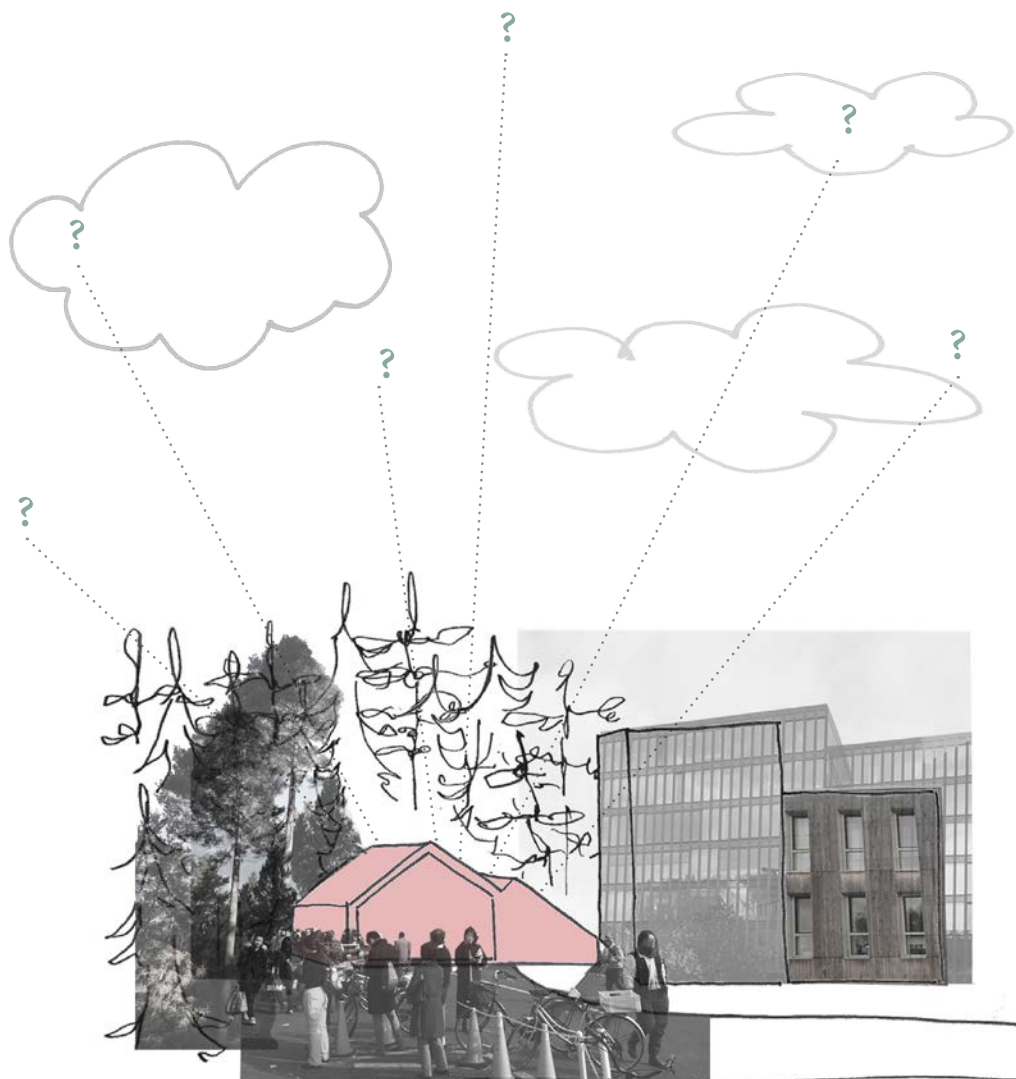

Sågverket är ett fysiskt utrymme i landskapet i vilket transformationen från skog till stad kan pågå under en längre tid. I transformationen pågår en förändringsprocess i vilken tillfällig arkitektur och offentlig konst formas som en del av planprocessen för Bergsbrunna.

Temporär arkitektur som plattform

Sågverket är en byggnad men framför allt ett mötesrum i landskapet där det finns utrymme för workshops, verkstäder, kontorsplatser och andra miljöer som skapar det rum i vilket interaktionen, analysen och tester kan ske. På så vis är *Sågverket* en plattform som under hela plan- och byggprocessen är utgångspunkt för fler projekt med tillfällig arkitektur och offentlig konst. Med en plattform för det temporära får de projekt som genomförs en långsiktig kontext och ett sammanhang. En långsiktig form för det temporära, till skillnad från mer eventbaserade projekt, skapar förutsättningar för den tillfälliga arkitekturen och offentliga konsten att vara en del av en planeringsprocess, inte bara vara information eller reklam.

Projektet innefattar en byggnad för att underlätta logistiska och praktiska aspekter så som tillgång till toalett, skydd för väder och vind, förvaring av exempelvis verktyg och material men även grundläggande infrastrukturella komponenter så som el och avlopp. I byggnaden finns även möjlighet att upprätta skrivbordsarbetsplatser för de planerare, arkitekter, konstnärer eller andra aktörer som arbetar med projektet. På så sätt kan de som arbetar med utvecklingen av Bergsbrunna inte bara arbeta med platsen utan även på platsen under en längre tid.

Sågverket är ett tillfälligt projekt som pågår under en längre tid. Här finns utrymme för att mötas och gemensamt utforska, med hjälp av tillfällig arkitektur och offentlig konst, vad det framtida Bergsbrunna utgörs av. *Sågverket* verkar därmed som en plattform för fler tillfälliga projekt och bidrar till att skapa en långsiktig kontext till det annars upplevt kortvariga.

Temporär placering

Sågverket i sig är ett tillfälligt objekt som under plan- och även byggprocessen löpande kan byta plats. Inledningsvis placeras verket på en plats, i skogen, som har en fysisk relation till befintlig bebyggelse i Bergsbrunna. Därmed skapas en koppling mellan det befintliga och det som komma skall, Sågverket blir den första fysiska förändringen av skogen som senare blir stad. Längre fram i processen kan Sågverket strategiskt placeras på platser som senare ska utgöra publika rum så som parker eller torg för att tidigt befästa de offentliga rummen i den nya strukturen.

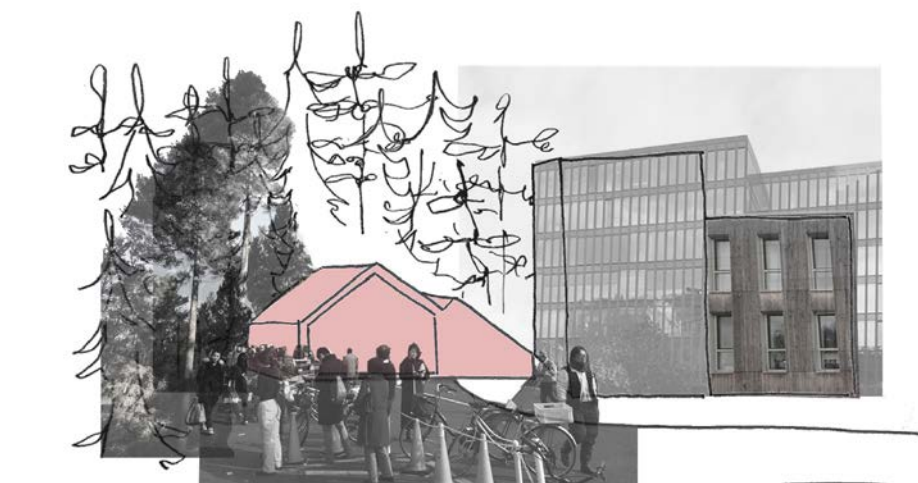
Även om Sågverkets placering och fysiska utformning kan variera kvarstår dess funktion som mötesplats, utgångspunkt och plattform för andra projekt med tillfällig arkitektur och offentlig konst. Däremot kan funktionen av Sågverket växa och utvecklas till mer permanenta värden som senare blir en del av det planerat framtida Bergsbrunna.

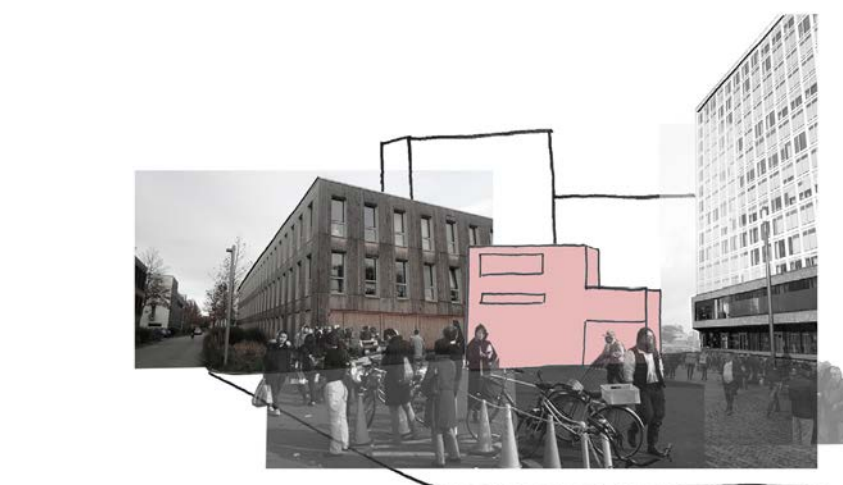
Kartbilden visar hur Sågverkets placering i Bergsbrunna kan variera under tidens gång. Till en början placeras det i anslutning till befintlig bebyggelse för att senare flyttas till platser som senare ska utgöra publika rum som parker eller torg.

SKOGEN

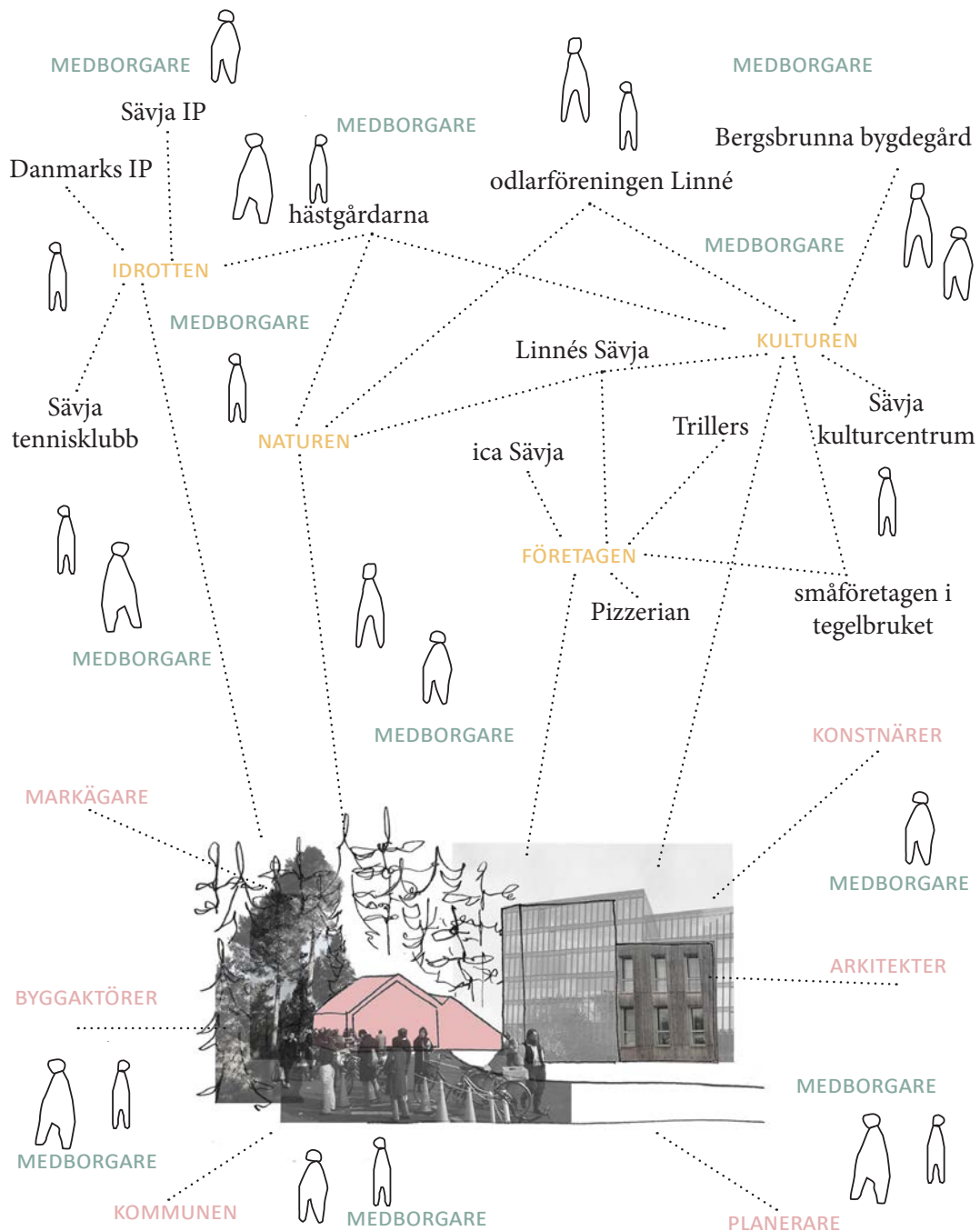
TRANSFORMATIONEN

STADEN

Sågverkets placering i och relation till landskapet kan variera under plan- och byggprocessen, från att till en början vara lokaliserad i skogen till att senare vara en del av en mer urban karaktär. Under hela förändringsprocessen kvarstår däremot Sågverkets huvudsakliga funktion oavsett placering och fysiska utformning.

I den interaktion som *Sågverket* genererar formas nya, för platsen och planerna, specifika projekt. Den tillfälliga arkitekturen och den offentliga konsten utgör den levande anslagstavlan kring vilken idéer, tankar, koncept, kunskap och visioner samlas. Här finns möjlighet att testa, belysa och problematisera i skala 1:1. Även då *Sågverket* som projekt till en början initieras av kommunen bygger dess form och innehåll mycket på resultatet av interaktionen aktörer och medborgare emellan. De mindre projektens initieras däremot till större del utan kommunen. Figuren nedan visar föreningar, företag, aktörer och de medborgare som identifierats vara knutna till Bergsbrunna och Sävja. Dessa tillsammans med kompetens utifrån – t ex kommunen, större markägare, arkitekter, konstnärer och planerare - har möjlighet att skapa projekt som blir en del av planprocessen för Bergsbrunna.

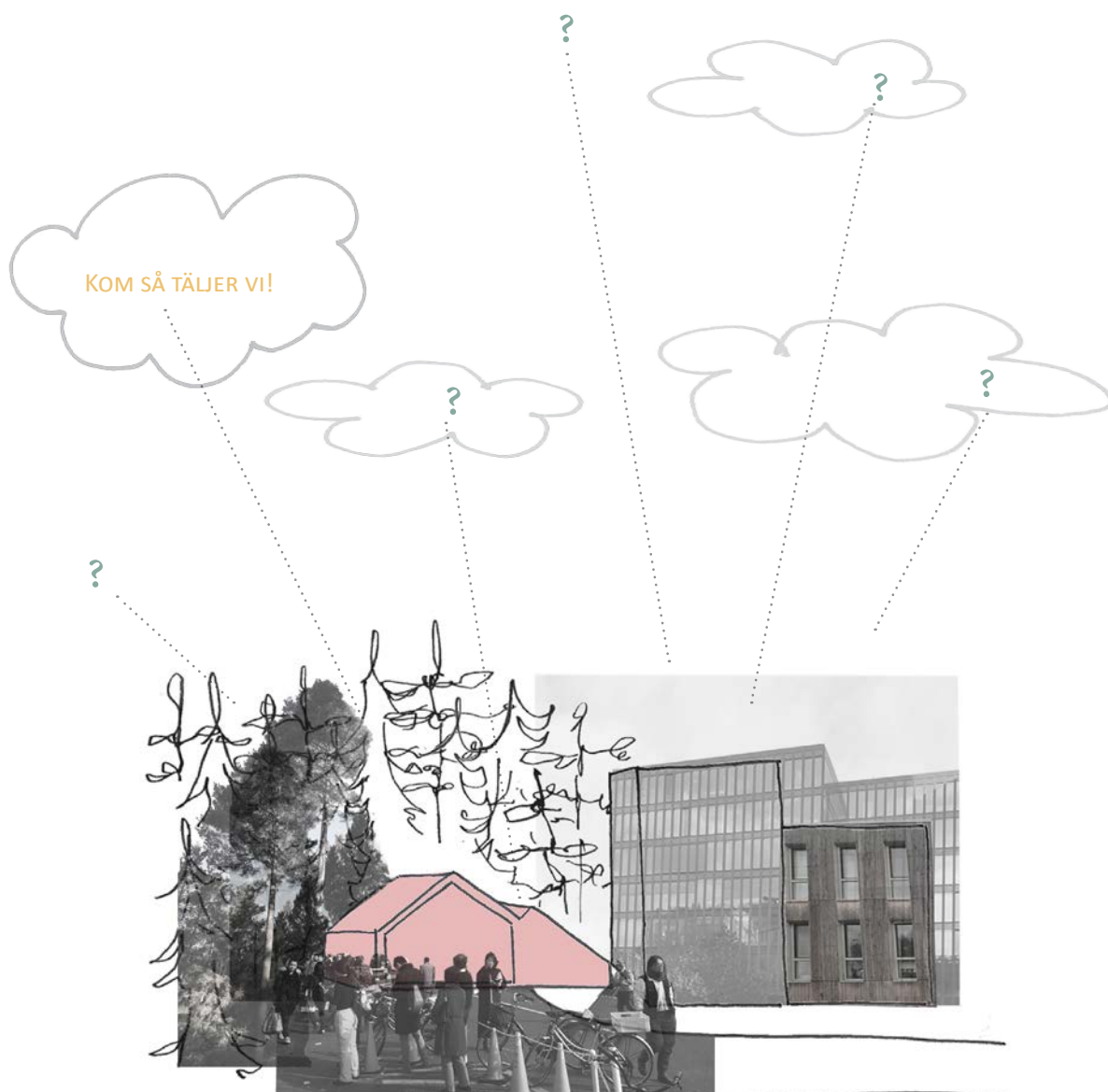

Sågverket och de projekt som skapas utifrån det ger ett utrymme för samling. Figuren visar föreningar, företag, aktörer och de medborgare som identifierats vara knutna till Bergsbrunna och Sävja. Dessa tillsammans med kompetens utifrån – t ex kommunen, större markägare, arkitekter, konstnärer och planerare - har möjlighet att skapa projekt som blir en del av planprocessen för Bergsbrunna

FLERA KORTARE POJEKT - GRENNAR FRÅN SÅGVERKET

Som en förgrening av *Sågverket* växer fler tillfälliga projekt fram där den tillfälliga arkitekturen och offentliga konsten genom att testa, belysa och problematisera är en del av planprocessen för Bergsbrunna. Vad dessa projekt är, en måltid eller kanske byggnation av hästhoppningshinder, är inte det viktigaste. En av de huvudsakliga parametrarna är att de växer fram med de människor som har en anknytning till platsen. I dessa projekt finns möjlighet att knyta an nya känslor till en plats eller ett område, hitta en ny karaktär utifrån det som är och det som planeras samt skapa berättelser om en plats i förändring. De flera korta projekten som tar form under transformationen har möjlighet att inte bara påverka det planerat framtida, de skapar även en mer organisk uppfattning om platsen omvandling över tid. Genom att tidigt börja använda platsen på nya sätt kan de senare permanenta förändringarna upplevas som mindre abrupta i förhållande till det som platsen en gång var.

För att skapa en bild av vad dessa projekt kan vara har jag utformat ett projektexempel. Detta visar ett startskott för ett mindre projekt, vad de kan leda vidare till och vad det slutligen kan generera för värde och innehåll i Bergsbrunna som stadsnod. Projektet beskrivs under rubriken och projektnamnet *Kom så täljer vi!*.

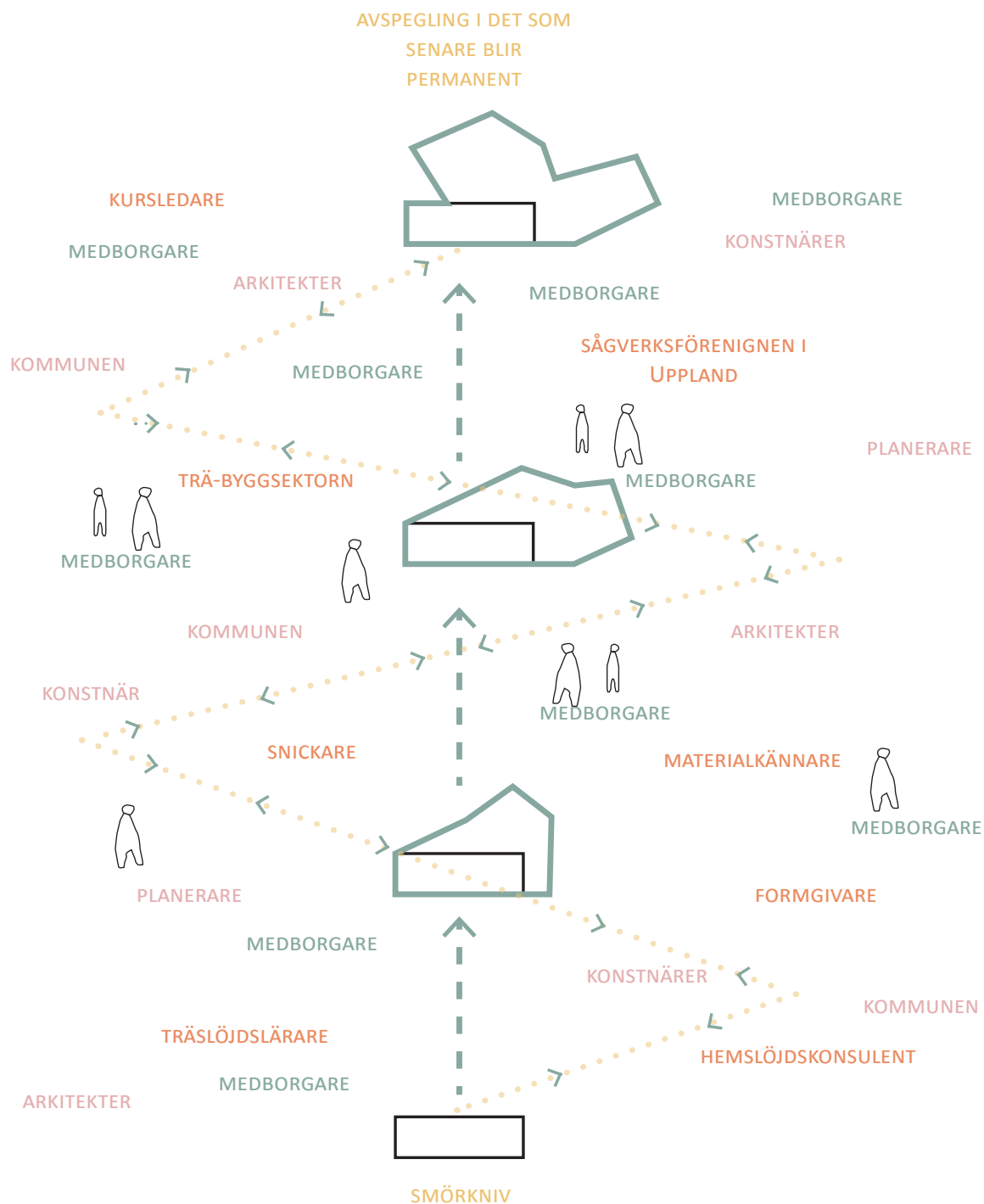
Utifrån *Sågverket* formas en rad olika mindre projekt med temporär arkitektur och offentlig konst. Vad dessa projekt är spelar mindre roll, det viktigaste är att de växer fram med de människor som har anknytning till platsen. I dessa projekt finns möjlighet att påverka det framtida permanenta men även skapa en berättelse om en plats i förändring.

KOM SÅ TÄLJER VI!

Under rubriken *Kom så täljer vi!* startar en rad projekt i en smörknivworkshop, ett gemensamt görande runt ett litet vardagsföremål i ett material kopplat till platsen. Utifrån en smörkniv och den interaktion som sker mellan de människor som möts över och i görandet uppstår nya och fler projekt. Bilden på motstående sida visar på att smörkniven kan leda till andra trä-relaterade projekt och verksamheter där exempelvis Sågverksföreningen i Uppland möter medborgare och arkitekter. Detta är en mycket förenklad bild som utgår från smörkniven som sådan men syftar till att skapa en tankebild av vad som kan generera vad, i detta fall under ramen för ett visst tema. På liknande sätt kan interaktionen generera helt andra projekt, som alla genom det tillfälliga testar, belyser och ifrågasätter vad Bergsbrunna var, är och kommer bli.

Precis som med *Sågverket* är det inledande projektet initierat av kommunen, i de projekt som smörkniven senare genererar är rollen mer att guida och stötta det som sätts i rullning. Däremot är det av vikt att de projekt som genomförs är knutna till planeringsarbetet på ett eller annat sätt för att de ska kunna påverka processen i sig, men även det som sedan blir permanent.

Bilden illustrerar förloppet för flera mindre projekt med tillfällig arkitektur och offentlig konst. Utgångspunkten är en smörknivworkshop, utifrån den interaktion som där sker mellan medborgare, planerare, arkitekter, konstnärer och andra aktörer formas nya projekt. Dessa påverkar och påverkas av planeringsprocessen för att slutligen verka i det som blir mer permanenta komponenter i Bergsbrunna.

Avspegling i det som senare blir permanent

Hur det tillfälliga formar det som senare blir en del av det framtida Bergsbrunna beror på resultatet av processen. I bilden nedan visas en tankeskiss för vilka funktioner och kvalitéer det tillfälliga kan komma att bidra till det framtida Bergsbrunna. Några av dessa är direkt kopplade till de delar av konceptet som fokuserar på temat kring smörkniven och trä, andra på mer generella och övergripande värden för det offentliga rummet. I skissen finns ingen hierarki, rangordning eller tematik utan ämnar visa att tillfällig arkitektur och offentlig konst, när den är en del av en planeringsprocess, kan generera en rad olika värden.

Den tillfälliga arkitekturen och offentlig konst kan generera en rad olika funktioner och kvalitéer till det framtida Bergsbrunna. Bilden illustrerar en tankeskiss, utan hierarkisk ordning eller indelning, över vad några av dessa kan vara. Vissa är direkt kopplade till de delar av konceptet som kopplar an till trä medan andra är mer generella och övergripande värden för det offentliga rummets utformning och funktion.

HÅLLA RODRET UNDER HELA PROCESSEN

När *Sågverket* fysiskt väl är på plats har en del av ett längre projekt genomförts, men det är bara en inledande fas. Vilken funktion *Sågverket* får bygger på hur väl projektet förvaltas. Det är av vikt att det grundläggande bakomliggande ansvaret vilar på en aktör som har ett intresse av att föra projektet vidare och möjlighet att låta det påverka planprocessen. *Sågverket* är i sig en temporär struktur men behöver betraktas som ett långsiktigt projekt som kan ge effekter på såväl arbetsprocessen under planeringen som Bergsbrunna i sig.

På samma sätt är det av vikt att resultaten från de kortare projekt som förgrenar sig från *Sågverket* tas vidare in till planprocessen, att de frågor som lyfts genom den tillfälliga arkitekturen och offentliga konsten inte glöms bort eller åsidosätts. Som beskrivet kan de kortare projekten bygga på varandra och uppstå utifrån ett inledande projekts resultat. Att de som driver eller leder dessa inte bara närvarar under ett, utan följer en serie projekt, är ytterligare ett sätt att skapa kontinuitet och säkerställa att resultatet från ett projekt förvaltas och tas vidare in till nästa.

DEL 3

SLUTSATSER

DISKUSSION

Del 3 är den sista och avslutande delen av arbetet.

Först presenteras slutsatserna från arbetets resultat.

Slutligen diskuteras slutsatserna men även de metoder som använts.

SLUTSATSER

I detta avsnitt formuleras och sammanfattas slutsatserna från hela arbetet utifrån det inledande syftet.

I MÖTET MELLAN PLATS, TID OCH SKALA

Det huvudsakliga syftet med arbetet har varit att undersöka om, hur och när tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planeringsprocess. Jag har sökt det utrymme där planering och mer småskalig gestaltning kan gå samman och har funnit det i tidsutrymmet som uppstår i och med en plats förändring.

Arbetet visar att tillfällig arkitektur och offentlig konst kan användas som en del av en planeringsprocess. Att det finns kvalitéer i det tillfälliga och det konstnärliga som skapar förutsättningar för en utvecklad medborgardialog, en starkare platsförankring, ett utökat underlag för den som planerar och större möjligheter för arkitekter och andra aktörer att arbeta direkt på platsen, i skala 1:1, innan större permanenta och mer omfattande projekt sätts igång.

Till skillnad från hur en mer gängse planeringsprocess är formad används i det föreslagna processflödet och senare idébaserade konceptet just platsen som en resurs även under tidiga idé- och planeringsfaser. De svårigheter som identifierats med att låta tillfälliga projekt ute på platsen påverka planeringsarbetet berör framförallt mötet mellan det planerade och oplanerade. Det krävs att det i ett tidigt startskede ges utrymme för det som då är odefinierat, vilket kan vara en utmaning i det annars byråkratiskt men också traditionsstyrda planeringsarbetet. En del av resultatet betonar vikten av att intentionen med det tillfälliga ska vara att det är just en del av en planeringsprocess, inte enbart verka som en kanal för information eller reklam. Denna aspekt - samt att roll- och ansvarsfördelningen hitintills är odefinierade i föreslagen process - sammanfattar de största utmaningarna jag kan se med att lyckas implementera detta förhållningssätt till en plats förändring.

Tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av förändringsprocessen i Bergsbrunna. Det koncept som föreslås bygger på ett inledande och längre projekt, *Sågverket*, och flera kortare som bygger på varandra. Projekten verkar i tiden och planens mellanrum - efter att beslut har fattats för att en förändring ska ske - men innan planerna detaljerats och börjat skrida till verket. Det tillfälliga kan därmed påverka den planprocess som formar Bergsbrunnas framtida karaktär, funktion och form och därför utgöra en del av en förändringsprocess. I det tillfälliga ges möjlighet att i och tillsammans med befintliga Bergsbrunna och andra aktörer forma vad det framtida Bergsbrunna utgörs av.

Tillfällig arkitektur och offentlig konst kan användas som en del av en planeringsprocess om intentionen är sådan och de projekt som genomförs används som ett redskap för att testa, belysa, problematisera och föra dialog.

Utgångspunkten finns i vardagslivet, det lokala och i relation till övergripande planer. I det tillfälliga finns möjlighet att utnyttja utrymmet i förändringen för att forma och formulera framtiden.

DISKUSSION

Det avslutande avsnittet samlar tankar och reflektioner som berör såväl resultaten från denna studie som idéer för fortsatt arbete.

Avsnittet inleds med tankar och reflektioner över resultatet för att sedan gå in på de metoderna och det material som format det. Slutligen diskuteras de särskilda utmaningar som jag upplevt under arbetets gång och tankar kring vad fortsatt forskning och praktik skulle kunna formas kring.

Slutligen avslutas avsnittet och detta arbete i en epilog.

TANKAR OCH REFLEKTIONER ÖVER RESULTATET

Utifrån det resultat som formulerats på s.65-69 - men även de två olika förslagsställande avsnitten *Delprocess vid planering* (s.71-79) och *Tillfällig arkitektur och offentlig konst, en del av planeringsprocessen i Bergsbrunna* (s.105-109) - följer här några tankar och reflektioner kring ämnen som formats under arbetets gång.

Att vara ödmjuk inför planer och framtiden

Både den delprocess och senare mer specificerade konceptidén för Bergsbrunna som jag presenterar förutsätter att det i planprocessen finns ett svängrum och utrymme för det odefinierade. Förslagen vill visa att mer platsspecifika projekt kan formas om tydliga målbilder inte låses fast för tidigt i en process.

Med detta följer ett behov av ödmjukhet och öppenhet för att de som leder planarbetet inte vet precis hur framtiden ser ut. Med det sagt menar jag inte att det är oviktigt att försöka förutspå framtida utmaningar och förutsättningar men jag tror det kan vara av vikt att även ge ett utrymme för att låta tiden ha sin gång. Att inte ha svaret på alla frågor tror jag även kan generera ett större förtroende från medborgarna, färdigbakade och storstilade bilder av vad framtiden kommer erbjuda kan aldrig bli helt sanna. Genom att presentera de utmaningar, möjligheter och förutsättningar som ett projekt utgår ifrån tror jag att anknytningen till rådande verkligheten blir starkare och att planerna därmed uppfattas som mer realistiska och pålitliga.

Att definiera det odefinierade har varit en av utmaningarna i att forma de förslag, idéer och koncept som arbetet resulterat i. För att kunna specificera mer exakt vilken typ av projekt som skulle kunna vara en del av planprocessen i exempelvis Bergsbrunna behöver ett gediget förarbete inledas, vilket också bör vara en del av planprocessen. Att genomföra denna typ av förarbete har inte varit möjligt att göra inom ramen för detta arbete varav resultatet fokuserar på att beskriva vilken struktur ett projekt med tillfällig arkitektur och offentlig konst bör ha för att kunna utgöra en del av en planprocess. Detta kan ses som en svaghet i de förslag som arbetet resulterat i, att det är för oprecisa, men att göra dem mer detaljerade hade gått emot ett av de huvudsakliga resultaten från förstudien; vikten av att vara platsspecifik.

En tendens och trend

Ämnet som arbetet berör är på flera sätt en del av den tendens som kan ses i flera delar av samhället där det snabba, korta och utbytbara eftersträvas. Under förstudierna visade det sig att ämnet i flera fall berördes i sammanhang som jag upplevde som just kortsiktiga och som till stor del främjade framförallt de som investerat pengar i projektet. I dessa fall kan det tillfälliga användas som ett sätt att bygga en illusion om vad det framtida ska utgöras av. Jag har i de förslag som arbetet resulterat i försökt att undvika just illusioner varav fokus ligger mer på processen i sig, var den äger rum, vilka den omfattar och vad den kan generera.

Att det tillfälliga är en del av något som kan anses vara trendigt skapar både förutsättningar för projekt likt det jag har föreslagit men även risker. Det konceptbaserade förslag som jag presenterar kan, om utgångspunkten och intentionen är annorlunda, resultera i imaginära medborgardialoger och kortsiktiga samarbeten där den tillfälliga arkitekturen och offentliga konsten används endast som ett sätt att skapa ett varumärke. Med imaginära medborgardialoger syftar jag på projekt där medborgare deltar i aktiviteter där utrymmet för just dialog inte existerar. Det kan till exempel vara ett mer evenemangsartat projekt där medborgare bjuds in för att göra något kreativt tillsammans med aktörer delaktiga i plan- och byggprocessen. Detta kan skapa en känsla av delaktighet men har i själva verket främst handlat om att informera och skapa positiv stämning kring förändringen som sådan. I de konceptbaserade förslagen som arbetet resulterat i lägger jag därför stor vikt vid just intentionen och de kvalitéer det tillfälliga kan generera om det är en del av en långsiktig kontext.

I det förslag som arbetets första del resulterat i, En delprocess vid planering, utgår de grundläggande riktlinjerna som presenteras på s.73 och det föreslagna processflödet från att berörd kommun till viss del leder eller på annat sätt godkänner projekten. Detta är av vikt för att det tillfälliga ska kunna påverka planarbetet, men jag tror även att det är av vikt för att det tillfälliga ska vara en del av en långsiktig kontext. Berörd kommun har möjlighet, men även ett ansvar, att särskilja och forma projekt som i ett större och längre perspektiv verkar samhällsförbättrande och inte bara gynnar enstaka privata aktörers företagsverksamhet. Därmed inte sagt att det är lätt att dra dessa gränser. Däremot tror jag att det är av stor vikt att just ett längre projekt, som det föreslagna *Sågverket*, initieras. Det bör också ha en tydlig avsändare vars avsikt är att inkludera även de projekt som inte genererar stora och snabba ekonomiska vinster.

En av utmaningarna har varit att särskilja det jag vill föreslå och hålla mig inom ramen för vad som kan benämnas som ett plan- och inte reklamarbete. Jag hoppas att det – med min ingång som landskapsarkitekt, men framför allt genom arbetets utformning - framgår att min intention har varit att skapa en diskussion om vad det tillfälliga kan tillägga i samtalet om hur vi planerar och bygger samhällen. Att arbeta med platsmarknadsföring har aldrig varit min avsikt och jag hoppas att resultatet kan läsas och diskuteras ur ett plan- och inte reklamerspektiv.

Vikten av det offentliga rummets offentlighet

Att tillfällig arkitektur och offentlig konst kan leda till att en viss typ av status tillskrivs ett område är en aspekt som berörs i flera delar av arbetet. Jag tror att detta kan vara svårt att undvika, och jag ämnar inte argumentera för att det ska undvikas, men jag vill trycka på problematiken med förhöjd status som inte baseras på egentliga värden och riskerna med att blunda för konsekvenserna av det.

Den statushöjning som projekt med tillfällig arkitektur och offentlig konst kan generera och tillföra ett område kan skapa ökade värden för boende i närområdet. Samtidigt tror jag att det finns en risk att det tillfälliga blir en del av en gentrifieringsprocess som istället missgynnar de boende. De människor som är en del av platsen och som varit delaktiga i de projekt som genererat statushöjningen kanske i senare delar av förändringsprocessen inte har möjlighet att bo kvar. Jag tror att det är riskfyllt att skapa processer där en grundförutsättning är de boendes engagemang och delaktighet; i ett längre perspektiv kanske resultatet inte gagnar dessa människor.

En viktig del av det konceptbaserade förslaget för hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan utgöra en del av planeringsprocessen i Bergsbrunna berör långsiktighet och vikten av förvaltning. Ett projekt kan utformas med alla tänkbara goda förutsättningar för att bli en del av en planeringsprocess, men om intentionen med projektet förändras under tidens gång kan det tillfälliga slutligen resultera i en symbol för värden som inte finns kvar i det framtida permanenta. Ett exempel skulle kunna vara den bastu som har byggts som en del av projektet *Platsbyggnad i Jubileumsparken* på Hisingen i Göteborg, den har blivit till utifrån medborgares önskemål och intresse men har även lett till fina arkitektpriser och publicitet i en rad olika medier. I dagsläget är bastun en del av ett större koncept som bygger på flera aktiviteter som alla är kostnadsfria och som syftar till att utgöra en del av det offentliga rummets funktion. Jag har inte i detalj analyserat just Jubileumsparken och bastun ur just denna aspekt, men byggnader likt bastun i jubileumsparken riskerar att bli en symbol för en plats. En symbol som i senare skeden kan värderas högre, och därmed prioriteras högre, än de processer som format den.

Hur gentrifiering ska motverkas eller på annat sätt hanteras har i detta arbete inte varit det huvudsakliga syftet att utreda, däremot fokuserar både det föreslagna processflödet och konceptuella förslaget för Bergsbrunna på användningen av det offentliga rummet. Jag tror att om tillfällig arkitektur och offentlig konst används som ett utredande redskap i sökandet efter det offentliga rummets form och funktion så kan förutsättningar ges för att skapa offentliga rum som är just offentliga. I det utvecklingsområde som använts som exempel i detta arbete, Bergsbrunna, kommer den för området nya stadsbyggnadskaraktären generera andra typer av offentliga rum än de nu befintliga. Det skapar förutsättningar för att forma rum som är till för och möter behov hos fler än endast de som bosätter sig i de nyproducerade bostäderna. Jag tror att det är viktigt att boende i närområdet upplever att de är en del av de nya offentliga rummen, att rummen är till för och formade för den breda massan även då de nyproducerade bostäderna har svårt att lyckas med just detta.

Resultatets relevans för andra platser i Sverige

Den utmaning som identifierats i exemplet med Bergsbrunna rör platsen och landskapets nuvarande och framtida karaktär i relation till omgivningen. Det är en utmaning som identifierats specifikt i och med planerna i Bergsbrunna men jag vågar nog säga att fler platser i Sverige på ett eller annat sätt står inför liknande utmaningar. På flera håll i landet finns ett underskott av bostäder och de nybyggnationer som sker är inte bara genom förtätning av befintliga strukturer, även helt nya och större områden byggs upp.

Referensprojektet *Platsbildning i Jubileumsparken* - men även de flesta projekt som Urban Catalyst studerat - berör tidigare industriområden och andra mer urbana platser vars funktion kommit att förändras med tiden. I fallet med Bergsbrunna är förändringen av ett annat slag. Resultatet av detta arbete kan förhoppningsvis ge en ny dimension av möjligheten att använda tillfällig arkitektur och offentlig konst som en del av en planprocess. Det som framförallt skiljer dessa projekt ifrån varandra är att det område som planeras att utvecklas i Bergsbrunna gränsar till ett naturreservat och är en del av ett natur- och kulturlandskap medan till exempel Jubileumsparken ligger på en centralt belägen plats som tidigare varit otillgängligt för allmänheten. Detta tror jag skapar olika förutsättningar för på vilket sätt allmänheten och boende i närheten förhåller sig till planerna på en förändring.

När en plats och ett landskap, som redan är laddat med värden och tillgängligt för allmänheten, ska omvandlas tror jag att det kan vara extra viktigt att visualisera och lyfta ut planprocessen till det aktuella området. Då kan samtalet om och med platsen som den är i dag lyftas fram och tas med in till det framtida. Det konceptbaserade förslaget visar hur en planprocess med hjälp av tillfällig arkitektur och offentlig konst kan visualiseras, kommuniceras - men framförallt formas - på en fysisk plats i ett landskap som är i förändring.

UNDERLAGET SOM FORMAT RESULTATET

Den inledande förstudien ämnade lägga en bred grundförståelse för ämnet genom att undersöka det i teorin, i såväl genomförda som pågående projekt och i samtal med personer som jobbar med ämnet på ett eller annat sätt. Att använda sig av dessa tre olika tillvägagångssätt för insamling av kunskap gjorde att resultaten från de olika delarna antingen kunde stärka varandra eller visa på den andres särart. Detta gjorde det enklare att identifiera vilka aspekter som var av störst vikt att plocka med sig in i den samlade summeringen och de förslagsställande delarna.

Litteraturstudier som bas för det teoretiska ramverket

Urvalet av rubriker till såväl det teoretiska ramverket som intervjuerna formulerades relativt tidigt i arbetsprocessen och hölls i stort intakta under arbetets gång. De visar vilken ingång jag har haft till ämnet och har under processens gång även verkat som ett stöd och ramverk för att avgränsa arbetet.

Det var relativt lätt att hitta litteratur som berörde ämnet i stort, däremot tog det lite tid att hitta de fyra titlar som huvudsakligen användes. En stor del av det som är skrivet på ämnet tillfällig arkitektur berör just bostäder. Vad gäller tillfällig offentlig konst i ett planeringsperspektiv rör mycket av det skrivna vikten av att låta konstnären vara delaktig i processen för att ge utrymme för konsten i sig.

Studera praktiken genom referensprojekt

Det främsta syftet med att studera de två referensprojekten var att se hur ämnet kan beröras i praktiken och då specifikt i Sverige. Som nämnts i inledningen var det ganska svårt att hitta projekt som uppfyllde samtliga kriterier för vad jag ansåg skulle vara relevant och intressant för arbetet. Det hade varit lättare att hitta projekt om det inte vore för att jag ville fokusera på just nationella exempel. Internationella referensprojekt hade säkerligen resulterat i ett material som upplevts som mer inspirerande, men kopplingen till det svenska plansystemet hade då saknats. Att de utvalda referensprojekten har utförts inom ramen för det svenska plansystemet innebär att de strukturella eller byråkratiska problem som eventuellt uppkommit uppenbarligen har hanterats. Att de förslag som jag utformat bland annat utgår från dessa projekt upplever jag ger en tyngd till arbetet som sådant men även en högre genomförandegrad.

Som beskrivet, på s.54-55, skiljer sig de två referensprojekten ganska mycket från varandra. Jag hade funderingar på att ta bort *Konsten att skapa stad* från studien då jag upplevde att referensprojektet – till skillnad från *Platsbyggnad i Jubileumsparken* - inte riktigt berörde det tillfälliga som en del av just en planeringsprocess. Men jag lät det vara kvar i studien i och med att konst och kultur används som en del av förändringsprocessen för en plats och gav ytterligare ett exempel för på vilket sätt dessa frågor kan bedrivas på kommunal nivå. Framför allt upplever jag att skillnaden mellan de två referensprojekten gjorde det lättare att urskilja de faktorer jag identifierat som avgörande för att tillfällig arkitektur och offentlig konst ska vara en del av en planerings- men också förändringsprocess.

Intervjuer, ett utrymme för samtal

För att komplettera teorin och de referensprojekt som studerats gjordes ett antal intervjuer o syfte att ge ytterligare nyanser och djupare förståelse för olika typer av resonemang i ämnet. Urvalet för vilka som intervjuades skedde, som nämns i inledningen (s.27), relativt ostrukturerat. De som intervjuades har erfarenhet av att arbeta med ämnet på flera olika sätt, men ingen av dem är planerare. Det hade varit spännande och hade förmodligen påverkat resultatet för just detta avsnitt om någon med en bas i just planering hade intervjuats.

Som nämnt formulerades huvudrubrikerna för de öppna frågor som ställdes under intervjuerna ganska tidigt i arbetsprocessen. Däremot gjordes intervjuerna relativt spridda under arbetets gång varav det inte går att utesluta att jag, som ställde de öppna frågorna, kan ha färgat intervjuerna utifrån var i arbetsprocessen jag befann mig för stunden. I och med att de frågor som formade intervjuerna var så pass öppna riktades olika mycket fokus på olika frågor beroende på den intervjuades engagemang eller intresse i ämnet. Dessa två faktorer gjorde att materialet från de olika intervjuerna var ganska spretigt vilket försvårade sammanställningen något. Däremot resulterade de öppna frågorna i samtal som inte bara gav svar utan även spännande resonemang och diskussioner mellan mig och respondenten. I och med att intervjuerna inte ensamma syftade till att vara underlag för arbetet upplever jag att denna form just kompletterade övriga förstudier på ett bra sätt. Att vara i samtal med de olika personerna genererade även lust och inspiration till arbetsprocessen som sådan vilket även det har varit värdefullt.

UTMANINGAR OCH FORTSATT ARBETE

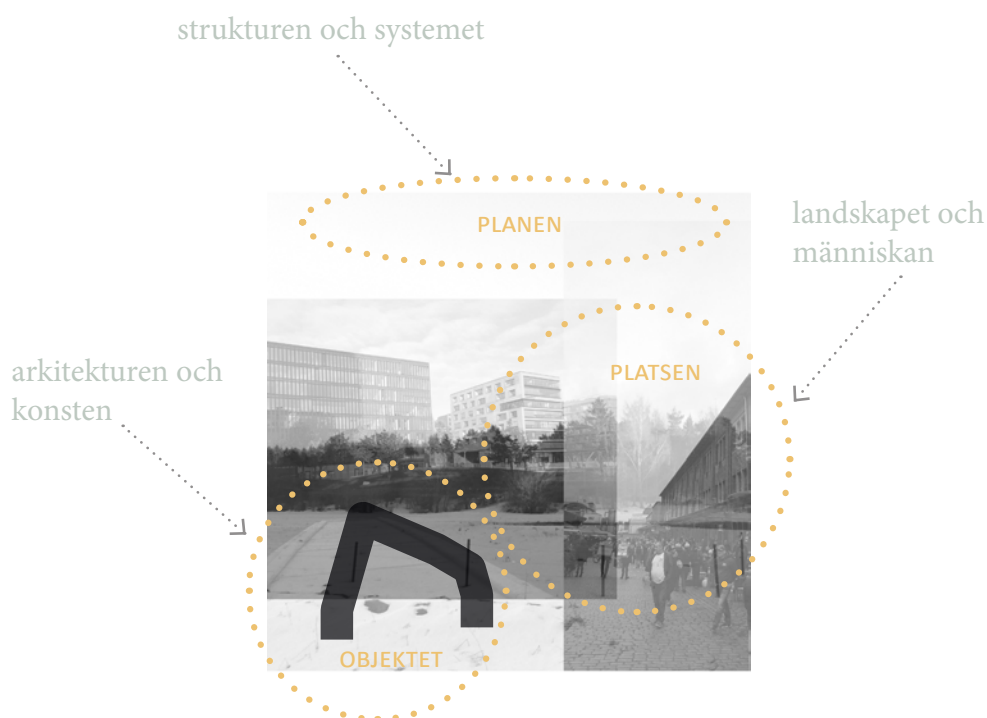
Arbetet som sådant har inneburit en del utmaningar, vissa av dessa kan kopplas samman med de utmaningar jag ser med att arbeta med ämnet i praktiken. Här presenteras dessa tankar samt uppslag för fortsatt forskning.

Att rubricera en cirkulär process

I de stycken där tankar och funderingar över arbetets resultat presenteras (s.128-130) framgår några av de utmaningar och svårigheter som har uppkommit under arbetets gång. Utöver dessa har den övergripande utmaningen varit rubriksättning.

Med rubriksättning syftar jag på svårigheten att försöka förstå, formulera och visualisera vad det är som kan beskrivas som en rubrik för något annat. Vad är det som har genererat vad, vilket begrepp kan axla rollen som det som i talspråk kan beskrivas som Hönan eller ägget - vad kom först? Utmaningen i detta har alltså legat i att beskriva en process som sällan är linjär, utan som påbörjas i olika ändar beroende på vem och vilka som initierar, vilka resurser som finns att tillgå och vad processen ämnar resultera i. Jag har i de förslagsställande delarna av arbetet försökt att beskriva en process och strukturer för projekt utan att låsa dem vid andra faktorer än de som förstudien visat vara av störst vikt; intentionen, en flexibel struktur, platsspecifika projekt och tvärdisciplinära arbetsprocesser.

I formuleringen och visualiseringen av dessa processer har det varit till stor hjälp att utgå från och gå tillbaka till den konceptuella idéskiss som följer hela arbetet igenom. Utifrån den upplever jag att det har varit lättare att formulera, beskriva och förhoppningsvis också förstå det arbetet resulterat i.

Utmaningar i praktiken och fortsatt teoretiskt arbete

Flera av de utmaningar som jag själv upplevt under detta arbete tror jag kan kopplas till svårigheterna med att arbeta med ämnet i praktiken. Vem är det som ska initiera det arbetssätt jag föreslår? En del av resultatet pekar på vikten av att kommunen, som har ett planmonopol, bör initiera eller på annat sätt vara en del av ett projekt för att det på riktigt ska kunna vara en del av en planprocess. Men vem – och i vilken profession eller roll – har detta arbete inte gått djupare in på. Det viktiga är, som så många delar av arbetet visar på, att det görs och att intentionen är att det tillfälliga ska påverka planprocessen – inte vems skrivbord uppdraget ligger på. Att det är oklart vems uppdrag det är skapar såväl förutsättningar som svårigheter för ett arbetssätt likt det jag föreslår.

En annan utmaning som jag kan se med att arbeta med ämnet i praktiken berör de tillfälliga projektens möjlighet att påverka planarbetet. Jag har inte gått djupare in på hur resultaten från den föreslagna delprocessen ska plockas in i planeringsprocessen, bara att de tillfälliga projekten ska kunna påverka och revidera en plan. Att lyckas med detta ställer höga krav på bland annat kommunikation i den grupp som leder de tillfälliga projekten och planeringsarbetet. Jag tror att det är värdefullt att den grupp som arbetar med dessa frågor agerar som just en grupp och inte som två av varandra oberoende arbetsgrupper. I en sådan arbetsgrupp ryms det som jag i detta arbete beskrivit som det tvärdisciplinära arbetet. Här möts professioner som vanligtvis sällan möts – som exempelvis dagvattenutredare och förskolelärare – vilket ställer krav på utformning av, antagligen, nya för gruppen arbetssätt.

En fortsättning på detta arbete är just att fortsätta våga testa i praktiken. Som tidigare nämnts finns fler exempel på hur detta ämne berörs internationellt, att det nu är en del i några svenska projekt skapar referensunderlag för fler kommuner att i en förändringsprocess arbeta med tillfällig arkitektur och offentlig konst som en del av planarbetet.

I en teoretisk utveckling hade jag tyckt att det hade varit intressant att fördjupa mig i kvalitéerna som finns i görandet. Både som görandet i grupp men även vad det kan tillföra den ritande arkitekten och projektets resultat, att fysiskt arbeta med och forma en plats i skala 1:1. Resultatet från en sådan studie skulle antagligen ge ytterligare argument för varför och hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av just en planprocess.

EPILOG

Jag gick in i detta arbete med en önskan och längtan efter att grota ner mig i teori och såg möjligheten att under en längre tid utforska ett ämne. Mina förväntningar på arbetets resultat har, som nämnts i diskussionen, förändrats under processens gång. Det har än en gång lärt mig hur svårt det är att förutsäga i vilken riktning ett projekt kommer att gå redan innan ämnet ordentligt har utretts. Min tanke var till en början att undersöka flera av de olika områden som pekats ut som stadsnoder i Uppsala kommuns översiktsplan. Ingången var då att det tillfälliga, för att vara en del av planprocessen, skulle kunna formas utifrån generella principer och sedan på olika sätt knytas an till de olika områdena. Och ja, resultatet visar att förankring i platsen är av stor vikt – men även att denna typ av förankring är en del av en process som behöver ta tid. Att starta en sådan process var aldrig syftet med detta arbete och jag tror att det hade varit svårt att göra det på ett bra och för platsen respektfullt sätt inom ramen för just ett examensarbete. Utmaningen har istället varit att hitta rätt abstraktionsnivå för det jag föreslagit - att vara generell men samtidigt belysa vikten av att projekten ska utgå från ett platsspecifikt ramverk. Jag har därför fokuserat på att formulera en process som beskriver ett förhållningssätt till en plats i förändring och den roll tillfällig arkitektur och offentlig konst kan spela i en sådan.

Att namnge det förslag jag utformat för Bergsbrunna till just konceptbaserat har hjälpt mig mycket i arbetet med att "våga" föreslå tankar, idéer och projekt som i ett verkligt utförande skulle behöva underbyggas med helt andra förstudier. Konceptet bygger på en tematik som är subjektivt utformad men jag upplever att det utgjort en bra grund för att vidare kunna exemplifiera, utveckla och formulera hur tillfällig arkitektur och offentlig konst kan vara en del av en planeringsprocess.

Att utgå från ett koncept hjälpte mig att komma igång med görandet – och egentligen är det också det som detta arbete handlar om, görandet som en del av ett undersökande arbete. Det tillfälliga kan användas som ett verktyg och platsen som en resurs - vilket jag tror är ett sätt för oss arkitekter, planerare eller för den delen politiker att arbeta i förändringsprocesser som är mer organiska. Att utforma förändringsprocesser med mjukare övergångar, där det finns ett samband mellan de olika förändringsfaserna, kan vara ett sätt att bygga vidare på historien för det landskap som beskrivs vara under ständig förändring.

Arbetet har i större utsträckning än vad jag först trodde kommit att handla om ett förhållningssätt till tid. En av de första och fortfarande större insikter jag har fått under arbetet knyter an till betydelsen av det platsspecifika. Jag var tidigare medveten om vikten av att permanent arkitektur och offentlig konst relaterar till dess omgivning. Att tillfällig arkitektur och offentlig konst behöver utgå från platsen, och i flera fall utifrån mer svårdefinierade aspekter, är en av de större lärdomarna jag tar med mig och förhoppningsvis kan delge er andra med detta arbete.

REFERENSER

ELEKTRONISKA OCH TRYCKTA KÄLLOR

- Areslätt, H., Bjarnegård, H., Edström, M., Nilsson, K., Sandow, A., Segerlund, J. (u.å.). *Jubileumsparken. Redaktionens rekommendation för Jubileumsparken. Etapp 2017-2020*. Göteborgs stad.
- Bishop, P., Williams, L. (2012) *The Temporary City*. London: Routledge
- Christiaanse, K.(2013) Preface. I: Oswalt, P., Overmeyer, Kl. & Misselwitz, P (2013). *Urban catalyst: the power of temporary use*. Berlin: Dom Pub
- Europeiska landskapskonventionen (2000)
Tillgänglig: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802f3fbe> [2018-10-31]
- Fastighetstidningen (2016). Uppsalabor skapar i lera i kulturell pop up. Tillgänglig: <http://fastighetstidningen.se/uppsalabor-skapar-i-lera-i-kulturell-pop-up/> [2018-08-20]
- Gates Carlsson, M. (u. å) *Floating garden, a pop-up pocket park in Uppsala*. Loft: the Scandinavian bookazine
- Gustafsson, A. (2014) *Energiväven : ett projekt om tillfällig landskapsarkitektur*. Sveriges lantbruksuniversitet. Avdelningen för landskapsarkitektur / Landskapsarkitektprogrammet (Examensarbete 2014)
- Göteborgs stad (2014) *Program för Frihamnen och delar av Ringön*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret. (0652/12) Tillgänglig: [http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planbygg.nsf/vyFiler/Frihamnen%20-%20Program%20f%C3%B6r%20Frihamnen%20och%20delar%20av%20Ring%C3%B6n-Program%20-%20samr%C3%A5d-Programhandling/\\$File/ProgramFrihamnenRev140605.pdf?OpenElement](http://www5.goteborg.se/prod/fastighetskontoret/etjanst/planbygg.nsf/vyFiler/Frihamnen%20-%20Program%20f%C3%B6r%20Frihamnen%20och%20delar%20av%20Ring%C3%B6n-Program%20-%20samr%C3%A5d-Programhandling/$File/ProgramFrihamnenRev140605.pdf?OpenElement) [2018-03-02]
- Göteborg stad (2012) *Vision Älvstaden*.Göteborg. Tillgänglig http://alvstaden.goteborg.se/wp-content/uploads/2015/05/vision_alvstaden_sv_web.pdf [2018-10-08]
- Haglund, P. (2010) *En process att lockas av och minnas*. I: Magnusson, Ann (red.) (2010). *Att dela ett samhälle*. Stockholm: Kulturförvaltningen Stockholms läns landsting, ss.13-17.
- Henningson Johnson, F. (2014) Gör stan utan pengar. Klimatmagasinet Effekt, nr.3, ss.44-45. Tillgänglig <http://effektmagasin.se/wp-content/uploads/Effekt%203%202014%20lowres.pdf> [2018-11-08]
- Konstnärsnämnden (2013). *Ingen regel utan undantag: en procentregeln för konstnärlig gestaltning av offentlig miljö*. Stockholm: Konstnärsnämnden
- Lindqvist, T., Söderman, A. (2017) *Temporär landskapsarkitektur för långsiktiga effekter : en undersökning i utvecklingsområdet Kungens kurva*. Sveriges lantbruksuniversitet. Avdelningen för landskapsarkitektur / Landskapsarkitektprogrammet (Examensarbete 2017)
- Lövstedt, C. (2013). *Näckrosen, ett projekt om temporär landskapsarkitektur*. Sveriges lantbruksuniversitet. Avdelningen för landskapsarkitektur / Landskapsarkitektprogrammet (Examensarbete 2013)
- Lynch, K (1972). *What time is this place?*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Madanipour, A. (2017). *Cities in time: temporary urbanism and the future of the city*. London: Bloomsbury Academic

- Magnusson, A. (red.) (2010). *Att dela ett samhälle*. Stockholm: Kulturförvaltningen Stockholms läns landsting
- Nacka kommun (2018) *Partnerskap Konsten att skapa stad*. Tillgänglig: <https://www.nacka.se/stadsutveckling-trafik/konsten-att-skapa-stad/partnerskap/> [2018-03-04]
- Nacka Kommun (2017a) *Stadsdirektörens måndagsmöte 13 mars*. tillgänglig: <https://www.nacka.se/medarbetare/nyhetslista/2017/03/stadsdirektorens-mandagsmote-13-mars/> [2018-10-18]
- Nacka Kommun (2017b) *Konsten att skapa stad – intervju med Katarina Fredrika*. Tillgänglig: <https://www.nacka.se/stadsutveckling-trafik/konsten-att-skapa-stad/nyheter-konsten-ska-pa-stad/2017/04/konsten-att-skapa-stad-intervju-med-katarina-fredrika/> [2018-08-10]
- Nacka kommun (2016a) *Om konsten att skapa stad*. Tillgänglig: <https://www.nacka.se/stadsutveckling-trafik/konsten-att-skapa-stad/om-konsten-att-skapa-stad/> [2018-03-04]
- Nacka kommun (2016b) *Konceptlogik, Konsten att skapa stad*. Tillgänglig: <https://www.nacka.se/493164/globalassets/stadsutveckling-trafik/bilder/konsten-att-skapa-stad/logga/konceptlogik-konsten-att-skapa-stad.pdf> [2018-05-30]
- New Castle University (2018) *Architecture, planning and landscape*. Staff. Tillgänglig: <https://www.ncl.ac.uk/apl/staff/profile/alimadani.html#background> [2018-08-09]
- Nyström, J., Tonell, L. (2012). *Planeringens grunder: en översikt*. 3., [utök. och uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Olsson, G (red.) (1985). *Bergsbrunna - forntid och nutid: en rapport från Historikgruppen, Bergsbrunna egnahemsförening*. Uppsala: Lions Club Uppsala/Sävja
- Orrje, H., Lindholm, A (red.) (2013). *Konsten att gestalta offentliga miljöer: samverkan i tanke och handling*. Stockholm: Statens konstråd
- Oswalt, P., Overmeyer, Kl. & Misselwitz, P (2013). *Urban catalyst: the power of temporary use*. Berlin: Dom Pub
- Placebrander, (u.å.) *Platsmarknadsföring*. Tillgänglig: <https://placebrander.se/platsmarknadsforing/> [2018-08-09]
- Platsbyggnad Älvstaden (2016). *Jubileumsparken, 2013-2015 om att bygga plats*. Göteborgs stad.
- Saltzman, K. (red.) (2009). *Mellanrummens möjligheter: studier av föränderliga landskap*. Göteborg: Makadam
- Statens konstråd (2018). *Konst händer*. Tillgänglig: <https://statenskonstrad.se/konst/konst-hander/om-konst-hander/> [2018-07-09]
- Sveriges geologiska undersökning (2018) *SGUs kartvisare: Jordarter. 1:25 000* [Kartografiskt material]. Tillgänglig: <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html> [2018-10-31]
- Söderlind, Jerker (1998). *Stadens renässans: från särhälle till samhälle : om närhetsprincipen i stadsplaneringen*. 1. uppl. Stockholm: SNS (Studieförb. Näringsliv och samhälle
- Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Tyrväinen, K. (2015) *Stockholm temporary : relevancy & potentials for implementing temporary architecture in Stockholm*. Sveriges lantbruksuniversitet. Avdelningen för landskapsarkitektur / Landskapsarkitekturprogrammet (Examensarbete 2015)

Uppsala kommun (2018) *Offentlig konst i Ulleråker*. Tillgänglig: <https://bygg.uppsala.se/planerade-omraden/ulleraker/offentlig-konst-i-ulleraker/> [2018-10-31]

Uppsala kommun (2017a). *Promemoria om större samlade exploateringar i Bergsbrunna med omgivningar och Södra staden i Uppsala kommun. Bilaga 1 i: Avtal om fyrspårsinvestering i ost-kustbanan, spårburen kollektivtrafik på Ultunalänken samt större områden för bostadsbyggande och hållbar stadsutveckling*. Uppsala: Stadsbyggnadsförvaltningen. (KSN-2017-3985)

Uppsala kommun (2017b). *Arkitekturpolicy*. Uppsala: Stadsbyggnadsförvaltningen. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/publikationer/arkitekturpolicy/arkitekturpolicy/> [2018-03-07]

Uppsala kommun (2016a). *Översiktsplan 2016 för Uppsala kommun*. Uppsala: Stadsbyggnadsförvaltningen. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/contentassets/7d682210066f491ba5236651b-03f253e/op-2016-del-a-huvudhandling.pdf> [2018-04-01]

Uppsala kommun (2016b). *Områdesfakta 2016. Statistik för kommunens geografiska områden*. Tillgänglig: <https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/publikationer/befolkningsstatistik/> [2018-08-21]

Urban Catalyst (u.å.) *Urban Catalyst*. Tillgänglig: <http://urbancatalyst.net/> [2018-08-09]

Wallenstam (2016). *Event Umami Park*. Tillgängligt: <https://www.wallenstam.se/sv/Projekt/umami-park> [2018-05-30]

Qviström, M. (2009) *Nära på stad – framtidsdrömmar och mellanrum i Malmös utkant*. I: Saltzman, K. (red.) (2009). *Mellanrummens möjligheter: studier av föränderliga landskap*. Göteborg: Makadam, ss.185-215.

Zimm, M. (2016) *Tillfällig arkitektur ger plats för arkitektur: Rumsskapande händelser och gemenskapande platser*. Stockholm: White arkitekter.

KARTBILDER

Samtliga kartbilder med ett ortografiskt foto baseras på Eniro Kartsök, satellitbild, och är vidare redigerade av författaren.

Kartbilderna över Bergsbrunna och Sävja (s.87-88,90-93) baseras på dwg-material hämtat från Uppsala Kommun (2018) tillgänglig: <https://uppsalakommun.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=a4f4b3674e9a4c33a5f8d2e2efe9b4a4> [2018-08-09]

